

Nr 26

**Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående vuxenutbildning;
given Stockholms slott den 3 mars 1972.**

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över utbildningsärenden, föreslå riksdagen att bifalla de förslag om vars avlåtande till riksdagen föredraganden hemställt.

GUSTAF ADOLF

SVEN MOBERG

Propositionens huvudsakliga innehåll

Vuxenutbildningen har nått en betydande omfattning. Antalet deltagare i studiecirkelverksamheten uppgick budgetåret 1970/71 till ca 1,6 milj. Inom den kommunala och statliga vuxenutbildningen studerade samma år ca 170 000 elever. I folkhögskolornas kurser deltog ca 30 000 elever. Över 100 000 genomgick arbetsmarknadsutbildning och närmare 11 000 löntagarorganisationernas centrala kursverksamhet. Det totala antalet deltagare i den samhällsstödda vuxenutbildningen uppgick således till närmare 2 milj.

De senaste årens vuxenutbildningsreformer har i första hand syftat till att underlätta för personer med kort och bristfällig skolgång att höja sin bildningsnivå. Då folkbildningen visat sig ha särskilt stora förutsättningar att nå ut till dessa grupper har också samhällets insatser för denna verksamhet getts förtur. År 1970 infördes ett särskilt tilläggsbidrag på 10 kr. per studietimme till studiecirklar på grundskolenivå i ämnena svenska, engelska, matematik och samhällskunskap. Denna s. k. prioriterade studiecirkelverksamhet är ett mycket viktigt instrument, när det gäller att tillgodose grupper som tidigare missgynnats i utbildningshänseende. Därför föreslås i propositionen att ett särskilt bidrag på 5 kr. per studietimme införs till de prioriterade studiecirk-larna för administration och uppsökande verksamhet.

För att minska kursavgifterna för handikappade cirkeldeltagare, som behöver särskilda läromedel, och för att stimulera produktion av sådana

läromedel föreslås ett särskilt bidrag på 200 000 kr. till produktion av studiematerial för handikappade.

I propositionen föreslås att särskilda syo-tjänster får inrättas inom den kommunala vuxenutbildningen. Under budgetåret 1972/73 bör liksom under innevarande år grundskolekurserna prioriteras. Gymnasieskolekurserna föreslås öka med 10 %.

I propositionen behandlas också vissa frågor angående vuxenpedagogisk forskning och utbildning i anslutning till pedagogikutredningens förslag. Vidare föreslås nya regler för vidareutbildningen för mellansta-diets lärare.

**Utdrag av protokollet över utbildningsärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den
3 mars 1972.**

Närvarande: statsministern PALME, ministern för utrikes ärendena WICKMAN, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, JOHANSSON, HOLMQVIST, ASPLING, NILSSON, LUNDKVIST, ODHNOFF, MOBERG, BENGTSSON, NORLING, LÖFBERG, LIDBOM, CARLSSON, FELDT.

Statsrådet Moberg anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter frågan angående *vuxenutbildning* och anför.

I prop. 1972: 1 (bil 10 s. 438 och 439) har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att, i avvaktan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1972/73 beräkna

- a) till *Bidrag till driften av kommunala skolor för vuxna* ett förslagsanslag av 165 000 000 kr.,
- b) till *Bidrag till studiecirkelverksamhet* ett förslagsanslag av 165 000 000 kr.,
- c) till *Bidrag till studieförbund* ett anslag av 9 400 000 kr.

Jag anhåller att nu få ta upp dessa frågor.

1 Inledning

Under de senaste åren har en rad viktiga beslut fattats på vuxenutbildningens område. I det följande kommer jag att ge en redogörelse för nuvarande utbildningsvägar för vuxna liksom av utredningsläget på området.

Under det gångna året har önskemål om förändringar förts fram i kommittébetänkanden och skrivelser från myndigheter och organisationer.

Pedagogikutredningen¹ har med skrivelse den 19 februari 1971 lagt fram betänkandet (SOU 1971: 24) *Vuxenpedagogisk forskning och utbildning*. Dessutom har utredningen publicerat expertundersökningen (U 1971: 1) *Vuxenutbildningen i Sverige, en strukturell översikt*.

¹ Statssekreteraren Lennart Sandgren, ordförande, departementsrådet Håkan Berg, professorn Kjell Härnqvist, professorn Karl-Gustaf Stukát och byråchefen Nils-Eric Svensson.

Efter remiss har yttranden avgetts av statistiska centralbyrån (SCB), universitetskanslersämbetet (UKÄ) — efter hörande av samtliga universitet —, skolöverstyrelsen (SÖ) — efter hörande av berörda utbildningsanstalter —, arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), statens råd för samhällsforskning, statens personalutbildningsnämnd (PUN), statens psykologisk-pedagogiska bibliotek, Sveriges Radio AB, Landsorganisationen i Sverige (LO), Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), kommittén för tv och radio i utbildningen (TRU-kommittén), kommittén för studiestöd åt vuxna (SVUX), lärarutbildningskommittén (LUK), 1969 års radioutredning (RUT 69), kommittén för försöksverksamhet med vuxenutbildning (FÖVUX), Folkbildningsförbundet (FBF), Arbetarnas bildningsförbund (ABF), Svenska kommunförbundet, Svenska landstingsförbundet, Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), Sveriges folkhögskolelevers förbund (SFEF), Sveriges förenade studentkårer (SFS), Vuxenstuderandes riksorganisation (VRO) och Personaladministrativa rådet (PA-rådet).

Kommittén för studiestöd åt vuxna (SVUX)² har överlämnat delbetänkandet (SOU 1971: 80) Vuxna Utbildning Studiefinansiering och kommittén för försöksverksamhet med vuxenutbildning (FÖVUX)³ har överlämnat delbetänkandet (SOU 1972: 19) Uppsökande verksamhet för cirkelstudier inom vuxenutbildningen.

Kungl. Maj:t uppdrog den 12 maj 1967 åt skolöverstyrelsen att komma in med förslag om innehåll i och organisation av vidareutbildningen för mellanstadie lärare. Med skrivelse den 20 januari 1971 har överstyrelsen överlämnat sitt förslag. Efter remiss har yttranden över förslaget avgetts av statistiska centralbyrån, universitetskanslersämbetet (UKÄ) — som bilagt yttranden från universiteten i Uppsala, Lund, Göteborg, Stockholm och Umeå samt handelshögskolan i Göteborg —, arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), samtliga länskolnämnder, lärarhögskolorna i Göteborg, Linköping, Stockholm och Umeå, Svenska kommunförbundet, Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO) — som bilagt yttrande från Sveriges lärarförbund (SL) —, Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) och Sveriges förenade studentkårer (SFS). Dessutom har skrivelse i ärendet inkommit från elevkåren vid lärarhögskolan i Umeå.

I förevarande sammanhang anmäls även skolöverstyrelsens anslags-

² Riksdagsmannen Bengt Wiklund, ordförande, sekreteraren Anders Arfwedson, direktörsassistenten Margareta Dahlgren, studierektorn Herman Holmgren, ombudsmannen Tore Karlson, riksdagsmannen Thorvald Källstad, ombudsmannen Lennart Larsson, departementsrådet Ulf Larsson och riksdagsledamoten Karin Söder.

³ Riksdagsmannen Sven Ekström, ordförande, utbildningsintendenten Evert Brandgård, direktörsassistenten Margareta Dahlgren, departementssekreteraren Berndt Johansson, studierektorn Inge Johansson, sekreteraren Henry Persson, avdelningschefen Åke Sancll och undervisningsrådet Gösta Vestlund.

framställning för budgetåret 1972/73, i vad avser vissa anslag inom vuxenutbildningsområdet.

I fråga om många av förslagen erfordras inte beslut av riksdagen. För överblickens och sammanhangets skull lämnas dock för vissa av dessa förslag en kortfattad redovisning.

2. Nuvarande utbildningsvägar för vuxna

I olika sammanhang, senast i prop. 1971: 37 angående vuxenutbildning, har en översikt getts av de studie- och utbildningsmöjligheter som stod till de vuxnas förfogande. Jag finner det ändamålsenligt att i denna proposition göra en förnyad redovisning.

2.1 Kommunal vuxenutbildning

Inom den kommunala vuxenutbildningen anordnas undervisning enligt läroplanerna för grundskolans högstadium (grundskolkurser) och gymnasieskolan (gymnasieskolkurser). Den kommunala utbildningen får dessutom omfatta särskild yrkesinriktad utbildning och särskild teknisk utbildning. Utbildningen anordnas huvudsakligen som deltidsundervisning. De studerande kan vad gäller grundskolkurser och vissa gymnasieskolkurser välja att antingen läsa enstaka ämnen eller för fullständig kompetens i den aktuella skolformen. Undervisningen är organiserad som koncentrationsläsning, vilket innebär att eleven vanligtvis läser ett eller två—tre ämnen samtidigt.

Skolöverstyrelsen medger kommun (eller landstingskommun) att anordna vuxenutbildning. Skolstyrelsen (utbildningsnämnden) beslutar om de kurser som skall anordnas. För att en kurs skall få komma till stånd krävs att antalet elever stadigvarande är lägst tolv. Inom det allmänna stödområdet (exkl. ort med treårig gymnasieskollinje, s. k. g-ort) får dock antalet vara lägst åtta. För handikappade elever får elevantalet vara än lägre. Kungl. Maj:t har rätt att medge dispens från dessa bestämmelser.

Särskild skolenhet för vuxenutbildning får inrättas om utbildningen beräknas varaktigt motsvara minst 16,5 poäng, varvid 1,5 poäng beräknas för varje påbörjat 800-tal lektioner. Vid sådan skolenhet skall finnas en ordinarie tjänst som rektor och i vissa fall en eller flera tjänster som studierektor. I de fall vuxenutbildningen är förlagd till skolenhet för ungdomsutbildning skall finnas en arvodestjänst som studierektor. Som lärare skall timlärare vara anställda. Inom det allmänna stödområdet (exkl. g-ort) får dock lärare i grundskolan och gymnasieskolan i sin tjänst inräkna undervisning i den kommunala vuxenutbildningen.

I enlighet med beslut på grundval av prop. 1971: 37 har bestämmel-

ser utfärdats om intagning av elever till den kommunala vuxenutbildningen. Till grundskolkurser intas alla sökande utom dem som redan har motsvarande utbildning. Antalet platser i gymnasieskolkurserna är begränsat. Vid urvalet skall särskilt beaktas behovet av utbildning för dem som redan deltagit i den kommunala vuxenutbildningen, för äldre personer, för dem som befinner sig i en utsatt social situation samt behovet av behörighetskomplettering. Skolstyrelsen (eller, i de fall landstingskommun anordnar vuxenutbildning, utbildningsnämnden) utser en särskild nämnd att svara för intagningen. Denna nämnd kan utgöras av vuxenutbildningsrådet.

1967 års reform har medfört en kraftig expansion av den kommunala vuxenutbildningen. Läsåret 1967/68 fanns kvällsgymnasier i ca 30 kommuner medan 323 kommuner anordnade vuxenutbildning läsåret 1970/71. Utbildning enligt läroplanerna för treårig linje och/eller tvåårig ekonomisk, social eller teknisk linje i gymnasieskolan har på grund av särskilda skäl medgetts på 43 orter.

Omkring 37 500 elever deltog läsåret 1970/71 i kurser på grundskolans högstadium och ca 50 000 i kurser motsvarande gamla gymnasiet och fackskolan. Särskilda skolenheter för vuxenutbildning finns på 16 orter, nämligen Borås, Gävle, Göteborg (tre enheter), Helsingborg, Jönköping, Karlstad, Katrineholm, Malmö (två enheter), Norrköping, Sollentuna, Stockholm (fem enheter), Umeå, Uppsala, Västerås, Växjö och Örebro.

De största ämnena, dvs. de som läses av det största antalet studerande, var läsåret 1970/71 i tur och ordning: engelska, matematik, svenska, samhällskunskap, företagsekonomi och historia. I yrkesskolkurserna ges utbildning för ett stort antal yrken inom industri, hantverk, handel och kontor liksom för vårdyrkena. I enlighet med Kungl. Maj:ts beslut den 15 mars 1968 (ändrat den 19 april 1968) har en gränsdragning skett mellan yrkesskolans deltidskurser och studieförbundens kurser. Som en följd härav har vissa kurser i t. ex. språk och konsthantverk överförts till studieförbunden.

I kommunala och enskilda yrkesskolkurser deltog ca 92 000 elever läsåret 1970/71 fördelade på servicearbeten inkl. huslig utbildning 28 000, kontor och handel 29 000, industri och hantverk 19 000, teknisk utbildning 8 000, vårdyrken 7 000 och övriga områden 1 000.

Statsbidrag utgår med 100 % av utgifterna för lönen m. m. till lärare och skolledare. Vidare utgår bidrag till tekniska stödåtgärder för hörselskadade, synskadade eller rörelsehindrade studerande enligt samma grunder som vid gymnasieskolan. Till kostnader för intagning av studerande och därmed sammanhängande åtgärder utgår bidrag med sammanlagt två procent av lönekostnaderna (exkl. allmän arbetsgivaravgift). För kurser som anordnas utanför g-ort (ort med treårig gym-

nasieskollinje) inom det allmänna stödområdet kan statsbidrag utgå med tre fjärdedelar av kostnaderna för lärarnas resor.

Bestämmelser om utbildningen har meddelats i kungörelsen (1971: 424) om kommunal och statlig vuxenutbildning.

En praktisk-pedagogisk utbildning om två terminer som är särskilt avpassad för lärare för den statliga och kommunala gymnasiala vuxenutbildningen anordnas fr. o. m. vårterminen 1971 vid lärarhögskolan i Stockholm. Antalet intagningsplatser beräknas vara ca 25 per termin. Praktikterminen för dessa lärarkandidater skall helt och delvis förläggas till kommunal gymnasial vuxenutbildning. Vid antagningen till denna särskilda utbildning gäller samma villkor som för övriga ämneslärarkandidater.

2.2 Statlig vuxenutbildning

Vid de statliga skolorna för vuxna i Norrköping och Härnösand meddelas utbildning enligt läroplanerna för grundskolans högstadium och gymnasieskolan (dock ej de utpräglade yrkesinriktade linjerna). Undervisningen är en kombination av brevskolstudier och undervisning vid resp. skola, s. k. varvad undervisning.

Fr. o. m. vårterminen 1968 anordnas vid norrköpingsskolan även undervisning enbart per korrespondens, vilken i likhet med den varvade undervisningen är helt kostnadsfri. Staten svarar för personalkostnader, utgifter för de studerandes studiematerial och därutöver för bl. a. viss utrustning och undervisningsmaterial.

Bestämmelserna om den statliga vuxenutbildningen har meddelats i kungörelsen (1971: 424) om kommunal och statlig vuxenutbildning.

Inom skolöverstyrelsen pågår en översyn av de statliga vuxenskolorna, som skall resultera i ett förslag om skolornas framtida organisation.

2.3 Folkhögskola

Statsbidrag utgår till 107 folkhögskolor och till ett tiotal filialer till dessa. Dessa folkhögskolor kan med hänsyn till huvudmannskapet indelas i tre grupper, landstingsskolor, stödföreningsskolor och rörelseskolor.

Målet för folkhögskolans verksamhet är att meddela allmän medborgerlig bildning, ofta med inriktning mot ett visst intresseområde. Under senare år har en ökande andel av folkhögskolans elever sökt sig dit för att få vidareutbildning av allmänt slag som en grund för fortsatt utbildning. Några folkhögskolor har speciallinjer som i vissa fall ger mer yrkesinriktad utbildning. Den finns speciallinjer för estetiska ämnen (musik, teater, konst) samt linjer för massmediautbildning och u-landsfrågor. Utbildning av ungdomsledare, studieledare och föreningsledare m. m. sker också vid speciallinjer. Flera folkhögskolor har vidare gett

sådan undervisning som direkt förbereder eleverna för inträde i socialhögskolor.

Tre olika slags kurser får enligt folkhögskolestadgan (1958: 478, ändrad senast 1969: 599) anordnas vid folkhögskolan, nämligen vinterkurs, sommarkurs och ämneskurs. Vinterkursen omfattar 22—34 veckor. Sommarkurs skall omfatta minst 13 veckor. Ämneskurs skall omfatta minst en vecka. Vinterkurserna kan ingå i en utbildning om två ofta tre årskurser. Arbetsåret 1970/71 hade 100 skolor tre årskurser. År 1970 uppgick antalet elever vid vinterkurserna till ca 14 000 och antalet elever i ämneskurserna till ca 17 000.

För folkhögskolorna finns ingen centralt fastställd läroplan. Varje skola får inom de gränser folkhögskolestadgan anger själv utforma sitt program. Endast ämnet musik är obligatoriskt i alla årskurser. I övrigt föreskriver stadgan obligatoriska ämnen bara i den första årskursen. Dessa är svenska, litteratur, historia, samhällslära, psykologi, kemi och biologi med hälsolära. Under senare år har försök gjorts med att slopa årskursindelningen och i stället använda nivå- och stoffgruppering. Genom kungörelsen (1966: 24) om grundskolans kompetensvärde m. m. (ändrad senast 1970: 605) har folkhögskolans kompetensvärde i viss utsträckning definierats. I vissa fall ger folkhögskolestudier möjlighet till studier vid universitet eller högskola.

Statsbidrag utgår enligt kungörelsen (1966: 758) om statsbidrag till driftkostnader för folkhögskolor (ändrad senast 1970: 610) till kostnader för löner m. m. åt lärare och skolledare med 100 % av de faktiska kostnaderna, till kostnader för viss annan personal samt till pedagogisk utrustning m. m. Efter skolöverstyrelsens prövning i varje särskilt fall kan även utgå bidrag till personlig assistens åt handikappade elever vid folkhögskolor. Vidare utgår statsbidrag till dyrare pedagogisk utrustning och till byggnadsarbeten vid folkhögskolor.

Vid lärarhögskolan i Linköping har sedan vårterminen 1970 anordnats en särskild praktisk-pedagogisk utbildning om två terminer av lärare för folkhögskola och övrigt folkbildningsarbete. Till utbildningen har antagits dels sådana som avlagt filosofie kandidatexamen eller motsvarande, dels sådana som på annat sätt, t. ex. aktivt arbete inom det fria och frivilliga folkbildningsarbetet, ansetts ha förutsättningar att genomgå utbildningen. Intagningskapaciteten för denna särskilda utbildning är 30 studerande per termin.

2.4 Studieförbund

Det finns i dag elva (fr. o. m. den 1 juli 1972 tio) av staten godkända studieförbund, av vilka de flesta har anknytning till någon folkrörelse. Studieförbunden bedriver en omfattande studiecirkelverksamhet. För att statsbidrag skall utgå till en studiecirkel krävs bl. a. att den har lägst

fem och högst tjugu deltagare, att den omfattar minst tjugu studietimmar, fördelade på minst fyra studieveckor, att den har högst två sammankomster per vecka samt högst tre studietimmar per sammankomst. Ledare för studiecirkel skall godkännas av studieförbund. Vissa undantag från dessa bestämmelser är möjliga.

Läsåret 1970/71 uppgick antalet statsbidragsberättigade studiecirklar till ca 162 000 och bruttoantalet deltagare till ca 1,6 milj.

Statsbidrag utgår enligt kungörelsen (1963:463) om statsbidrag till det fria och frivilliga folkbildningsarbetet (omtryckt 1970: 329, ändrad 1971: 341) med 75 % av kostnaderna för ledararvode och studiemateriel, dock högst 30 kr. per studietimme. Av detta belopp får högst 24 kr. avse ledararvode. För allmän studiecirkel i svenska, engelska, matematik eller samhällskunskap som i huvudsak motsvarar utbildning enligt läroplanen för grundskolan utgår dessutom ett tilläggsbidrag om högst 10 kr. per studietimme. Av tilläggsbidraget får högst 8 kr. avse ledararvode. Dessutom utgår visst statsbidrag för administration och pedagogisk verksamhet. För cirkelledare i glesbygd utgår statsbidrag till 75 % av resekostnaderna.

En särskild studieform utgör universitetscirkelarna. En sådan cirkel skall omfatta minst 48 studietimmar, fördelade på minst 16 sammankomster. Antalet deltagare skall vara minst 5 och högst 25. Ledaren för en universitetscirkel skall ha kompetens för undervisning vid universitet. Statsbidrag utgår med 75 % av kostnaderna för ledararvode och studiemateriel, dock högst med 75 kr. per studietimme. Av detta belopp får högst 60 kr. utgå till ledararvode. Vidare utgår bidrag med 75 % av kostnaderna för resekostnadsersättning och traktamente till ledaren.

2.5 Kurser i radio och television

Våren 1967 tillsattes kommittén för television och radio i utbildningen (TRU). En av kommitténs huvuduppgifter är att bedriva försöksverksamhet med eterfördelad vuxenutbildning.

Höstterminen 1968 startade i radio och television de första kurserna som TRU producerat — en kurs i engelska och en i företagsekonomi. Både kurserna är på gymnasienivå. Vidare har kurser genomförts bl. a. i ämnena matematik, socialkunskap, psykologi, naturgeografi, nationalekonomi och föräldrakunskap. Sändningstiden för TRU-programmen i radio och television uppgår vårterminen 1972 till ca 16 timmar i veckan. Kungl. Maj:t har genom beslut den 29 oktober 1971 fastställt produktionsplan för TRU för budgetåret 1971/72.

Avsikten med TRU-programmen är att de vuxna skall kunna följa dem individuellt eller i grupp, direkt vid sändning eller med hjälp av

bandkopior. Bearbetningen av program och anslutande tryckt material är avsedd att ske genom gruppstudier eller enskilt.

Inom bl. a. den kommunala vuxenutbildningen ges möjlighet att delta i lärarledd undervisning i anslutning till TRU-kurserna. Samverkan förekommer också med studieförbunden, som anordnar studiecirklar i anslutning till programmen. Vidare förekommer samverkan med korrespondensinstitut och den som vill kan sända in svarsuppgifter och få dem rättade. Ett flertal av TRU:s kurser svarar mot hela eller delar av ämnena matematik, svenska och samhällskunskap på grundskolans högstadium och kan därför användas i den studiecirkelverksamhet som vänder sig till vuxna med kort och bristfällig utbildning. Kurserna i arbetsmarknadskunskap, matematik och svenska används i det arbete som kommittén för försöksverksamhet med vuxenutbildning (FÖVUX) bedriver. Genom Sveriges Radios avdelning för publik- och programforskning görs dagliga undersökningar om antalet tv-tittare.

Sveriges Radio producerar sedan många år tillbaka kurser för vuxna, t. ex. i språk. Under senare år har även sänts kurser i svenska för invandrare.

2.6 Arbetsmarknadsutbildning

Arbetsmarknadsutbildning är beteckningen på utbildning som beviljas på sysselsättningspolitiska grunder. Berättigade till arbetsmarknadsutbildning och utbildningsbidrag är personer som är arbetslösa, hotade av arbetslöshet eller som är svårplacerade på arbetsmarknaden. Vederbörande skall ha fyllt 20 år och vara sökande vid arbetsförmedlingen. Från denna 20-årsregel görs dock undantag för bl. a. ensamstående mödrar, handikappade och flyktingar. Arbetslöshetskravet gäller ej den s. k. bristyrkesutbildningen. Denna ger utbildning i yrken, inom vilka det med hänsyn till rådande arbetsmarknadsläge eller eljest är av väsentlig betydelse att snabbt öka tillgången på utbildad arbetskraft.

De vanligaste formerna av arbetsmarknadsutbildning är omskolningskurser, som ger grundläggande utbildning för ett nytt yrke, fortbildningskurser, vilka ger utbildning inom det egna yrkesområdet, samt nybörjarkurser. Vidare anordnas reaktiveringskurser för personer som tidigare varit yrkesverksamma och vill återuppta förvärvsarbetet. Kursernas längd varierar från några veckor upp till flera år. Av de personer som år 1970 påbörjade arbetsmarknadsutbildning gick ca 45,5 % i särskilda kurser anordnade av skolöverstyrelsen. Ca 25,7 % gick i det reguljära utbildningsväsendet, ca 13,1 % i företagsutbildning och ca 15,7 % i övriga kurser.

För planeringen svarar arbetsmarknadsstyrelsen i samarbete med skolöverstyrelsen och arbetsmarknadens parter. Verksamhetens volym och inriktning bestäms genom en för varje budgetår fastställd ramplan, som

justeras alltefter behov under året. Tillverkningsarbete är det största enskilda utbildningsområdet. Servicearbete i vid mening såsom vård och kontorsarbete och inte direkt yrkesinriktade kurser är andra stora områden. Den största åldersgruppen, 25—34 år, svarar för ca 30 % av elevantalet.

Antalet deltagare beräknas innevarande budgetår till ca. 120 000.

Höstterminen 1969 inleddes en försöksverksamhet med allmänna ämnen i kurser inom arbetsmarknadsutbildningen. Syftet var att ge kursdeltagarna, som i allmänhet har förkunskaper endast motsvarande sex-sjuårig folkskola, en kompletterande allmän utbildning i svenska, samhällskunskap, engelska, matematik och fysik/kemi.

Mot bakgrunden av de positiva erfarenheterna har skolöverstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen i samråd beslutat att utbildning i allmänna ämnen skall ingå som en del av den arbetsmarknadsutbildning som bedrivs vid samtliga centra. Utbildningen skall omfatta ett stort antal kurser och förlänger den individuella kurstiden för deltagare i dessa med åtta veckor.

2.7 Eftergymnasial vuxenutbildning

Under senare år har personer utan formell behörighet getts ökade möjligheter till eftergymnasiala studier. På grundval av förslag från kompetensutredningen har Kungl. Maj:t i kungörelsen (1969: 68) om vidgat tillträde till högre utbildning (omtryckt 1970: 371) meddelat bestämmelser om försöksverksamhet med vidgat tillträde till grundläggande utbildning inom vissa ämnesområden vid filosofisk fakultet. Behörig att inskrivas vid universitet är enligt dessa bestämmelser den som fyller 25 år senast under det år han begär inskrivning och som varit yrkesverksam under minst fem år eller på annat sätt förvärvat motsvarande erfarenhet. Den studerande skall uppfylla de krav på förkunskaper som oundgängligen fordras för att han skall kunna tillgodogöra sig utbildningen. Försöksverksamheten omfattar studier för sammanlagt 60 poäng, varav högst 40 poäng inom ett och samma ämnesområde. Hittills har under tiden höstterminen 1969—vårterminen 1971 ca. 4 700 elever skrivits in. Pedagogik är det vanligast förekommande ämnet, men även ämnen som företagsekonomi, psykologi, sociologi och engelska är populära.

En annan möjlighet för vuxenstuderande av olika kategorier utan formell behörighet utgör den försöksverksamhet med yrkesinriktade kurser om normalt en termins längd vid universiteten som påbörjades läsåret 1969/70 bl. a. i arbetsmarknadsteknik. För läsåret 1972/73 planeras utbildning i första hand i administrativ teknik, arbetsmarknadsteknik med personaladministration, informationsteknik, museiteknik,

undervisningsteknologi, dramatik, u-landsfrågor med biståndsteknik, skoglig produktionslära samt en kurs i miljövärd om två terminer. Vid tre lärarhögskolor anordnas kurser om två terminer för utbildning av personal för studie- och yrkesvägledning.

Dessutom anordnas s. k. extern universitetsutbildning, dvs. kursverksamhet med anknytning till universitet och högskolor men utanför dessas reguljära verksamhet.

2.8 Korrespondensundervisning

Skolor och institut som sysslar med korrespondensundervisning är få i vårt land. Trots detta har korrespondensundervisningen som studieform för vuxna haft stor betydelse. Alltefter som andra möjligheter till vuxenstudier byggts ut, har korrespondensundervisningen delvis ändrat form. Den har alltmer kommit att ingå som en del i större undervisningsenheter.

Kombinationer med korrespondensundervisning och kortare internatkurser blir allt vanligare. Samma gäller med kombination korrespondensundervisning och studiecirklar.

Utbudet av kurser för korrespondensundervisning är stort. Det omfattar dels enskilda ämnen eller delar av ämnen, dels större kombinationer som ger en viss kompetens. Utvecklingen har i stort gått från större ämneskombinationer till enskilda ämnen. Anledningen är att de flesta studerande numera använder korrespondensstudier för att komplettera punktvisa brister i kunskaperna.

Korrespondensstudier är en relativt svår studieform som kräver ett stort mått av planering. Även om studierna medger en återkoppling i form av brev och svar, medför avsaknaden av direkt kontakt med undervisaren svårigheter.

Så snart korrespondensstudierna kombineras med andra former, ger de dels större effekt, dels mindre bortfall från studierna. Undersökningar som gjorts på Brevskolan har bekräftat detta. Studieformen har varit aftonbrevskola. Detta innebär att en del av studierna bedrivs i form av grupparbete i studiecirkel och en del i form av enskilda studier, där varje deltagare sänder in svar till Brevskolan.

Under den senaste tioårsperioden har kurserna för korrespondensundervisning förändrats märkbart. Detta gäller både språkligt och pedagogiskt. Många kurser är utformade både som gruppstudiematerial och som kurser för enskilda studier.

De olika instituten och skolorna har ett brett ämnesregister. Huvudinriktningen varierar dock.

Hermods korrespondensinstitut är en stiftelse med bl. a. olika företag som delägare. *Hermods* kurser har därför till stor del inriktats på att utbilda anställda inom företagen. Kurserna är i huvudsak kompetens-

inriktade. Detta innebär att Hermods i sitt bestånd har kurser som är läroplansanpassade. De överensstämmer med såväl grundskolans som gymnasieskolans läroplaner. Hermods har ca 90 000 nyanmälningar per år.

Brevskolan ägs av de stora folkrörelserna. I första hand bör nämnas Kooperativa förbundet (KF), Landsorganisationen i Sverige (LO), fackförbunden, Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Arbetarnas bildningsförbund (ABF) och Hyresgästernas sparkasse- och byggnadsförening (HSB). Brevskolans kursbestånd är till stor del inriktat på delägarorganisationernas behov. Ofta specialproduceras kurser för en bestämd målgrupp. Utöver detta har skolan ett brett allmänt kursbestånd.

Verksamheten inom delägarorganisationerna är både kompetensinriktad och allmänorienterad. Inom KF-sektorn bedrivs en omfattande personalutbildning. Inom de övriga organisationerna bedrivs verksamhet av mera punktmässigt slag. Här dominerar utbildning av fackligt och politiskt förtroendevalda. På studiecirkelsidan, där en viss del av verksamheten bedrivs i form av studiecirkel med svarsgranskning, finns också svenska, främmande språk och konsthantverksämnen.

Brevskolans kurser är i huvudsak inriktade på de fyra ämnesgrupper som är prioriterade för högre statsbidrag i studiecirkel. Brevskolan har ca 35 000 enskilda nyanmälningar per år.

Lantbrukets korrespondensskola (LTK) är i huvudsak inriktad på utbildning inom jordbrukets område. Den ägs av jordbruksorganisationerna. På så sätt har också LTK en viss folkrörelseinriktning. LTK har ca 1 500 anmälningar per år.

Försvarets brevskola meddelar till befäl på aktiv stat och i reserven m. fl. korrespondensundervisning i militära ämnen, totalförsvars-, samhälls- och utrikespolitiska frågor m. m.

2.9 Löntagarorganisationernas utbildning

Löntagarorganisationer är bl. a. Landsorganisationen i Sverige (LO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Statstjänstemännens riksförbund (SR), Sveriges akademikers centralorganisation (SACO) samt Sveriges arbetares centralorganisation (SAC).

Den studieverksamhet som bedrivs av dessa organisationer har flera syften. Den vill ge medlemmarna insikter i fackliga och samhällliga frågor. Studieverksamheten har vidare till uppgift att tillfredsställa det stora behovet av skolning av dem som skall företräda medlemmarna i olika situationer. Sådana förtroendevalda, t. ex. ordföranden i verkstadsklubbar och tjänstemannaklubbar, måste för att fylla sina uppgifter ha betydande kunskaper inom en rad ämnesområden. De skall bl. a. företräda medlemmarna vid förhandlingar med arbetsgivaren, vil-

ket kräver kunskaper om de lagar och avtal, som reglerar förhållandena på arbetsmarknaden, men också insikter i samhälls- och företags ekonomi. På arbetsplatserna finns numera olika och ofta ganska komplicerade system för lönesättning, vilka den facklige förtroendemannen måste vara väl förtrogen med. Denne får också ofta vara ett slags kurator på arbetsplatsen; för detta kan kunskaper i sociallagstiftning vara nödvändiga. Detta gäller inte minst på grund av det ökade inslaget av utländsk arbetskraft.

Den äldsta och mest kvalificerade av de allmänna LO-kurserna har varit den s. k. tremånaderskursen, som under senare år erhållit benämningen Facklig huvudkurs. Endast en begränsad del av denna kurs ägnas fackliga frågor. Den andra längre typen av kurser, de s. k. sexveckorskurserna, ger större utrymme åt allmänna fackliga frågor, såväl fackföreningsrörelsens historiska bakgrund som dess nutida omfattning och organisation. De allmänna styrelsekurserna om två veckor koncentrerar sig i huvudsak på det praktiska arbetet inom en avdelning. Därutöver anordnas ett antal kurser om två veckor speciellt avsedda för invandrare. LO anordnar vidare ett antal specialkurser, bl. a. arbetarskyddskurser, kurser i företagsdemokrati och kontakt- och informationskurser. Under studiesäsongen 1971/72 genomför fackföreningsrörelsen i samarbete med ABF och Brevskolan sin hitintills största vuxenutbildnings satsning. Syftet är att nå 100 000—150 000 LO-medlemmar som man inte tidigare lyckats aktivera, vare sig för fackliga frågor eller studiefrågor.

LO som är den största löntagarorganisationen med ca 1,7 milj. medlemmar satsar årligen ca 35 milj. kr. på studieverksamheten.

Den längsta TCO-kursen är den s. k. månadskursen. Vidare anordnar TCO ett antal specialkurser som ger kvalificerad utbildning inom olika ämnesområden. De övriga löntagarorganisationernas kursverksamhet omfattar i regel veckokurser samt två- och tredagarskurser.

Verksamheten inom samtliga löntagarorganisationer under budgetåret 1970/71 omfattade 366 kurser, 607 kursveckor och 10 819 deltagare. Den planerade verksamheten under innevarande budgetår uppgår till 550 kurser, 770 kursveckor och 17 500 kursdeltagare.

Statsbidrag utgår fr. o. m. budgetåret 1970/71 till löntagarorganisationerna för deras centrala kursverksamhet enligt statsmakternas beslut år 1970 (prop 1970: 35, SU 1970: 107, rskr 1970: 273). Enligt bestämmelserna i kungörelsen (1970: 272) om statsbidrag till löntagarorganisationernas centrala kursverksamhet utgår statsbidrag till kostnader för undervisning, resor och inackordering. Till ersättning för undervisningskostnader utgår statsbidrag med 100 % av de faktiskt utgående ersättningarna, dock högst 100 kr. per elevvecka. Till kostnader för deltagares resor utgår bidrag med hälften av de faktiska kostnaderna och för inackordering med 30 kr. per elevdygn.

2.10 Statlig personalutbildning

Många av de större statliga myndigheterna anordnar sedan länge grundläggande fackutbildning jämte påbyggnadsutbildning för sina anställda. Syftet är att säkerställa myndigheternas behov av specialutbildad arbetskraft, när detta behov inte kan tillgodoses inom det allmänna utbildningsväsendet. Sådan utbildning förekommer framför allt inom försvaret och affärsverken men också hos andra stora myndigheter som vägverket, tullverket, rikspolisstyrelsen, socialstyrelsen och kriminalvårdsstyrelsen. Som exempel på här aktuell fackutbildning kan nämnas postverkets administrativa kurs, SJ:s assistentutbildning, televerkets telegrafbiträdeskurs och telegrafexpeditörskurs, tullverkets kammarskrivarkurs, kurser vid polisskolan samt socialstyrelsens och kriminalvårdsstyrelsens gemensamma vårdarutbildning. Också den av länsstyrelsernas utbildningsnämnd bedrivna landskanslistutbildningen kan räknas hit liksom på olika håll förekommande aspirantutbildning.

I övrigt består inomverksutbildningen huvudsakligen av skilda slag av introduktionskurser och fortbildningskurser. De sistnämnda är i stor utsträckning inriktade på komplettering av fackkunskaper jämte arbetsledning och administrativa tekniker.

Inom skolväsendet bedrivs en omfattande fortbildning av skolledare, lärare samt personal av olika kategorier för skolans elevvårdande verksamhet m. fl. Verksamheten bedrivs till större delen dels av lärarhögskolornas fortbildningsavdelningar, dels av länskolnämnderna.

Genom inrättandet år 1967 av statens personalutbildningsnämnd (PUN) markerade statsmakterna den vikt man fäster vid statlig personalutbildning. Härigenom skapades ett för hela statsförvaltningen centralt personalutbildningsorgan. Nämnden har enligt sin instruktion bl. a. till uppgift att undersöka behovet av statlig personalutbildning, planera och genomföra sådan för flera myndigheter gemensam utbildning, bistå statliga myndigheter i utbildningsfrågor, främja samordningen av statlig personalutbildning.

Nämnden ser som en av sina främsta uppgifter att skapa större enhetlighet i och få till stånd en bättre samordning av statlig personalutbildning. För att närma sig detta mål har nämnden dels börjat framställa kurspaket avsedda att användas i inomverksutbildningen, dels vidgat ramen för sin konsultationsverksamhet. Nämnden bedriver själv sådan personalutbildning som riktar sig till statsanställda, oberoende av vilken myndighet de tillhör, och som lämpligen bör anordnas centralt. Som exempel på nämndens kurser kan anföras kurs för ekonomipersonal, kurs i berednings- och föredragningsteknik, allmän chefskurs och kanslistkurs. Nämnden ordnar också utbildning av ledamöter i företagsnämnderna.

Central statlig personalutbildning bedrivs också av statskontoret och

riksrevisionsverket. Statskontoret bedriver utbildning i rationalisering, automatisk databehandling och planeringsteknik, medan riksrevisionsverket anordnar kurser bl. a. i programbudgetering. Liksom personalutbildningsnämnden ger båda myndigheterna ut program med detaljerade uppgifter om sin utbildningsverksamhet.

Vad beträffar innehållet i den framtida statliga fortbildningen är det rimligt att räkna med ökade insatser framför allt i fråga om arbets- och personalledning, arbetarskydd samt förvaltningsdemokrati.

Vidare kan nämnas att pågående strukturomvandling och rationalisering inom statsförvaltningen kommer att ställa särskilda krav på insatser för omskolning.

Kostnaderna för den utbildningsverksamhet som PUN bedriver uppgår till drygt 4 milj. kr. per år (exkl. lönekostnader för kursdeltagare).

2.11 Svenska kommunförbundets utbildningsverksamhet

Förberedelserna för den kommunindelingsreform som trädde i kraft med 1952 års ingång inleddes centrala åtgärder för fortbildning av kommunala funktionärer. Dessutom inverkade det förhållandet att kommunerna under åren närmast efter andra världskriget fått nya och vidgade uppgifter. Nämda faktorer gjorde att behovet av fortbildning för kommunala förtroendemän blev särskilt framträdande.

En central nämnd med representation från kommunförbund och staten inrättades. I nämndens regi organiserades korrespondenskurser med början 1948. Dessa kurser, som följdes av konferenser där korrespondenskursernas innehåll diskuterades mot bakgrund av deltagarnas praktiska erfarenheter, omfattade bl. a. bostadsförsörjning, samhällsplanering, socialvård, skoladministration och kommunal ekonomi. Kurserna var ursprungligen avsedda för kommunala förtroendemän. Ett framspringande fortbildningsbehov gjorde dock att även tjänstemän inom kommunalförvaltningens olika grenar började anmäla sig som kursdeltagare. Kommunerna fick på detta sätt relativt tidigt en fortbildning för administratörer. Sedan 1952 års kommunindelingsreform genomförts övertogs verksamheten av de primärkommunala förbunden. År 1968 sammanfördes den kursverksamhet, som tidigare bedrevs av de båda förbunden var för sig och av den gemensamt ägda Kommunskolan, i Svenska kommunförbundets utbildningssektion. Genom att sektionen ingår i den personaladministrativa avdelningen samordnas utbildningen med förbundets övriga verksamhet för kommunernas personaladministration. Redogörelsen i det följande avser nuvarande former av verksamhet.

Internatkurser anordnas såväl centralt vid Kommunskolan i Sigtuna som regionalt, förlagda till fyra förhyrda internat i Skellefteå, Eskilstuna, Uddevalla och Ronneby. Kurserna som i allmänhet omfat-

tar 3—5 dagar, planeras och genomförs av personal vid förbundskansliet och Kommunskolan, resp. personal vid länsavdelningarna. Samtliga kurser är numera förbundskurser och skall vara kvalitativt jämförbara.

Som framgår av följande sammanställning förekommer det kursverksamhet inom flertalet kommunala förvaltningssektorer.

Tabell 1. Kommunförbundets centrala och regionala kurser Jan—Juni 1971

Förvaltningsområde	Antal deltagare			Antal kurs-dagar	Antal studie-dagar
	Förtroendemän	Anställda	Summa		
Central förvaltning	270	680	950	131	3 886
Rätts- och samhällsskydd samt folkbokföring och beskattning	38	90	128	11	474
Byggnads- och planväsen,					
gatu- och parkförvaltning, samt sport- och friluftsliv	181	244	425	45	1 593
Undervisning och annan kulturell verksamhet	249	304	553	56	2 158
Socialvård och socialförsäkring	258	343	601	85	3 005
Summa	996	1 661	2 657	328	11 116

Anställda erhåller i allmänhet lön under den tid kurs pågår och förtroendemän får vanligen förrättningsarvode. För båda kategorierna gäller att kommunen betalar kostnaderna för resa och uppehälle.

Kommunförbundets länsavdelningar har vid sina kurser en verksamhet som torde motsvara ca 32 000 studiedagar per år. Kommunerna, i synnerhet de största, har också en egen utbildningsverksamhet. Dessutom används externa kursarrangörer för utbildning av kommunala funktionärer. Till dessa kurser produceras s. k. modellprogram, vilket kan innebära såväl helt fastställda program, som endast programförslag.

Kommunala yrkesnämnden (KYN) är ett samarbetsorgan mellan Svenska kommunförbundet och Svenska kommunalarbetsareförbundet. Inom nämnden diskuteras kartläggning av utbildningsbehovet för anställda inom kommunalarbetsareförbundets område. En stor del av nämnda kursverksamhet genomförs av bl. a. Statens institut för företagsutveckling (SIFU) på uppdrag av Svenska kommunförbundet.

Kommunförbundets kostnader för utbildningsverksamheten torde uppgå till ca 4 milj. kr. per år. Härutöver kommer kommunernas utgifter för resor, traktamenten m. m. i samband med denna utbildningsverksamhet.

2.12 Svenska landstingsförbundets utbildningsverksamhet

Landstingsförbundet påbörjade 1964 kurs- och konferensverksamhet av mer betydande och kontinuerlig art. Verksamheten fick i inlednings-

skedet en stark prägel av grund- och vidareutbildning för bl. a. tjänstemän inom organisations- och personalfunktionerna.

En särskild utbildningsavdelning för handläggning av utbildningsfrågorna (grund- och vidareutbildning samt fortbildning) skapades inom förbundet 1965. Samma år förvärvade förbundet en egen kursgård — Landstingskolan Högberga, Lidingö. Kursgården togs i bruk 1966.

1965 påbörjades den s. k. regionala och lokala utbildningsservicen från förbundets sida. Genom att framställa utbildningsmodeller och material medverkade förbundet till en initiering, aktivering och samordning av kurser i landstingens regi.

Vid ungefär samma tidpunkt påbörjades inom utbildningsavdelningen en kontinuerlig bevakning och utveckling av pedagogiska metoder och teknik. Detta arbete har i stor utsträckning inriktats på att utveckla intern tv som hjälpmedel för fortbildning och information till olika personalgrupper inom sjukhusen och landstingen.

Förbundets utbildningsavdelning är numera uppdelad på en kultur- och undervisningssektion, en fortbildningssektion och en pedagogisk grupp.

Inom kultur- och undervisningssektionen ligger bl. a. frågorna om landstingens folkhögskolor och bidrag till studieförbundens distriktsorganisationer. Detta betyder att förbundet tar aktiv del av arbetet inom olika former av vuxenutbildning. 1971 rekommenderade landstingsförbundets styrelse landstingskommunerna att anta nya bestämmelser för stöd till studiedistriktet och länsbildningsförbunden. Rekommendationen innebär i korthet att landstingen ersätter distriktsorganisationernas kostnader för utbildning av cirkelledare, studieorganisatörer, funktionärer, förtroendevalda m. fl. Viktiga målgrupper inom vuxenutbildningen som invandrare och pensionärer finns också särskilt nämnda i rekommendationen.

Landstingsförbundets fortbildning handläggs inom sektionen för fortbildningsfrågor. Utbildning av detta slag har dubbla syften. Den skall dels ge möjligheter till kontinuerligt informations- och erfarenhetsutbyte mellan landstingen och förbundet, dels vara ett viktigt led i utvecklingen av landstingens olika personalgrupper. Verksamheten kan i princip uppdelas på tre huvudområden: centrala kurser, regional och lokal service samt samplanering och prioritering av externa arrangörers kurser. De centrala kurserna ordnas och genomförs av utbildningsavdelningen. Som regel förläggs dessa till Landstingsskolan Högberga. Antalet kursveckor per år uppgår till totalt 40—45. Totala antalet deltagare per år vid centrala kurser uppgår till ca 1 000 och vid regionala och lokala kurser till ca 12 000 per år. Anställda erhåller i allmänhet sin lön i vanlig ordning under den tid kurs pågår och förtroendemännen får vanligen förrättningsarvode. För båda kategorierna gäller att landstinget betalar kostnaderna för resa och uppehåll.

Aktuella ämnesområden inom landstingsförbundets fortbildningsverksamhet under 1972 är bl. a. följande: chefsutbildning, ekonomi, försvars- och katastrofmedicin, information, kulturfrågor, omsorger, organisation och rationalisering, personaltjänst och administration, rehabilitering, revision, sjukvårdsadministration, teknisk tjänst samt sjukhusplanering och byggnads- och utrustningsfrågor.

För att utbildningsavdelningens fortbildningsverksamhet skall få en så adekvat och verklighetsnära utformning som möjligt har olika *referensgrupper* utsetts för utbildningsplaneringen. I dessa referensgrupper och arbetsgrupper ingår dels företrädare för landstingen (förtroendemän, chefsadministratörer, målgruppsrepresentanter), dels företrädare för socialvårdens och sjukvårdens planerings- och rationaliseringsinstitut (Spri), statliga myndigheter och personalens fackliga organisationer. Här kan nämnas att utbildningsavdelningen har ett kontinuerligt samarbete i utbildningsfrågor med personalens fackliga organisationer. Som exempel kan nämnas landstingskommunala yrkesnämnden (LYRK) som är ett samarbetsorgan i utbildningsfrågor mellan Svenska landstingsförbundet och Svenska kommunalarbetareförbundet.

Landstingsförbundets kostnader för fortbildningsverksamheten uppgår f. n. till ca 2 milj. kr. per år. Härtill kommer landstingens utgifter för lönekostnader under utbildningen, vikariekostnader i förekommande fall, resor, traktamenten m. m. i samband med utbildningsverksamheten.

2.13 Utbildningen inom det privata näringslivet

En omfattande vuxenutbildning bedrivs sedan länge inom det privata näringslivet. Främst är det utbildning av de anställda för deras nuvarande eller planerade befattningar som kommer i fråga, dvs. yrkesinriktad utbildning, samt sådan nivåhöjande allmän utbildning som behövs för vidareutbildning, omskolning etc. Utbildningsinsatserna varierar starkt mellan olika branscher men också mellan företag i samma bransch. Något mått på all vuxenutbildning inom denna sektor finns f. n. inte. Utbildningen sker dels inom de enskilda företagen, dels genom att anställd personal deltar i extern utbildning.

De flesta större företag har särskilda utbildningsavdelningar som utarbetar och genomför utbildningsplaner. Utbildningen inom de små och medelstora företagen drivs ofta i samarbete med olika organisationer såsom Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) och dess förbund, Sveriges hantverks- och industriorganisation (SHIO) samt Statens institut för företagsutveckling (SIFU). SAF, som är den största näringslivsorganisationen med ca 24 000 delägarföretag, driver genom sitt utbildningsorgan Arbetsledareinstitutet-Rationaliseringstekniska institutet (ALI-RATI) ca 700 kurser om året med omkring 17 000 deltagare. Kur-

serna omfattar utbildning i chefsarbete, personalorganisation och produktionsekonomi och genomförs till ungefär lika delar vid internat och i företagen. Kurserna står öppna även för den offentliga sektorn. De olika förbunden inom SAF ägnar sig främst åt utbildning inom arbetarområdet samt den mera branschspecifika utbildningen.

SAF, Handelshögskoleföreningen i Stockholm, Svenska civilekonomföreningen, Sveriges industriförbund och Svenska teknologföreningen är huvudmän för Institutet för företagsledning (IFL) som tillkom 1968. IFL har 4—6 veckors kurser i företagsledning, ekonomi, marknadsföring, redovisning och finansiering samt seminarier om 2—5 dagar för styrelseledamöter och verkställande direktörer. Hösten 1970 startade IFL-skolan ett sammanhängande studieprogram om ett år med internatundervisning i 16 veckor uppdelade på 6 avsnitt, som skall ge kompletterande basutbildning i ekonomiska och administrativa ämnen för personer i 30-årsåldern med några års praktisk erfarenhet. Även IFL tar emot elever från den offentliga sektorn.

Flera samarbetsorgan mellan arbetsmarknadsparter t. ex. Arbetsmarknadens Yrkesråd (SAF—LO), Rådet för tjänstemannautbildning inom industrin (SAF—SIF) och SAF—SALF-kommittén för arbetsledareutbildning har till uppgift att främja vuxenutbildningen inom olika sektorer inom arbetslivet. Rådet för tjänstemannautbildning inom industrin (RTI) utger årligen en kursmarknadskatalog som är den mest omfattande förteckningen över vuxenutbildningen inom tjänstemannaområdet. Inom arbetslivets olika samarbetsområden anordnas dessutom särskild vuxenutbildning. Utvecklingsrådet (samarbetsorgan inom företagsnämndsområdet mellan SAF—LO—TCO) bedriver t. ex. en omfattande kursverksamhet främst för företagsnämndsledamöter. Under 1970 presenterades sålunda ett utbildningspaket i personaladministration Personal, vilket utarbetats av de tre organisationerna. Gemensam utbildning ordnas vidare bl. a. inom arbetarskyddsområdet.

Utbildningen inom näringslivet för invandrare kommer också att intensifieras bl. a. till följd av den överenskommelse som träffats hösten 1970 mellan SAF och LO om invandrarutbildningen.

3. Utredningsläget på vuxenutbildningens område

3.1 Framlagda förslag

I prop. 1971: 37 erinrade jag om det utredningsarbete som pågår på vuxenutbildningens område (s. 92). Utbildningsutskottet har i sitt betänkande 1971: 13 funnit det angeläget att Kungl. Maj:t redovisar bl. a. utredningsläget för riksdagen. I enlighet härmed görs i det följande en samlad redogörelse över arbetet inom de utredningar som sysslar med

frågor på vuxenutbildningens område. Först redovisas i korthet nu föreliggande förslag.

Med skrivelse den 5 maj 1971 har skolöverstyrelsen lagt fram förslag till vissa ändringar i överstyrelsens organisation. Denna fråga har tidigare detta år underställts riksdagen för beslut (prop. 1972: 1 bil. 10 s. 169—178). Även TRU-kommitténs betänkande (SOU 1971: 36) Produktionsresurser för tv och radio i utbildningen har tidigare anmälts för riksdagen (prop. 1972: 1 bil. 10 s. 429—435). Pedagogikutredningens betänkande (SOU 1971: 24) Vuxenpedagogisk forskning behandlas i förevarande proposition.

Kompetensutredningen lade i juli 1970 fram sitt huvudbetänkande (SOU 1970: 21) med förslag om behörighets- och urvalskriterier för den högre utbildningen. Sedan remissbehandlingen avslutats bereds ärendet i utbildningsdepartementet.

Yrkesutbildningsberedningen föreslog i betänkandet (SOU 1970: 8) Yrkesteknisk högskoleutbildning särskilda utbildningsanordningar byggande på de mest yrkesinriktade linjerna i gymnasieskolan. Kungl. Maj:t har den 30 juni 1971 gett 1968 års utbildningsutredning i uppdrag att närmare överväga de i betänkandet skisserade frågorna. I direktiven till utredningen anges som en möjlighet att en försöksverksamhet bör ske innan definitivt beslut fattas.

3.2 En strukturell översikt över vuxenutbildningen i Sverige

På pedagogikutredningens uppdrag har Torsten Eliasson och Bengt Höglund gjort en strukturell översikt över vuxenutbildningen i Sverige (DsU 1971: 1).

Författarna gör sammanfattningsvis vissa kvantitativa summeringar av det i översikten ingående siffermaterialet. Det mått som enligt författarna ger den bästa bilden av verksamhetens omfattning är elevdagar, men de påpekar att detta endast mycket ungefärligt kan uppskattas. En försiktig sådan uppskattning ger till resultat att mellan 20 och 25 milj. elevdagar förekom inom den samlade vuxenutbildningen under budgetåret 1967/68 och att detta tal steg till minst 25 à 30 milj. 1970/71, vilket innebär en ökning på mellan 20 och 25 %. Att här få fram mer exakta uppgifter, som medger både ekonomiska beräkningar, planering för hela fältet och underlag för jämförelser mellan olika år är enligt Eliasson och Höglund en av de viktigaste uppgifterna för fortsatta undersökningar. Den tidsinsats som dessa elevdagar rymmer motsvarar ungefär 125 000 »årsarbetare».

Författarna påpekar emellertid att beräkningen av elevdagar ger i ett hänseende en vilseledande bild. Den antyder att vuxenutbildningen skulle vara av väsentligt mycket mindre omfattning än utbildningen inom det reguljära utbildningsväsendet, som torde omfatta uppåt det tio-

dubbla antalet elevdagar. Men författarna påpekar att räknar man hur många människor som berörs, deltagare i verksamheten, blir bilden en helt annan. Författarna gör en likaledes mycket försiktig uppskattning på grundval av materialet i kartläggningen om att uppåt 2 milj. deltagare förekommer inom de olika typerna av vuxenutbildningen, vilket enligt författarna motsvarar något mellan 1,2 och 1,5 milj. personer, alltså med största sannolikhet fler än inom ungdomsutbildningen. Eliasson och Höglund påpekar också att den potentiella deltagargruppen vuxna, omfattande ca 50 årskullar är betydligt större än den potentiella deltagargruppen inom ungdomsutbildningen, även om man skulle räkna med förskolegrupperna och åldersgrupperna på universitets- och högskolenivå. Författarna hävdar att huvudorsakerna till att de vuxenstudier trots detta representerar mycket färre elevdagar än de ungdomsstudier är främst två, nämligen dels att vuxenutbildningen inte tillnärmelsevis är utbyggd i samma utsträckning, dels att de vuxna övervägande studerar på deltid/fritid.

Dessa konstateranden om elevdagar, potentiella deltagare och utbildningsgrad är enligt författarna framför allt intressanta när de ses mot redan iakttagna eller sannolika utvecklingstendenser. Man påpekar att det är helt klart att alla typer av vuxenutbildning under de senaste åren befunnit sig i snabb tillväxt och detta gäller oavsett om det varit relativt nyetablerade sektorer som arbetsmarknadsutbildningen och den kommunala vuxenutbildningen eller en mer traditionsrik sektor som folkbildningen. Författarna anser att det intressanta här är att samtliga vuxenutbildningens olika sektorer har kunnat öka samtidigt med den starka expansionen av ungdomsutbildningen. Utbildning har fött mer utbildning, som författarna säger. Det står dock klart för Eliasson och Höglund att det blir en fortsatt snabb expansion av vuxenutbildning och att denna sektor har sin stora expansion framför sig.

Författarna hävdar vidare att det på mycket viktiga punkter ännu saknas kunskaper om vuxenutbildningen. Skälen för att öka kunskaperna kan enligt författarna rubriceras som ekonomiska, sociala och pedagogiska.

De ekonomiska skälen är enkla. Vuxenutbildningen är redan ett stort område och drar betydande resurser i form av pengar, tid och personliga insatser. Det är enligt författarna angeläget att resurserna sätts in på det effektivaste och mest rationella sättet och detta kan inte ske utan ett bättre kunskapsunderlag.

De sociala skälen berör enligt författarna bl. a. fördelningen av utbildningsmöjligheter mellan olika grupper i samhället. Utbildningen för vuxna kan fungera som en nyckel till en rad livsområden, yrkesarbete, inflytande, kontakter med andra människor, en rikare och personligt vald fritid, ett bättre utnyttjande av varje individs resurser. Författarna anser att det är viktigt att den nyckeln görs tillgänglig för alla, även

för dem på olika sätt missgynnade, så att inte de initiala skillnaderna mellan människor förstärks genom att de som har det bästa utgångsläget också får det största tillskottet. Att lösa det problemet, t. ex. att få med de svagast studiemotiverade eller grupper med olika slags handikapp, kan man, hävdar författarna, knappast göra utan ett bättre kunskapsunderlag.

De pedagogiska skälen består enligt Eliasson och Höglund i att vuxenutbildningen i mycket hög grad rymmer specifika och för den pedagogiska forskningen mycket intressanta problem. De kan enligt författarna följaktligen inte lösas bara med ungdomspedagogisk eller allmänpedagogisk forskning utan kräver specialdestinerade insatser som tar upp t. ex. de speciella studieförutsättningar som gäller för vuxenstuderande, de speciella utbildningsmål, de speciella arbetsformer och metoder, som utvecklats på området. Författarna hävdar att de medel som står till buds för ökad kunskap är främst fem och de berör både insamlingen och spridningen av kunskap. De fem medlen är följande: förbättrad statistisk redovisning och dokumentation, egentlig forskning, försöks- och utvecklingsarbete, spridning och förmedling av forskningsresultat samt direkt lärar- och handledarutbildning.

3.3 Kommittén för studiestöd åt vuxna

1968 tillkallades kommittén för studiestöd åt vuxna (SVUX). Denna kommitté har i november 1971 överlämnat delbetänkandet (SOU 1971: 80) *Vuxna Utbildning Studiefinansiering*, som har karaktären av debattskrift. Avsikten har varit att tillföra ytterligare material till debatten om vuxenutbildningen, särskilt formerna för de vuxnas studiesociala stöd. Ur den förväntade debatten hoppas SVUX kunna hämta vägledning för sina framtida ställningstaganden.

Den vuxenutbildning som främst behandlas i SVUX:s skrift är vad man kallar den »överbryggande utbildningen». Härmed avser man sådan utbildning, som syftar till att ge kortutbildade vuxna kunskaper som motsvarar den utbildning som normalt ges till dagens skolungdomar. En klar majoritet av de vuxna, som befinner sig i förvärvsaktiv ålder har fått en sex- eller sjuårig folkskolutbildning, medan den helt övervägande delen av dagens ungdomar lämnar skolan med en minst elvaårig utbildning bakom sig. Ett av de viktigaste syftena med vuxenutbildningen är att överbrygga denna utbildningsklyfta, som finns mellan och inom generationerna.

SVUX för i ett räkneexempel en diskussion kring hur stort behovet av resurser kan tänkas bli för den överbryggande utbildningen. Kring detta för kommittén vidare en diskussion kring behovet av prioriteringar och kring olika principiella grunder för konstruktionen av ett förbättrat studiestöd för de vuxna.

Utgångspunkten för räkneexemplet är ett försök att kvantifiera utbildningsklyftan mellan de kortutbildade och dem som erhåller den elvaåriga utbildning som nu är den normala i ungdomsskolan.

Av Sveriges befolkning befann sig 1970 omkring 4,67 milj. i åldern 20—64 år, dvs. i förvärvsaktiv ålder. Av dessa personer hade ca 3,16 milj. (68 %) erhållit folkskola som enda allmänna utbildning, eventuellt med tillägg för yrkesutbildning. Skillnaden mellan denna grupps sex- eller sjuåriga utbildning och den elvaåriga utbildningen är alltså fyra till fem år. För hela gruppen utgör skillnaden närmare 15 milj. skolår. Omkring 1,07 milj. (23 %) personer hade fått realskol- eller grundskolutbildning eller annan motsvarande utbildning, eventuellt med påbyggnad av yrkesutbildning. Den genomsnittliga skillnaden mellan denna grupps utbildning och den normala elvaåriga utbildningen kan beräknas uppgå till omkring två år. För hela gruppen utgör skillnaden då drygt 2 milj. skolår. Med den gjorda beräkningen har SVUX erhållit ett grovt mått på utbildningsklyftan i landet; den kan uppskattas till omkring 17 milj. skolår. Av samtliga som befann sig i åldersgruppen 20—64 år hade 1970 knappt 10 % fått den minst elvaåriga utbildning, som är normal för de ungdomar som i dag och i framtiden lämnar ungdomsskolan.

SVUX har därefter sökt göra en grov uppskattning också av efterfrågan på överbryggande utbildning. Beräkningarna är omgivna av kraftiga reservationer. Kommittén understryker att efterfrågan på utbildning är påverkbar och att alltså den verkliga efterfrågan styrs av de åtgärder samhället vidtar för att stimulera till utbildning resp. för att undanröja olika former av studiehinder. I SVUX:s räkneexempel antas för det första, att det utbildningsbehov de vuxna har eller upplever sig ha är avsevärt mycket lägre än det ovannämnda antalet skolår som fått utgöra mått på utbildningsklyftan, nämligen ungefär hälften eller åtta milj. skolår.

För det andra antas att den verkliga efterfrågan avsevärt kommer att understiga behovet. Även vid en kraftig utbyggnad av vuxenutbildningen och det studiesociala stödet kommer det att finnas vuxna som avstår från utbildning. I andra fall kommer de vuxna att föredra att bedriva sina studier i form av utbildning på fritiden eller i andra former som inte fordrar studiesocialt stöd i mera egentlig bemärkelse. Även för fördelningen mellan fritids-, deltid- och heltidsstudier har samhällets styrande åtgärder en avgörande betydelse. En omständighet som spelat stor roll för SVUX:s antaganden om efterfrågan på vuxenutbildning har vidare varit erfarenheter från olika typer av studier om en med åldern sjunkande studiebenägenhet.

SVUX:s räkneexempel mynnar ut i att efterfrågan på överbryggande utbildning i former som fordrar studiesocialt stöd kan antas motsvara ca 2 milj. utbildningsår.

Samhällets kostnader för utbildningen av en person under ett år antas uppgå till ca 7 000 kr. för lärare, lokaler, läromedel etc. Utgiften för studiesocialt stöd antas utgöra i genomsnitt ca 15 000 kr. per år. Den totala utgiften för samhället antas därför ligga mellan 20 000 och 25 000 kr. per år. Den sammanlagda kostnaden för att täcka den ovan antagna efterfrågan på utbildning skulle då uppgå till 40—50 miljarder kr.

En central plats i SVUX:s betänkande intar frågorna om styrning och prioritering av olika slag av vuxenutbildning. Den totala efterfrågan på utbildning påverkas bl. a. av hur mycket utbildning som erbjuds och i vilka former den erbjuds och av hur möjligheterna till studiestöd är utformade. Efterfrågan påverkas också av hur arbetsmarknaden och samhället i övrigt förändras. De många osäkra faktorerna gör att SVUX:s betänkande bara kan tjäna som en utgångspunkt för fortsatta diskussioner, för vilka remissyttrandena kan bli starkt vägledande.

Bakom SVUX:s beräkning av ett genomsnittligt behov av ett studie-stöd om 15 000 kr. för ett års heltidsstudier ligger följande tankegång. En studerande kan i dag i studiemedel erhålla närmare 10 000 kr. för ett års studier, om han ej har försörjningsplikt för barn. Detta studiestöd är utformat för unga studerandes normala behov och enighet råder om att beloppet är för lågt för att möjliggöra för stora grupper vuxna att studera.

Personer som tycks uppleva det nuvarande studiestödet som så otillräckligt att det avhåller dem från studier är enligt SVUX de som har eller haft en eller flera typiska vuxenroller. I skriften nämns som typiska sådana roller t. ex. att man skall ha befunnit sig i förvärvslivet och därigenom helt eller delvis försörjt sig själv, att man skall ha varit ekonomiskt självständig, att man skall ha ett ekonomiskt ansvar för andra personers försörjning, att man skall ha ett vårdnadsansvar för andra personer eller att man i hemmet utför ett för familjeekonomin väsentligt arbete. En person som innehaft eller innehar en sådan för vuxna typisk roll har ofta gjort ekonomiska åtaganden som inte kan tillgodoses med det studiesociala stöd som finns i dag.

För att inte studiefinansieringen skall utgöra ett väsentligt hinder för den enskilde att bedriva studier bör studiestödet enligt kommittén ge ersättning för de kostnader en person har då han övergår till att studera. Den vanligaste kostnaden torde då vara, att man helt eller delvis förlorar sin arbetsförtjänst. Olika slag av tillkommande kostnader kan också uppstå.

Genomsnittlig inkomst för heltids- och helårsarbetande torde vara ca 30 000 kr. per år. Efter skatt och avgifter återstår en nettoinkomst om något över 20 000 kr. Det kan då enligt kommittén vara rimligt att som övre gräns för studiestödet ange ca 20 000 kr. Nedre gräns kan utgöras av det nuvarande studiemedelsbeloppet om knappt 10 000 kr. Ett rimligt

genomsnitt har då förefallit vara det belopp om ca 15 000 kr. som SVUX räknat med i sin kalkyl.

Mot bakgrund av de mycket stora kostnader som genomgripande reformer av studiestödet till de vuxenstuderande kan medföra har SVUX också velat ge underlag för en diskussion om hur de olika utbildningsbehoven skall prioriteras i förhållande till varandra. Behovet av sådana prioriteringar har bedömts vara särskilt stort i ett inledningsskede. Dels bör då behovet av insatser vara särskilt stort, dels bör då — om man utgår från att anslagen för vuxenutbildning kan öka först successivt — de tillgängliga resurserna vara minst.

SVUX diskuterar ett antal möjligheter till prioriteringar. Sålunda kan man prioritera ämnesområden eller utbildningsnivåer. En annan möjlighet är att man ger företräde för vissa grupper i samhället. Man kan t. ex. lägga tyngdpunkten för framtida reformer på vissa åldersgrupper. Som en tänkbar möjlighet diskuteras också att koncentrera förbättringarna till grupper i socialt utsatt ställning.

I sitt betänkande diskuterar SVUX avslutningsvis ett antal tänkbara vägar att förbättra de vuxnas studiestöd. En metod är att *studiemedelsystemet* — som f. n. gäller för utbildning på i huvudsak högskolenivå — får omfatta alla studerande som är minst 20 år, och att man genomför ett antal förändringar som tar sikte på att förbättra situationen för de vuxenstuderande.

En möjlighet är då att man gör den övre gränsen för studiemedelsbeloppet rörligt och beroende av den enskildes behov av medel under studietiden. Man kan t. ex. tänka sig att studiemedlen — åtminstone upp till en viss nivå — skulle utgöra ersättning för förlorad arbetsförtjänst.

En annan möjlighet är att man gör storleken av den i studiemedlen ingående bidragsdelen rörlig och beroende av åldern hos den studerande. På så sätt skulle man kunna minska den återbetalningsskyldighet som annars utgör ett särskilt allvarligt problem för de vuxenstuderande, inte minst med hänsyn till den relativt korta tid dessa har på sig för att återbetala sina studieskulder. Man kan också tänka sig att göra storleken av studiebidraget beroende av utbildningsnivå. Vuxenstuderande skulle då t. ex. inte behöva ådra sig återbetalningsskyldighet för studier på grundskolenivå.

En ytterligare möjlighet är att man förändrar behovsprövningsreglerna för studiemedlen och särskilt då hänsynstagandet till makes ekonomiska förhållanden. Förslag om ändringar i dessa regler har under hösten 1971 lagts fram av 1968 års studiemedelsutredning.

Slutligen nämns möjlighet att förändra reglerna för återbetalning av studiemedel på sådant sätt att denna framstår som mindre riskfull för de vuxenstuderande med deras relativt korta återbetalningstid.

En principiellt helt annan modell för konstruktion av ett studiesocialt stöd utgör *utbildningsförsäkringen*. Som SVUX påvisar måste begreppet

»försäkring» i detta sammanhang ges en speciell innebörd eftersom utbildning är någonting som den enskilde själv väljer för att förbättra sin situation i olika avseenden. Om inte kostnaden för försäkringen står i relation till de utnyttjade förmånerna, kan det knappast överlätas åt den enskilde att fritt bestämma över hur förmånerna skall utnyttjas. En utbildningsförsäkring torde därför snarast få karaktären av att medel fonderas för att av de försäkrade utnyttjas enligt bestämda regler. Därvid uppstår svårigheter att utforma reglerna så att de kan motsvara alla rimliga utbildningsbehov.

Ett annat begrepp som har förekommit i debatten är *studielön*. Grundmotivet för att studielön skulle införas är att studier skulle vara ett arbete, jämförbart med annat slag av förvärvsarbete. Begreppet lön antyder enligt kommittén att studierna som prestation skall belönas. Lönen för en viss tids studier kan då göras lika stor. Skall lönen vara olika stor för olika personer, skulle detta snarast bero på skillnader i prestation under studietiden. Problemet är då enligt SVUX hur man skall kunna differentiera lönen med hänsyn till skillnader i behov, skillnader som grundas på tidigare roller, försörjningsbörda och liknande.

Betald ledighet för studier är en ytterligare modell för studiefinansiering som SVUX nämner. Sådan ledighet förekommer redan nu inom många områden av arbetslivet och avser då främst företagsinriktad utbildning. Arbetsgivaren betalar studiestödet och det är naturligt att man under studietiden behåller samma lön som man haft tidigare. Även om man genom lagstiftning kan ge samhället eller fackliga organisationer beslutanderätt över studiernas utformning och omfattning, ligger det i sakens natur att den företagsinriktade utbildningen kan bli särskilt gynnad. Systemet kan bara avse personer som förvärvsarbetar.

En ytterligare möjlighet att lösa de kortutbildades problem kan vara att man vidgar *rätten till bidrag för arbetsmarknadsutbildning*.

3.4 Kommittén för försöksverksamhet med vuxenutbildning

Kommittén för försöksverksamhet med vuxenutbildning (FÖVUX), som tillkallades år 1970, har till uppgift att genom flexibla studieformer och olika slags studiestimulerande åtgärder försöka nå de vuxna som har kort och bristfällig utbildning och på grund av sociala, psykologiska och geografiska skäl nu inte deltar i vuxenutbildning. Verksamheten bedrivs i form av studiecirklar, dit deltagarna rekryteras genom uppsökande verksamhet. FÖVUX har nyligen lagt fram ett betänkande, som är en redogörelse för verksamheten under det första försöksåret (1970/71). Under detta år uppsöktes anställda på arbetsplatser (industrier och vårdinstitutioner) på ett tiotal orter i landet av fackliga studieorganisationer, som försökte värva dem till studier i något av ämnena sven-

ska, engelska, matematik eller samhällskunskap. Arbetsplatserna representerade arbetsmiljöer av olika slag (tung industri med skiftgång, arbetsplatser som domineras av kvinnlig arbetskraft samt sådana belägna i glesbygd). De uppsökta, som i allmänhet hade sex- eller sjuårig folkskola som enda grundutbildning, fick välja vilket ämne de önskade läsa och de kunde dessutom välja mellan olika studievillkor (studier på delad arbetstid och fritid, på fritid med 300 kr. i stimulansbidrag samt på fritid utan stimulansbidrag). Studierna liksom studiematerialen var kostnadsfria. Dessutom utgick studiestöd som ersättning för av studierna betingade extra kostnader för resor, måltider och barn tillsyn. På varje ort startades tolv cirklar, en för varje ämne och studievillkor.

Av betänkandet framgår att av de 3 962 personer som kontaktades önskade i genomsnitt 52 % delta. Variationen var emellertid stor mellan de olika orterna, bl. a. beroende på hur stor del av de anställda som uppsöktes. Bland andra faktorer som inverkade på rekryteringsresultaten kan nämnas studieorganisations olika uppläggning av uppsökandet samt variationen i arbetstider, arbetsmiljöer, förhandsinformation m. m. på de olika orterna.

De som inte var intresserade av att delta nämnde oftast som orsak, att fritiden var alltför dyrbar för att användas till studier, att de hade andra intressen och ville umgås med familjen hellre än att studera samt att de över huvud taget var mycket upptagna på sin fritid. Några ansåg också att de var för gamla för att studera.

Av dem som önskade delta i studiecirkelarna ville de flesta, 41 %, läsa engelska i första hand, medan 29 % önskade läsa matematik, 20 % svenska och endast 12 % samhällskunskap i första hand. (Summan överstiger 100 % beroende på att de uppsökta kunde önska mer än ett ämne i första hand). De flesta, 64 %, ville helst läsa på studievillkoret med stimulansbidrag, medan 30 % föredrog att studera delvis på arbetstid. Den minsta andelen som önskade det senare studievillkoret fanns bland de kvinnliga anställda på vårdinstitutionerna, som av hänsyn till arbetskamraterna inte ansåg sig kunna lämna arbetet under arbetstid. Ett mindre antal deltagare, 9 %, ville läsa utan stimulansbidrag, oftast med motiveringen att de inte ville känna några förpliktelser.

Kommittén anser att deltagarnas uppgifter om vad i studieorganisationernas argumentering som lockat till deltagande tyder på att det var av underordnad betydelse vilka argument som använts. Det avgörande var enligt FÖVUX att man över huvud taget blivit uppsökt.

Av de 1 098 personer som anmälts till FÖVUX-cirklarna fullföljde två tredjedelar kursen. 21 % infann sig inte till cirkelstarten och 15 % avbröt studierna.

De flesta som avbröt studierna angav olika praktiska skäl, men i många fall föreföll osäkerhet och andra psykologiska anledningar ha haft stor betydelse. Det är enligt kommittén inte möjligt att relatera fre-

kvensen studieavbrott inom FÖVUX till frekvensen studieavbrott inom reguljär studieförbundsverksamhet, eftersom ingen sådan statistik f. n. finns tillgänglig. Jämförelser som funktionärerna i ABF och TBV på de olika försöksorterna har gjort antyder emellertid att studieavbrottsfrekvensen vid cirkelstarten var ungefär densamma som inom den reguljära studieförbundsverksamheten, medan studieavbrotten under kursens gång var något färre. Vidare framgår av betänkandet att frånvaron var ungefär lika omfattande för de olika studievillkoren. Cirkelarna läste i genomsnitt 51 studietimmar under det första försöksåret. 83 % av deltagarna hade endast folkskola som grundutbildning och 64 % uppgav att de inte bedrivit några studier sedan de avslutade sin obligatoriska skolgång. Trots att de flesta deltagare alltså saknade studievana, planerade 76 % av dem att fortsätta sin studier.

FÖVUX har ägnat speciell uppmärksamhet åt uppsökande verksamhet bland skiftarbetande. Kommittén framhåller i betänkandet att organiserandet av cirklar för dessa deltagare var ett stort problem under det första försöksåret. På de orter som hade deltagare med tvåskift löstes detta genom att cirkelsammankomsten förlades till förmiddag varannan vecka och till kvällstid varannan vecka, beroende på deltagarnas arbetstid den aktuella veckan. Även alternativet med två cirkelsammankomster en vecka och ingen nästföljande vecka har prövats.

Komplicerad skiftgång, dvs. tre- eller fyrskift, förekom på fyra orter, nämligen i Kalix, Sundsvall, Surahammar och Hagfors. Där tillämpades oftast metoden att ha varierande sammanträdestider. Vissa cirklar arbetade i stället parallellt med s. k. öppna tider, vilket t. ex. innebar att tre cirklar träffades vid tre olika tider under samma dag med i princip samma program vid varje tillfälle, varigenom deltagarna i alla tre cirkelarna vid varje sammankomst kunde komma på den tid som passade deras skifttider.

På en ort komplicerades problemen ytterligare av att deltagarna bytte skift relativt ofta, vilket ledde till att man inte kunde ta någon hänsyn till skiftgången vid uppläggningsen av cirkelstudierna. De deltagare som studerade på delad arbetstid och fritid sammanträdde då på en bestämd tid varje vecka oberoende av om de arbetade eller var lediga. Härigenom kom studierna huvudsakligen att bedrivas på fritid.

Försöksverksamheten under det första försöksåret har haft en deskriptiv uppläggningsen i syfte att klarlägga problemställningar, utveckla hypoteser och pröva undersökningsinstrument. Slutsatser till hela riket baserade på statistisk inferensteori skulle ha krävt att orterna, arbetsplatserna och försökspersonerna kunde betraktas som ett slumpmässigt urval. Eftersom det utifrån de från början givna förutsättningarna för försöksverksamheten inte varit möjligt att genomföra ett sådant urval, kan slutsatserna från statistisk synpunkt anses giltiga endast för det studerade materialet. Under vissa givna betingelser kan emellertid uppsö-

kande verksamhet och studiecirkelverksamhet ge de resultat som redovisas i betänkandet. Kommittén säger sig sålunda ha förvärvat värdefulla erfarenheter såväl för reformarbetet inom vuxenutbildningen som för den fortsatta försöksverksamheten, i vilken olika problem och frågeställningar prövas ytterligare. Av det första försöksåret drar kommittén följande slutsatser.

Osäkerhet och rädsla att inte klara av studierna förefaller att i stor utsträckning medverka till att många av de vuxna med kort och bristfällig grundutbildning inte deltar i vuxenutbildning. FÖVUX-deltagarna hade i allmänhet inte studerat sedan de slutade folkskolan, men när de blev uppsökta av studieorganisatörer, som dels kunde undanröja vissa praktiska problem, dels informera dem om och ge dem motiv för vuxenstudier, anmälde de sig för att börja studera igen. Enligt kommitténs uppfattning är rekryteringsresultatet — 52 % av de kontaktade — anmärkningsvärt bra, särskilt med hänsyn till att två tredjedelar av deltagarna inte bedrivit studier sedan folkskolan.

Att uppsökande verksamhet är en effektiv metod för att rekrytera kortutbildade vuxna till FÖVUX-studier är alltså enligt kommittén ett faktum. Vilka resultat den uppsökande verksamheten ger är emellertid beroende av en mängd olika faktorer, vars inbördes betydelse inte helt klarlagts i försöksverksamheten. Kommittén tar i betänkandet upp några sådana förhållanden. Det har t. ex. framhållits som väsentligt av studieorganisatörerna, att de för att lyckas med sin uppgift bör ha samma bakgrund som de uppsökta och förståelse för deras situation. En ytterligare fördel är givetvis om studieorganisatörerna har ingående kännedom om den aktuella arbetsplatsen, varigenom de lättare kan bedöma vad som är rätt tid och plats för uppsökandet. Om studieorganisatörerna är anställda på arbetsplatsen, har de också möjlighet att bistå med lösningar till de problem som kan uppstå vid studiestarten eller under studiernas gång. Uppsökande verksamhet förefaller vidare enligt FÖVUX vara förhållandevis tidskrävande. Det kan vara nödvändigt med flera besök hos varje uppsökt innan något lämpligt tillfälle till samtal erbjuds och många av de kontaktade är tveksamma och behöver betänketid innan de anmäler sig. På arbetsplatser med oregelbundna arbetstider måste varje avdelning besökas flera gånger för att alla anställda skall kunna kontaktas. I betänkandet framgår att dessa förhållanden under FÖVUX:s första försöksår innebar att studieorganisatörerna fick arbeta i tidsnöd, vilket medförde att de inte hade möjlighet att ge alla uppsökta en så detaljerad information t. ex. om studiestöd, som hade varit önskvärd. Det synes enligt kommittén vidare vara av stor betydelse att studieorganisatörerna i den uppsökande verksamheten kan erbjuda de kontaktade fördelaktiga villkor när det gäller studietider, studiestöd, resor i samband med studierna och liknande. Att studiematerialet med-

förs och demonstreras på ett intresseväckande sätt verkar enligt FÖVUX också ha en rekryteringsfrämjande effekt.

Kommittén pekar också på att rekryteringsresultaten varierar mellan arbetsplatser med olika arbetstider och arbetsmiljöer. Det förefaller kommittén uppenbart att studier delvis på arbetstid bör vara förmånligast av de i FÖVUX-verksamheten förekommande studievillkoren, men de flesta kontaktade var ändå i första hand intresserade av studier på fritid med stimulansbidrag. Till detta bidrog att de anställda på vårdinstitutionerna inte ansåg sig kunna lämna arbetet under arbetstid av hänsyn till arbetskamraterna, som i så fall tvingats utföra deras arbetsuppgifter. Vidare hade vissa anställda sådana nyckelpositioner att det inte utan produktionsstörningar ansågs möjligt att ersätta dem. Många av dessa tväckade att anmäla sig, då de ansåg att arbetsgivarna inte skulle gå med på att låta dem läsa delvis på arbetstid. På vissa arbetsplatser fick endast sådana anställda, som inte behövde ersättare vid frånvaro, delta i studier på detta villkor. Det förefaller därför viktigt att företagsledningen får förhandsinformation om den uppsökande verksamheten och att de som planerar denna har nära kontakt med arbetsledningen på avdelningsnivå och med de befattningshavare som ansvarar för personalplaneringen.

Bland de faktorer i arbetsmiljön, som kommittén funnit kunna påverka resultatet av den uppsökande verksamheten, nämner man ackordsarbetet, som gör att de uppsökta inte tar sig tid till att tala om studier, och bullriga miljöer, där det inte går att föra samtal. På en del arbetsplatser av detta slag komplicerades FÖVUX:s uppsökande av att de anställda inte kunde lämna arbetet för en stunds samtal, då studieorganisationsledarna kunde kontakta dem. Ett annat problem utgör enligt FÖVUX de svåråtkomliga arbetsplatser, t. ex. gruvor, varv och över huvud taget tung industri, där studieorganisationsledarna har stora svårigheter att nå vissa anställda under arbetstid. Som tidigare nämnts behandlar FÖVUX ytterligare ett svårt problem, nämligen de oregelbundna arbetstiderna, ofta i form av skiftgång, som begränsar de anställdas möjligheter att delta i tidsbudna aktiviteter vid sidan av arbetet. För de skiftarbetande är det enligt FÖVUX av avgörande betydelse att studierna och arbetstiden kan kombineras. Under det första året i FÖVUX-verksamheten innebar detta stora svårigheter. Vissa deltagare kunde på grund härav över huvud taget inte placeras i någon cirkel. I den fortsatta försöksverksamheten prövas olika lösningar på dessa problem.

Av betänkandet framgår att en del av dem som anmält sig aldrig kom till studiecirkelarna. I vissa fall var skälen uteslutande praktiska, men i andra fall förefaller en kvardröjande osäkerhetskänsla ha bidragit till detta. En fjärdedel av dem som aldrig kom till cirkeln och som inte kontaktats av cirkelledaren uppgav på förfrågan att de antagligen skulle ha kommit om de kontaktats även av denne och därmed fått ytter-

ligare hjälp att övervinna sin osäkerhet. I cirkelledarutbildningen ingick visserligen sådana instruktioner, men dels deltog inte alla i utbildningen, dels var informationen om denna arbetsuppgift till dem som inte deltog otillräcklig, varför man helt fick förlita sig på cirkelledarnas personliga intresse av denna sak. Det synes enligt kommittén nödvändigt att man vidtar åtgärder för att få dem som anmält sitt intresse att också påbörja studierna.

Kommittén har ännu inte gjort någon fullständig undersökning om hur många deltagare som avbryter studierna på de olika studievillkoren. I betänkandet påpekar FÖVUX att man inte hade möjlighet att tillfredsställande klarlägga de intervjuades uppfattning om de olika studievillkoren. Vissa av dem som läst med stimulansbidrag ansåg att detta fungerat som en sporre, speciellt då de varit trötta och funderat på att avbryta studierna. Några av dem som läst delvis på arbetstid hävdade att detta studievillkor var deras enda möjlighet att orka och hinna fullfölja en kurs. Flertalet av dem som fullföljt studierna ansåg emellertid att studievillkoret inte spelade någon större roll för deras studieintresse. Kommittén konstaterar dock att de flesta av dem som avbrutit studierna kom från cirklar som läste på fritid utan stimulansbidrag. De som placerats i sådana cirklar har enligt FÖVUX förmodligen saknat den sporre att fullfölja studierna som stimulansbidraget utgjorde och det stöd mot trötthet och tidsbrist som studierna delvis på arbetstid innebar. Härtill kommer att det rådde viss förvirring beträffande begreppen stimulansbidrag och studiestöd, varför en del av dem som placerats i cirklar utan stimulansbidrag trodde att de berövats möjligheten att få ekonomisk hjälp för att täcka extrautgifter i samband med studierna. Av studieavbrytarna var det 53 % och av deltagarna 41 %, som inte kände till möjligheten att erhålla studiestöd. FÖVUX räknar dessutom med psykologiska effekter av att de uppsökta först blivit informerade om de fördelaktigare studievillkoren och sedan placerats i cirklar utan dessa fördelar. I den fortsatta försöksverksamheten kommer studievillkorens effekter att närmare undersökas med olika metoder.

Under det första försöksåret styrdes deltagarnas placering i de olika cirklarna för att lika många skulle läsa alla ämnen, vilket fick till följd att en del inte fick läsa det ämne de önskat i första hand. Detta medförde enligt FÖVUX emellertid inte högre frekvens studieavbrott bland dem som inte fick läsa önskat ämne. Av intervjuerna med deltagarna framgick däremot, att de som läst »fel» ämne i lika stor utsträckning som de övriga ansåg att kursen varit givande, men att de följande läsår planerade att studera det ursprungligen önskade ämnet.

Kommittén påpekar att man inte har undersökt några egentliga studieresultat. Att tre fjärdedelar av deltagarna uppgett att de planerade fortsätta sina studier under följande läsår får dock enligt kommittén anses vara ett mycket gott resultat. Kommittén konstaterar, med anled-

ning härav att FÖVUX-studier för kortutbildade vuxna utan studievana av deltagarna upplevs som så värdefulla, att de efter genomgångna kurser önskar förkovra sig mera och efterfrågar ytterligare utbildning.

Kommittén fortsätter sitt arbete. I försöksverksamheten under det andra året, som nu pågår, riktar sig den uppsökande verksamheten dels på några orter till dem som tidigare avböjt deltagande i FÖVUX, dels på samma orter till dem som deltagit i försöksverksamheten under det första året, vilka nu erbjuds möjlighet att bedriva fortsatta studier, dels till anställda inom industrin och sjukvården med s. k. tre- och fyrskit eller komplicerade tjänstgöringsscheman, för vilka särskilda åtgärder utprövas genom lika utbud och varierad studieorganisation, dels till hemarbetande kvinnor samt dels till anställda vid skyddade verkstäder.

3.5 Kommittén för försöksverksamhet med tv och radio i utbildningen

Kommittén för försöksverksamhet med tv och radio i utbildningen (TRU-kommittén) har avlämnat en rapport från sektorn för vuxenutbildning gällande tiden höstterminen 1968—höstterminen 1971. Av rapporten framgår att vägledande för TRU-kommitténs kurser på vuxensidan har varit utbildningsbehoven hos främst de kortutbildade vuxna. Försöksverksamheten har inneburit att man i produktionen velat pröva olika pedagogiska modeller, olika medieval etc. och på mottagarsidan olika rekryteringsmodeller, former för uppföljning och återkoppling etc. En annan målsättning har varit att fördela insatserna på de olika områden, som brukar räknas in under begreppet vuxenutbildning, nämligen kompetensinriktad, allmänorienterad och yrkesinriktad vuxenutbildning. Eftersom de flesta slag av kurser och utbildningsmoment kan hänföras till mer än ett av dessa områden har man strävat efter att ge kurserna en sådan utformning att de kunnat användas helt eller delvis inom olika typer av vuxenutbildning.

I TRU-kommitténs expertgrupp för vuxenutbildning (TRUVUX) behandlas de uppslag till projekt som väcks av ledamöter i gruppen, av organisationer och grupper utanför TRU, bland TRU-medarbetare osv. TRUVUX rekommenderar därefter att tänkbara alternativ blir föremål för utredning inom TRU:s vuxenkansli. Under utredningsarbetet tar man kontakt med företrädare för tänkbara avnämare och med ämnesexperter för att få in synpunkter på behoven av den aktuella kursen, uppläggningsen, innehållet osv. Med utgångspunkt i de insamlade synpunkterna utarbetas en preliminär kursbeskrivning. Ärendet behandlas på nytt i TRUVUX och om man där finner det angeläget att den föreslagna kursen kommer till stånd, förs frågan vidare till TRU-kommittén och tas in i det förslag till produktionsplan, som varje år inlämnas till Kungl. Maj:t.

Eftersom samtliga inom vuxensektorn producerade kurser utesänds kan de nå alla människor som har tillgång till radio och TV. Genom att programmen i regel finns tillgängliga i form av bandkopior på AV-centraler och bibliotek kan kurserna användas oberoende av sändningstider och efter avslutad utesändning.

De kurser som är av allmänt bildande karaktär kan sägas ha hela den vuxna delen av Sveriges befolkning som målgrupp (t. ex. Det handlar om dig och Vi kallar dom u-länder). För andra kurser krävs en närmare precisering av målgruppen. Vissa kurser har legat på gymnasieskolnivå (Engelska och Företagsekonomi) och kräver vissa grundläggande förkunskaper för att man skall kunna tillägna sig stoffet. Andra åter har riktat sig till vissa avgränsade grupper av människor. Kursen Känn din jord producerades med inriktning på jordbrukare och kursen Turistpraktikan med tanke på turistvärdar i Västerbotten. Ett flertal kurser har inriktats på att tillgodose de stora grupper som endast har sex—sju-årig folkskola som grundutbildning (t. ex. Matematik på nytt, Svenska nu och Tellus).

I en motion som väcktes i riksdagen våren 1971 påtalades de syn- och hörselskadades problem i samband med undervisningsprogram i radio och tv. TRU-kommittén har påbörjat en verksamhet som syftar till att göra kursutbudet tillgängligt för vuxna handikappade och eventuellt till vissa speciella utbildningsinsatser. Avsikten är att man under våren 1972 utifrån en grundlig kartläggning av behoven och erfarenheterna av experimentinsatserna skall göra ett förslag till en mer långsiktig plan för radio- och tv-insatser på handikappområdet. Detta arbete görs i nära kontakt med de olika handikapporganisationerna.

Enligt rapporten är en genomgående tendens i de undersökningar som gjorts för att försöka fastställa antalet personer som utnyttjat hela eller delar av kurserna att tv, som väntat, är det medium som når flest människor. Hösten 1970 var det t. ex. i genomsnitt ca 620 000 som såg tv-programmen i kursen Vi kallar dom u-länder och i kursen Matematik på nytt ca 225 000, medan motsvarande siffror för kursen i Arbetsmarknadskunskap var ca 70 000. Kursböckerna till dessa båda kurser såldes under samma tid i 7 600 resp. 6 800 exemplar. Under åren 1970 och 1971 var antalet studiecirkel i anslutning till Vi kallar dom u-länder 49 och Arbetsmarknadskunskap 68 och Matematik på nytt 840. Hösten 1971 har i genomsnitt ca 550 000 personer sett tv-programmen till Tellus. Preliminära uppgifter tyder på att det första av de fyra kurshäftena till serien har sålts i ca 40 000 exemplar.

Försök med uppsökande verksamhet bland kortutbildade för rekrytering till TRU-kurser har gjorts i samarbete med studieförbund. Resultaten pekar på värdet av sådan verksamhet och av utvidgade kontakter och samverkan med studieorganisationerna. Den regionala kursen för turistvärdar i Västerbotten hösten 1971 har visat att regional anknytning

har positiva effekter såväl för TRU:s kontakter med studieförbunden och rekryteringen av deltagare i gruppstudier som för deltagarnas utbyte av kurserna.

TRU planerar därför försök med regional kontaktverksamhet i samarbete med studieförbund och andra organisationer av vuxenutbildning, bl. a. i anslutning till regionalt förankrade kurser. Inom TRU undersöker man möjligheterna att samordna denna försöksverksamhet med regionala försök som planeras eller redan bedrivs av andra organ på vuxenutbildningens område.

3.6 1968 års utbildningsutredning

1968 års utbildningsutredning (U 68) har i skriften Högre utbildning, funktion och struktur behandlat frågan om återkommande utbildning. Denna fråga kommer på sikt att ha stor betydelse för utbyggnaden av vuxenutbildningen.

I rapporten (SOU 1971: 60) Universitetsstudier utan examen visas bl. a. hur många studerande som utnyttjar kurser och studiekurser i högskolan för att komplettera tidigare utbildning eller förbereda för senare utbildning. Högskolekurser fungerar i dessa fall som ett instrument för en planerad utbildning i vuxen ålder, i vissa fall parallellt med yrkesverksamhet. Rapportens författare tar i ett särskilt avsnitt upp en del anknyttande utbildningspolitiska frågor, särskilt återkommande utbildning, studiesociala problem och könsfördelningen i utbildningssystemet.

I rapporten (SOU 1971: 61) Val av utbildning och yrke, särskilt studien Grundskola och gymnasium som ingår i denna, liksom Vägenstudien — en uppföljning av Vägen genom gymnasiet samt Beskrivning av könsskillnader med hänsyn till utbildnings- och yrkesval behandlas vissa frågor med direkt relevans för vuxenutbildningen. De visar hur icke avsedda urvalmekanismer påverkar elevernas val med bl. a. den effekten att en ökad och mera fastlåst social skiktning sker inom den högre utbildningen. Hur denna koppling kan påverkas är av direkt betydelse för planeringen inom vuxenutbildningen, t. ex. sidokomplettering på gymnasial nivå och uppsökande verksamhet.

3.7 Skolöverstyrelsen

Skolöverstyrelsen har i skrivelse den 14 december 1971 inkommit med en redogörelse för utredningsläget på vuxenutbildningens område.

Inom skolöverstyrelsen pågår arbete med att göra förändringar av de kommunala och statliga skolornas utbildningsprogram. Arbetet har i första skedet inriktats på grundskolans högstadium och en anpassning av Lgr 69 till den kommunala vuxenutbildningens ämneskurssystem.

Skolöverstyrelsen har begränsat detta läroplansarbete till att nu endast omfatta vissa begränsade förändringar i timplaner och anvisningar i avvaktan på att mera genomgripande förändringar kan föreslås, när tillgängliga erfarenheter från det s. k. LIV-projektet (läroplansanpassning och läromedelsutveckling inom vuxenutbildningen) föreligger. Parallellt bedrivs motsvarande arbete för de statliga vuxenskolorna i Norrköping och Härnösand i samråd med skolöverstyrelsens utredning om dessa skolor (SSV-gruppen). Arbetsgruppen, som tillsattes i februari 1970, har nyligen avslutat kartläggningen av skolornas organisation och arbetssätt. I detta arbete har även riksrevisionsverket deltagit. Vidare har gruppen framlagt vissa förslag till omläggning av skolornas planeringsrutiner m. m. som genomförts fr. o. m. höstterminen 1971. Även andra förslag till mer kortsiktiga åtgärder i fråga om skolornas organisation har lagts fram. Gruppens förslag till framtida organisation av skolorna kan väntas föreligga under våren 1972.

Skolöverstyrelsens folkbildningsbyrå har under hösten 1971 ägnat särskild tid för analys och målbeskrivning när det gäller forsknings- och utvecklingsarbetet inom vuxenutbildningens område. För att handha dessa frågor finns en särskild pedagogisk nämnd (FPN) knuten till byrån. Denna har vid en konferens på Sänga-Säby den 22—23 september 1971 formulerat följande mål för sin verksamhet.

A. FPN bör initiera en allmän och förutsättningslös debatt om folkbildningsarbetets mål, funktioner, särart och speciella uppgifter i det föränderliga samhället. Detta bör ske på så sätt att ett särskilt studie- och debattmaterial framställs tillsammans med folkbildningens organisationer och att man gemensamt för ut debatten till myndigheter, organ och organisationer på central, regional och lokal nivå. Debatten bör omfatta såväl folkbildningsarbetets roll i samhället som konkreta verksamhetsformer och nära kopplas till diskussion kring försöks- och utvecklingsarbete i fråga om rekrytering, metoder och material.

B. FPN bör ha som sin allmänna uppgift att verka för ökade resurser åt folkbildningen över huvud taget.

FPN:s möjligheter att initiera och prioritera forskning, försöks- och utvecklingsarbete inom folkbildningsområdet måste avsevärt förstärkas för att nämnden skall kunna i rimlig utsträckning bevaka att folkbildningsverksamhetens mångfasetterade behov täcks.

Angelägna är bl. a. lokala eller regionsvis genomförda försöks- och utvecklingsprojekt i samverkan mellan folkbildningsarbetets olika grenar och i närmast möjliga kontakt med övriga i vuxenutbildning verksamma, såväl inom skolväsendet och dess styrelser som i övrigt.

C. De resurser FPN har till sitt förfogande för egen projektverksamhet bör inriktas på debattpåverkande frågor och projekt. För att FPN skall kunna fungera som samlande organ för en bred diskussion och opinionspåverkan rörande folkbildningsproblem bör former för vidgad kontakt med andra vuxenutbildningsverksamma organ och organisationer skapas endera genom breddning av FPN eller genom särskilda kontaktkonferenser.

D. Former måste skapas för kontinuerlig bevakning av och informa-

tion om dokumentationsmaterial rörande folkbildningsarbetet, i sådana former att folkbildningens planerare och fältarbetare snabbt får materialet i praktiskt användbar form. Anknytningen till bibliotek eller annan lämplig institution bör utredas. Möjligheter till internationellt samarbete bör beaktas. Formerna för inrapportering till centrala organisationer och till SÖ överses så att den bedrivna verksamhetens pedagogiska och metodiska sidor bättre belyses och så, att metodiska uppslag och försök kan observeras.

Under budgetåret 1970/71 påbörjades inom skolöverstyrelsen ett projekt för anpassning av gällande läroplaner och ett projekt för utveckling av läromedel främst avseende den kommunala vuxenutbildningen. Den gemensamma beteckningen för de båda projekten är LIV-projektet.

Av skolöverstyrelsens skrivelse framgår följande beträffande detta projekt.

Huvudmålet för projektverksamheten är att anpassa (tolka) främst de kognitiva målen i gällande läroplaner för grundskola och gymnasieskola till vuxnas mål och förutsättningar. De tolkade målen bearbetas vidare genom en strukturering av stoffet i studieenheter i stället för ungdomsskolans indelning i årskurser. Slutprodukten avses bli en förteckning över mål för varje studieenhet. Denna s. k. målkatalog skall sedan ligga till grund för utarbetande av diagnostiska prov och kursprov, för läromedelsproduktion samt för den enskilda kursens utformning.

Parallellt med LIV-projektet och i nära anknytning till detta har vid lärarhögskolan i Linköping framtagits dels ett studiedagsmaterial för lärare i kommunal vuxenutbildning och vid folkhögskola (STUVUX — Att planera för vuxenutbildning), dels diagnostiska prov i engelska och matematik på grundskolnivå.

Tolkningen av gällande läroplan för grundskolan (Lgr 69) enligt ovan skisserade plan pågår i samtliga ämnen. Inom gymnasieskolan har motsvarande arbete inletts i matematik och svenska.

I svenska på grundskolnivå har projektarbetet framförts så långt att en målkatalog framtagits. De tolkade målen har i svenska sammanförts i sju studieenheter — tre grundkurser och kurser i muntlig och skriftlig framställning, litteratur, språkkunskap samt informationskunskap. Till varje studieenhets målbeskrivning har utarbetats en kommentar, där målkatalogen omskrivits till löpande text, vilket kan underlätta för den utbildningssökande att orientera sig om kursinnehållet och delta i den med läraren gemensamma kursplaneringen. Kommentaren skall också tillsammans med diagnostiska prov och studierådgivning vara vägledande vid val av startpunkt för studierna. Målkatalogen har dessutom utgjort riktlinje för försöksversioner av läromedel, som två producenter framtagit i anslutning till LIV-projektet.

Försöksverksamhet med ovan redovisat material bedrivs under höstterminen i ett tiotal kurser i kommunal vuxenutbildning. Utvärdering av försöksverksamheten görs av pedagogiska institutionen vid Göteborgs universitet. Syftet med försöksverksamheten är bl. a. att klarlägga målkatalogens funktioner som underlag för kursutformning, provkonstruk-

tion och läromedelskonstruktion, att studera elevernas val av individuella studiegångar och startpunkt i grundkursdelen och därav företagna pedagogisk-organisatoriska åtgärder samt att registrera olika former av elevmedverkan i studieplaneringen enligt den modell som föreslås i STUVUX-materialet.

Ett av försöksverksamhetens mål är också att fastställa den tid, som åtgår för grupperna att uppnå målen för de olika studieenheterna. En helt förutsättningslös syn på ramfaktorerna är dock inte möjlig, inom kommunal vuxenutbildning är t. ex. högsta antal timmar för kurs fastställt. En försöksverksamhet av motsvarande slag inom folkhögskola, studieförbund och arbetsmarknadsutbildning skulle i detta avseende ge värdefulla synpunkter liksom också på andra ramfaktorers inverkan på kursuppläggning etc.

3.8 Universitetskanslersämbetet

Universitetskanslersämbetet har i skrivelse den 13 december 1971 lämnat en redogörelse för bl. a. arbetet inom SAMSUS, som är en arbetsgrupp med representanter för studieförbunden, skolöverstyrelsen och universitetskanslersämbetet.

SAMSUS, som tillsattes 1967, har till uppgift att bevaka samplaneringsfrågor i fråga om den externa universitetsutbildningen, som kan indelas i följande tre grupper, nämligen decentraliserad universitetsutbildning, statsbidragsberättigade universitetscirklar och universitetsutbildning per korrespondens.

SAMSUS överlämnade 1969 en rapport om verksamhetens omfattning, organisation, innehåll m. m. I rapporten lades fram förslag som syftade till att stödja detta alternativ till högre utbildning för vuxna. Arbetsgruppen föreslog också ett förbättrat samarbete mellan universitetet och folkbildningsorganisationerna. Dessa förslag har lett till att medel anvisats för sistnämnda ändamål fr. o. m. budgetåret 1971/72. Samarbetsorgan har sålunda inrättats vid universitetet i Lund och Umeå. Verksamheten avses bli utbyggd så att samarbetsorgan inrättas vid samtliga universitet så snart som möjligt.

Arbetsgruppen kommer att även i fortsättningen på riksplanet bevaka samplaneringsfrågor rörande den externa universitetsutbildningen. Till uppgifterna hör att kontinuerligt följa utvecklingen på området och undersöka i vad mån frågor rörande pedagogiskt utvecklingsarbete, lärarutbildning, allmän information, studierådgivning m. m. fordrar gemensamma insatser.

SAMSUS har utöver de frågor som sammanhänger med utbildning ordnad i form av kurser o. d. också ägnat uppmärksamhet åt de problem som rör behov av och metoder för spridning av information om forskning som bedrivs vid universitet och högskolor. För arbetet på detta område har arbetsgruppen tillkallat en expertgrupp och en referensgrupp i uppsalaregionen, vilka under SAMSUS skall undersöka möj-

ligheterna för ett försöksprojekt med spridning av forskningsinformation i en avgränsad region. Projektet skulle innebära ett försök till samordning av de resurser för informationsspridning som står till buds — informationssektariat, massmedia (lokalpress, lokalradio), bildningsorganisationer, museer, bibliotek m. fl. Ett handlingsprogram beräknas kunna föreligga under 1972/73.

4 Förslag på vuxenutbildningens område m. m.

4.1 Folkbildningsarbete

Läsåret 1970/71 uppgick antalet statsbidragsberättigade studiecirklar till ca 162 000 och bruttoantalet deltagare till ca 1,6 milj. Av samtliga cirklar behandlade omkring 15 % ämnet musik, 24 % språk och 20 % litteratur, konst, teater och film. Omkring 13 % cirklar anordnades i ekonomiska ämnen och 16 % i samhällsvetenskapliga ämnen. Ca 5 % återfanns i gruppen religion, filosofi och psykologi samt omkring 7 % i naturvetenskap, medicin och idrott.

ABF svarar för drygt en tredjedel av det totala antalet statsbidragsberättigade studiecirklar 1970/71 och med ca 55 800 cirklar. De tre därefter största studieförbunden är Studieförbundet Vuxenskolan med ca 26 300 cirklar, Studieförbundet Medborgarskolan med ca 17 250 cirklar och Tjänstemännens bildningsverksamhet med ca 15 000 cirklar.

Av det totala antalet statsbidragsberättigade studiecirklar 1970/71 om ca 162 000 studiecirklar var ca 1 300 universitetscirklar och ca 47 000 s. k. prioriterade cirklar. För det största antalet universitetscirklar svarar TBV, Folkuniversitetet och ABF. Av de prioriterade cirkelarna svarade ABF för över 45 %.

På grundval av prop. 1970: 35 beslöts att tilläggsbidrag om högst 10 kr. per studietimme skulle utgå till vissa studiecirklar fr. o. m. den 1 juli 1970. Till den s. k. prioriterade cirkelverksamheten hör ämnena svenska, engelska, matematik och samhällskunskap på en nivå som svarar mot högst grundskolans årskurs 9 samt studiecirkelverksamhet som avser att utveckla kommunikationsfärdigheten hos handikappade.

Antalet prioriterade cirklar och deltagare under 1970/71 fördelat på de olika ämnena framgår av följande tabell.

Tabell 2. Antalet cirklar och deltagare fördelat på ämnena

Ämne	Antal cirklar	Antal deltagare
Engelska	21 488	203 715
Svenska	2 516	20 068
Matematik	5 848	60 378
Samhällskunskap	17 200	157 045
	47 052	441 206

Under hösten 1970 gjorde statistiska centralbyrån en undersökning av studiecirklar med tilläggsbidrag. Denna undersökning har getts ut i centralbyråns PM-serie (nr 23). Här tas upp några resultat av denna undersökning. I sina huvuddrag har denna redan redovisats i prop. 1971: 37.

Undersökningen omfattar studiecirklar i engelska, svenska, matematik och samhällskunskap. Undersökningen begränsades till att omfatta de fyra största studieförbunden inom detta område, nämligen Arbetarnas bildningsförbund (ABF), Tjänstemännens bildningsverksamhet (TBV), Studieförbundet Vuxenskolan (SV) och Studieförbundet Medborgarskolan (SFM). Dessa fyra hade inemot 90 % av samtliga studiecirkeldeltagare i den berörda typen av cirklar bland de cirklar som startades under hösten 1970 fram t. o. m. den 1 november. Av praktiska skäl begränsades undersökningen till att omfatta ett urval av de studiecirklar som påbörjats t. o. m. oktober. Urvalet gjordes som ett systematiskt urval av de till studieförbundens kanslier förrapporterade cirkelarna. Ett 50-tal cirklar per studieförbund och ämne uttogs för undersökning.

Undersökningens resultat gäller bara de cirklar som förrapporterats till studieförbundens kanslier fram till november. Man bör alltså vara försiktig med vittgående generaliseringar. Speciellt bör uppmärksammas att det kan finnas skillnader mellan de cirklar som startar tidigt och de som startar sent under terminen. Dessutom förekommer ett bortfall av cirklar och individer inom cirkelarna. Alla dessa typer av bortfall är emellertid av begränsad omfattning. Varje cirkeldeltagare fick besvara frågor om kön, ålder, föregående utbildning, tidigare deltagande i studiecirkel, tidigare studiecirkelämne och förvärvsarbete.

När det gäller *könsfördelning* kan man se att kvinnorna överväger. Det enda undantaget är samhällskunskap i ABF där deras antal är så lågt som 37 %. Mest markerad är skillnaden mellan könen i engelska där kvinnornas andel varierar mellan 64 och 80 % av samtliga deltagare.

Beträffande de båda könen fördelning över olika *åldersgrupper* finns inga entydiga skillnader. Över hälften av alla deltagare i de undersökta cirkelarna är mellan 25 och 44 år. Denna åldersgrupp är starkast representerad i ämnet matematik. Huvuddelen av kurserna i detta ämne är matematik för föräldrar. Deltagarna i samhällskunskap är genomgående äldre än deltagarna i de andra ämnena. Särskilt markerat är detta inom ABF där nästan en tredjedel är 55 år och äldre. ABF:s deltagare utgör ungefär två tredjedelar av alla deltagare i samhällskunskap. TBV har för samtliga ämnen betydligt färre deltagare i åldern 55 år och uppåt än de övriga studieförbunden.

Det kan ha ett visst intresse att jämföra deltagarna i studiecirklar på grundskolenivå med den kommunala vuxenutbildningen på grundskolenivå. Jämförelsen måste av praktiska skäl göras så att varje ämne för sig jämförs med totalresultaten inom den kommunala vuxenutbildningen.

Det visar sig att det genomgående är mycket markerade skillnader i åldersstruktur mellan deltagare i den kommunala vuxenutbildningen och studiecirkeldeltagarna. Sålunda är 40 % i den kommunala vuxenutbildningen 36 år och äldre mot storleksordningen 60 % i studiecirkelarna.

Enligt beslut år 1970 utgår tilläggsbidrag till studiecirkel i engelska, svenska, matematik och samhällskunskap som i huvudsak svarar mot läroplanen för grundskolan. Detta medför att *kursinnehållet* i ämnena engelska, svenska och matematik är relativt homogent. Ämnet samhällskunskap däremot innehåller en mängd olika typer av kurser. Några exempel på områden som berörs: arbetsliv, fackliga organisationer, enklare psykologiska frågor, privatekonomiska frågor; mötesteknik, samhällsekonomi, miljövärd, narkotika, trafikfrågor, internationella frågor.

ABF:s kurser i samhällskunskap berör till mycket stor del arbetsliv, fackliga organisationer, föreningskunskap och konsumentdebatt.

TBV:s kurser är till tre fjärdedelar (av de undersökta) fackliga kurser för kommunala, statligt anställda och andra tjänstemän. Drygt 20 % av kurserna har titeln Sjuksköterskor studerar fackligt.

För SV:s del ligger huvudvikten vid kurser som behandlar konsumentfrågor. Även kurser som rör miljö och miljövärd är relativt frekventa. När det gäller Medborgarskolans cirklar saknas uppgifter om ämnesinriktning. Skillnaderna i ämnesprofil mellan studieförbunden är naturligtvis en faktor som medför att deltagarna rekryteras ur grupper med bl. a. olikartad utbildningsbakgrund.

Cirklarna i matematik rör till helt övervägande del matematik för föräldrar. Dessa cirklar syftar främst till att göra föräldrar bekanta med den »nya» matematiken i grundskolan. Av de undersökta cirklarna är 57 % av ABF:s cirklar i Ny matematik för föräldrar, för TBV 67 % och SV 95 %.

Deltagarnas *utbildningsbakgrund* varierar starkt mellan studieförbunden. ABF har den högsta andelen med enbart folkskola, omkring 60 %. Denna andel är för TBV runt 40 %, utom i samhällskunskap där den är 20 %. Av SV:s kursdeltagare har 50—65 % enbart folkskola. SFM uppvisar den klart lägsta andelen med enbart folkskola, i samhällskunskap endast 14 %. De minsta skillnaderna mellan studieförbunden redovisas i engelska där andelen genomgående är 50—60 %. Endast några få procent har grundskoloutbildning, vilket deltagarnas åldersfördelning redovisar.

Inom både ABF och TBV har 10—15 % en minst 2-årig yrkesskolutbildning utöver folkskola. Denna andel är något lägre för SV och väsentligt mindre för SFM.

Gruppen realskola, folkhögskola, flickskola har visat sig vara mycket stor, inom SFM t. o. m. den största med andelar från 30 till 40 % i de fyra ämnena. Denna grupp är mest dominerande i ämnet samhällskun-

skap inom TBV, där drygt hälften av deltagarna har denna utbildning. För övrigt är skillnaderna små mellan TBV och SV med andelar kring 25—30 %. Däremot har en betydligt mindre andel av ABF:s deltagare sådan utbildning — intc i något ämne över 20 %.

När det gäller deltagare med minst studentexamen skiljer sig TBV och SFM markant ifrån ABF och SV. Omkring 15 % av TBV:s studiecirkeldeltagare har sådan utbildning. Andelen är ändå högre inom SFM medan den för ABF och SV rör sig kring 2—5 %. Ämnet engelska skiljer sig från de övriga genom att där endast några få procent inom alla studieförbund har studentexamen.

Tabell 3. Studiecirkeldeltagarna procentuellt fördelade efter föregående utbildning

Studieförbund och ämne	Föregående utbildning						Summa Procent
	Folk-skola	Folk-skola och yrkesutbildning minst två år	Grund-skola och eventuell yrkes-skol-utbildning	Real-skola, flick-skola och folkhög-skola	Stu-dent-examen saknas	Upp-gift saknas	
ABF Eng ..	62	12	4	19	2	1	100
Sv	63	14	6	12	3	1	99
Mat ..	59	11	6	19	4	1	100
Sam ..	66	10	7	13	2	1	99
TBV Eng ..	47	15	6	26	5	1	100
Sv	34	14	6	27	18	1	100
Mat ..	40	12	4	31	13	1	101
Sam ..	20	9	4	50	17	1	101
SV Eng ..	64	12	3	18	2	1	100
Sv	53	11	4	28	4	0	100
Mat ..	54	9	2	29	5	0	99
Sam ..	62	4	7	20	6	1	100
SFM Eng ..	50	12	3	31	2	2	100
Sv	21	6	8	39	26	1	101
Mat ..	36	9	3	43	10	0	101
Sam ..	14	3	7	41	35	1	101

Det är betydande skillnader mellan könen beträffande föregående utbildning. Yrkesutbildning minst två år är mer än dubbelt så vanlig bland män som bland kvinnor. Medan en utbildning tillhörande gruppen real-skola, flickskola, folkhögskola endast förekommer hälften så ofta. Studentexamen är avsevärt vanligare bland männen. Det verkar som om deltagarna i svenska och matematik totalt sett har något bättre förutbildning än andra.

Den mest markerade skillnaden vid jämförelsen med den kommunala vuxenutbildningen är den betydligt större andelen med grundskolutbildning inom kommunal vuxenutbildning, vilket beror på en större andel yngre elever.

En jämförelse med den totala befolkningens utbildning antyder att ingen större skillnad föreligger vad avser deltagarnas förutbildning. Deltagarnas utbildning beskriver således i stort sett ett tvärsnitt av den totala befolkningens utbildning.

I fråga om *tidigare studiecirkeldeltagande* uppger omkring 25—30 % att de inte tidigare har deltagit i studiecirkel. Det är svårt att bedöma denna andel då referenspunkt saknas. Det finns påtagliga skillnader mellan ämnena. Matematik har genomgående den högsta andelen som tidigare inte deltagit i studiecirkel — 30—40 %, samhällskunskap har, utom för TBV, de klart lägsta siffrorna — under 20 %. Det föreligger inga mer betydande och entydiga skillnader mellan män och kvinnor.

Omkring hälften av studiecirkeldeltagarna har deltagit i studiecirkel de senaste två åren. I samhällskunskap en väsentligt större andel, nämligen för SFM 77 %, SV 70 %, TBV 46 % och ABF 63 %.

En jämförelse mellan dem som tidigare deltagit i studiecirkel och dem som inte gjort det visar med avseende på förutbildning att de som tidigare deltagit i studiecirkel förefaller att ha något bättre förutbildning än de nyrekryterade. Andelen med enbart folkskola är något högre bland de nyrekryterade medan gruppen med realskola, flickskola och folkhögskola är påtagligt lägre.

4.2 Kommunal vuxenutbildning m. m.

4.2.1 Kommunal vuxenutbildning

Skolöverstyrelsen påpekar i sin anslagsframställning för budgetåret 1972/73 att enligt de riktlinjer för utbyggnaden av den kommunala vuxenutbildningen, som drogs upp i prop. 1971: 37 angående vuxenutbildning, skall tillgängliga resurser i större utsträckning ställas till förfogande för dem som har en kort och bristfällig utbildning. I enlighet härmed bör grundskoloutbildningen prioriteras. De nya intagningsbestämmelserna som gäller fr. o. m. höstterminen 1971 innebär bl. a. att vissa grupper av vuxenstudierande, som redan har utbildning motsvarande grundskolekompetens eller högre, inte längre får tas in i grundskolekurserna i samma utsträckning som tidigare. Överstyrelsen räknar för budgetåret 1972/73 dock med en kraftig ökning av antalet studerande på grundskolenivå genom att större resurser nu står till buds bl. a. för uppsökande verksamhet, ökade möjligheter att ordna kurser i glesbygd och bättre studiesocialt stöd.

Skolöverstyrelsen räknar vidare med att av de ca 80 kommuner med grundskolans högstadium, som ännu inte ordnat vuxenutbildning på detta stadium, kommer ca 50 kommuner att införa sådan utbildning och totalt kan sålunda antalet kommuner med grundskolkurser beräknas

uppgå till ca 300 läsåret 1972/73. Beträffande elevantalet räknar skolöverstyrelsen med en ökningstakt på ca 30 %. Med utgångspunkt från relationen mellan elever och undervisningstimmar läsåret 1970/71 har överstyrelsen vidare beräknat att antalet undervisningstimmar skall öka med ca 40 %. Antagandet att ökningsgraden för undervisningsvolymen överstiger ökningsgraden för elevantalet grundar överstyrelsen på den utveckling som kunnat iakttas mellan läsåren 1969/70 och 1970/71. Då steg nämligen antalet undervisningstimmar per elev från ca 9,6 till 13 undervisningstimmar per elev. Vidare sjönk antalet elever per undervisningsgrupp från 22 till 21. Denna utveckling berodde enligt skolöverstyrelsen sannolikt på att vuxenutbildningen till en början byggdes ut i de större kommunerna och först så småningom spritts till allt fler kommuner med mindre befolkningsunderlag. Som tidigare nämnts räknar överstyrelsen med att vuxenutbildningen kommer att byggas ut till ytterligare kommuner av glesbygdskaraktär. Att kurser fr. o. m. hösten 1971 får anordnas med endast åtta elever inom det allmänna stödområdet — utom på s. k. g-ort — kommer sannolikt också att medföra ett något lägre antal elever per undervisningsgrupp.

Skolöverstyrelsen har i sin anslagsframställning för budgetåret 1972/73 beträffande gymnasieskolkurserna beräknat att utbyggnaden skall få ske i samma takt som medgavs för läsåret 1971/72, dvs. med 10 % av den totala undervisningsvolymen i riket närmast föregående läsåret. I enlighet med riktlinjerna i 1971 års vuxenutbildningsproposition skall överstyrelsen söka verka för att yrkesinriktade gymnasieskolkurser anordnas i ökad omfattning.

Vidare eftersträvar överstyrelsen en jämnare spridning över landet av den kommunala vuxenutbildningen på gymnasial nivå. Skolöverstyrelsen räknar sålunda med att gymnasieskolkurser kommer att anordnas i ytterligare ca 30 kommuner, varigenom sammanlagda antalet kommuner med vuxenutbildning på gymnasieskolnivå kan uppskattas till ca 260 läsåret 1972/73.

Enligt kungörelsen (1971: 424) om kommunal och statlig vuxenutbildning får — med undantag bl. a. för det allmänna stödområdet utanför s. k. g-ort — för undervisning vid kurser inom vuxenutbildningen, som motsvarar utbildning enligt läroplanerna för grundskolans högstadium eller enligt kursplanerna för någon av följande linjer i gymnasieskolan, nämligen tvåårig ekonomisk linje, tvåårig social linje, tvåårig teknisk linje, treårig linje och fyraårig linje, endast anställas timlärare och pensionsavgångna lärare. Lärare vid andra än nyssnämnda gymnasieskolkurser, äger emellertid rätt att inräkna denna undervisning i tjänst vid kommunens ungdomsskola.

Skolöverstyrelsen hävdar i sin anslagsframställning för budgetåret 1972/73 att även om 1971 års beslut om rätt till fyllnadstjänstgöring för lärare i det allmänna stödområdet utanför s. k. g-ort innebar en viss

förbättring, är frågan om lärarnas anställningsförhållanden inom den kommunala vuxenutbildningen inte därmed löst.

Olika lösningar av frågan om lämpligaste formen för lärarnas anställning inom kommunal vuxenutbildning har diskuterats inom överstyrelsen. Bl. a. har man övervägt om inte samtliga eller viss del av lärartimmarna inom kommunal vuxenutbildning borde få utgöra underlag för beräkning av antalet ordinarie lärartjänster. Överstyrelsen har emellertid stannat för att föreslå att rätten att i tjänsten inräkna tjänstgöring vid vuxenutbildningen utsträcks till att gälla generellt för alla lärare inom ungdomsutbildningen.

Skolöverstyrelsen föreslår vidare att arvodestjänster som huvudlärare får inrättas vid de särskilda skolenheterna för kommunal vuxenutbildning. Erfarenheterna har enligt överstyrelsen visat att det föreligger ett stort behov av inte endast allmän pedagogisk, utan även ämnespedagogisk handledning vid de särskilda skolenheterna, eftersom flertalet lärare saknar egentlig vuxenpedagogisk utbildning.

Slutligen föreslår skolöverstyrelsen att särskilda preparandkurser i svenska för invandrare skall få anordnas inom den kommunala vuxenutbildningen.

Stockholms skoldirektion har i en särskild skrivelse anhållit att under läsåret 1971/72 försöksvis få inrätta nio arvodestjänster som huvudlärare och tre arvodestjänster som institutionsföreståndare vid Sveaplans vuxengymnasium.

Vidare har Lärarnas riksförbund (LR) i en framställning föreslagit bl. a. att tjänster som lektor, adjunkt och ämneslärare inrättas vid den kommunala vuxenutbildningen. LR anser vidare att möjligheter till fyllnadstjänstgöring bör utökas samt att arvodestjänster som huvudlärare bör införas.

4.2.2 Studie- och yrkesorientering inom kommunal vuxenutbildning

Kungl. Maj:t har den 4 juni 1971 uppdragit åt skolöverstyrelsen att inkomma med förslag om det maximiantal timmar som kommunerna, inom ramen för schablon tillägget för studiehandledning och studie- och yrkesorientering m. m. inom den kommunala vuxenutbildningen, bör få omvandlas till hel- eller deltidstjänst som studie- och yrkesvägledare.

Skolöverstyrelsen har i skrivelse den 27 september 1971 inkommit med förslag i frågan. Skolöverstyrelsen anser att det maximiantal timmar som kommunerna bör få omvandla till hel- eller deltidstjänster som studie- och yrkesvägledare skall anges i procent av kommunernas totala schablon tillägg i kronor. Eftersom det är stora variationer på schablon tilläggets storlek mellan olika kommuner, föreslår skolöverstyrelsen att ett förhållandevis högt högsta procenttal, nämligen 40 %, får omvandlas till tjänst enligt den kommunala skolstyrelsens bedömning av behovet. Skolöverstyrelsen beräknar att ett maximalt utnyttjande av denna

del av schablontillägget för omvandling till tjänster som studie- och yrkesvägledare inom kommunal vuxenutbildning kommer att medföra ett personalbehov av ca 40—50 heltidstjänster samt därutöver ett relativt stort antal personer till deltidstjänster. Det totala schablontillägget för budgetåret 1970/71 inom kommunal vuxenutbildning uppgick till ca 15 milj. kr. Den föreslagna maximeringen för omvandling till tjänster innebär således vid fullt utnyttjande en resurs som motsvarar ca 100 heltidstjänster, beräknad med en kostnad av 60 000 kr. per tjänst. Till kommun som anordnar kommunal vuxenutbildning utgår fr. o. m. läsåret 1971/72 enligt 83 § kungörelsen om kommunal och statlig vuxenutbildning ett statsbidrag för intagningsverksamhet m. m. om 1,8 % av kommuns lönesumma. Skolöverstyrelsen anser inte att det finns skäl att omvandla del av detta statsbidrag till tjänst som studie- och yrkesvägledare, då det ger ett förhållandevis litet belopp till flertalet kommuner och huvudsakligen täcker kommunens utgifter i samband med intagningsverksamheten.

4.2.3 Fortbildning av lärare inom vuxenutbildningen

Skolöverstyrelsen har i skrivelse den 6 december 1971 till Kungl. Maj:t inkommit med förslag om fortbildning av lärare inom vuxenutbildningen. Lärarnas riksförbund och Sveriges lärarförbund har inkommit med synpunkter på skolöverstyrelsens förslag.

Enligt 14 kap. 10 § skolstadgan åligger det lärare i grundskolan och gymnasieskolan att delta i högst fem studiedagar. Detta åliggande har beträffande timlärare med relativt ringa undervisning av praktiska skäl ej alltid kunnat tillämpas i full utsträckning. Beträffande lärare inom kommunal vuxenutbildning föreligger motsvarande åliggande.

Med hänsyn till att lärarkåren inom vuxenutbildningen praktiskt taget enbart består av lärare, som har en grundutbildning med inriktning på undervisning i ungdomsskolan, finner skolöverstyrelsen det nödvändigt att dessa lärare även ges fortbildning med inriktning på undervisning av vuxna och att den mängd fortbildning, som skall utgöra ett åliggande i tjänsten, närmare anges. För lärare inom kommunal vuxenutbildning föreslås därför att deltagande i för vuxenutbildning speciellt avsedda program skall vara obligatoriskt under minst en studiedag per läsår. En särställning intar emellertid de relativt fåtaliga timlärare med annan huvudarbetsgivare, t. ex. privata företag eller timlärare, exempelvis hemarbetande kvinnor, utan annan arbetsgivare. Med hänsyn dels till svårigheterna för dessa lärare att frigöra sig från andra uppgifter för att delta i studiedagar, dels till merkostnaderna för skolans huvudmän, finner skolöverstyrelsen det f. n. nödvändigt att samma praxis som utbildats för ungdomsskolans timlärare tillämpas för ifrågavarande lärare.

En mer långtgående lösning av fortbildningsbehovet för lärare inom kommunal vuxenutbildning skulle enligt överstyrelsen vara att speciella studiedagar anordnades för detta ändamål. Med tanke på olikheterna i de skilda lärarkategoriernas anställnings- och tjänstgöringsförhållanden har skolöverstyrelsen efter ingående överväganden funnit att åtskilliga organisatoriska och ekonomiska skäl f. n. talar mot en sådan lösning, vilken alltså skulle innebära ytterligare studiedagstid utöver ungdomsskolorna. Det skulle exempelvis bli nödvändigt att inställa lektioner i ungdomsskolan för berörda lärare. Problem skulle även uppkomma då lärare inom vuxenutbildningen i en kommun tjänstgör i ungdomsskolan i en annan kommun. Att förlägga studiedagar till lördagar med krav på obligatoriskt deltagande har bedömts som orealistiskt.

Skolöverstyrelsen föreslår av dessa skäl inte någon ytterligare studiedag utöver de högst fem som föreskrivs i skolstadgan. Detta innebär att den föreslagna obligatoriska fortbildningen med inriktning på undervisning av vuxna om minst en studiedag per läsår måste rymmas inom nuvarande resurser. Den här föreslagna fortbildningen medför därigenom en reell minskning av tiden för fortbildning avseende lärarnas tjänstgöring inom ungdomsskolorna. Skolöverstyrelsen är medveten om den nackdel detta kan medföra från ungdomsskolans synpunkt men har funnit att fortbildning med inriktning mot vuxenundervisning f. n. bör prioriteras högt. Vid bedömningen har skolöverstyrelsen även beaktat att, bl. a. med hänsyn till det ökade antalet äldre elever i gymnasieskolan, även lärare som inte har undervisning inom vuxenutbildning i egentlig mening kan beräknas ha utbyte av att delta i studiedagsprogram som inriktas på undervisning av vuxna studerande. Undervisningen inom vuxenutbildningen innehåller i sig så omfattande och variationsrik problematik att minst en studiedag per läsår måste betraktas som ett minimikrav med hänsyn till det omfattande behovet.

Beträffande de studiedagar som anordnas av länskolnämnderna minst en gång per läsår för i huvudsak högstadiets och gymnasieskolans lärare föreslår skolöverstyrelsen att ett eller flera program vid dessa studiedagar alltid skall finnas med för vuxenutbildningen avsedda teman. Hinder bör ej föreligga för länskolnämnderna att till studiedagarna inbjuda såväl folkhögskolor som studieförbund att på egen bekostnad delta i fortbildningsverksamheten.

Åliggandet att delta i studiedagar gäller även för lärare vid de statliga vuxenskolorna och bör enligt skolöverstyrelsen vara av samma omfattning som i ungdomsskolan. Därmed erhåller denna lärarkategori samma möjligheter till planering och fortbildning på tjänstetid som ungdomsskolans lärare. Beträffande timlärares deltagande bör samma praxis kunna få utbildas som för ungdomsskolans timlärare. Vissa svårigheter kan med hänsyn till skolornas varvade undervisning tänkas uppkomma vid utläggningen av planerings- och studiedagar. Angelägen-

heten av att fortbildning för lärare anordnas är dock så stor att sådana svårigheter måste övervinnas. Skolöverstyrelsen förutsätter att uppläggnings- och studiedagarna sker på samma sätt som i ungdomsskolan genom samarbete dels med länskolnämnderna, dels kommunalt. De med planerings- och studiedagarna förenade kostnaderna för deltagarna föreslås bli täckta av statliga medel. Skolöverstyrelsen föreslår dessutom att fortbildningskonsulenttjänster för lärare inom vuxenutbildningen inrättas vid länskolnämnderna. Vad beträffar antalet sådana tjänster avser skolöverstyrelsen att återkomma i samband med sin anslagsframställning för budgetåret 1973/74.

4.2.4 Övriga förslag

Statsbidrag utgår fr. o. m. budgetåret 1970/71 till löntagarorganisationerna för deras centrala kursverksamhet enligt beslut vid 1970 års riksdag (prop. 1970: 35, SU 1970: 107, rskr 1970: 273). Enligt bestämmelserna i kungörelsen (1970: 272) om statsbidrag till löntagarorganisationernas centrala kursverksamhet utgår statsbidrag till kostnader för undervisning, resor och inackordering. Till ersättning för undervisningskostnader utgår statsbidrag med 100 % av de faktiskt utgående ersättningarna, dock högst 100 kr. per elevvecka. Till kostnader för deltagares resor utgår bidrag med hälften av de faktiska kostnaderna och för inackordering med 30 kr. per elevdygn.

Bidragsberättigad kurs skall omfatta minst fem kursdagar eller, i fråga om kurs som inom en för kursdeltagarna sammanhållen utbildningsgång uppdelas på flera kurstillfällen (delkurser), sammanlagt minst fem kursdagar. Vidare skall kurs för att vara bidragsberättigad till icke obehörig del avse utbildning i allmänna ämnen, såsom samhällskunskap, nationalekonomi, psykologi, svenska, matematik eller produktionsteknik.

I den promemoria (DsU 1969: 4) som låg till grund för nyssnämnda proposition konstaterades beträffande avgränsning av stödet att begreppet arbetsmarknadsorganisationer innefattar såväl arbetsgivar- som arbetstagsammanslutningar. Frågan kan emellertid ställas om ett eventuellt statligt stöd till utbildningsverksamhet bör omfatta alla dessa organisationer eller enbart vissa. Därvid bör beaktas att för arbetsgivarna gäller att utgifterna för dessa sammanslutningars utbildningsverksamhet i princip utgör en kostnad för företaget i fråga. De anställda har däremot att själva genom egna uppoffringar och avgifter finansiera utgifterna för den utbildning som består av deras organisationer. Som framgår av den tidigare redovisningen är arbetsgivarnas utbildningsverksamhet i första hand direkt yrkesinriktad. Med hänsyn härtill och önskemålet om att lägga tyngdpunkten i utbildningsinsatserna på grupper med förhållandevis kort grundutbildning är det enligt promemorian i dag motiverat att koncentrera de statliga medel som kan ställas till förfogande

på löntagarorganisationerna. Inom denna grupp dominerar f. n. Landsorganisationens utbildningsverksamhet, men även tjänstemannaorganisationernas utbildningsverksamhet genomgår en snabb expansion.

Sveriges hantverks- och industriorganisation och *Sveriges köpmannaförbund* har hemställt om en vidgning av ovannämnda utbildningsstöd till att generellt avse en bred och grundläggande allmän utbildning. Enligt organisationernas uppfattning bör det överensstämma med reformsträvandena i fråga om vuxenutbildning att göra den nivåhöjande allmänna utbildningen tillgänglig för alla medborgare, som har behov av att kompensera brister i den grundläggande utbildningen. Dylig utbildning bör därför stödjas även när den förekommer i företagarorganisationers regi.

Vidare har *Lantbrukarnas riksförbund* anhållit om statsbidrag till central kursverksamhet. Av skrivelsen framgår att de utbildningsinsatser inom lantbruksorganisationerna som redovisas gäller förtroendevalda i demokratiskt uppbyggda och fungerande folkrörelseorganisationer. Den naturliga konsekvensen härav måste enligt riksförbundet bli att denna utbildningsverksamhet bör vara berättigad till bidrag på samma grunder som gäller för motsvarande verksamhet inom andra intressegrupper. Riksförbundet vill ha till stånd sådana ändringar av nuvarande bestämmelser att statsbidrag kan utgå fr. o. m. budgetåret 1972/73.

4.3 Vuxenpedagogisk forskning och utbildning

4.3.1 Pedagogikutredningen

Pedagogikutredningen har inledningsvis gett en starkt koncentrerad framställning av vuxenutbildningens situation i Sverige som bl. a. bygger på en särskild expertundersökning. Utredningens överväganden och förslag avser fyra huvudområden, nämligen forsknings- och utvecklingsarbete inom vuxenpedagogiken, utbildning i vuxenpedagogik, dokumentation, information och servicefunktioner inom vuxenutbildningen samt vissa organisatoriska frågor.

4.3.1.1 Forsknings- och utvecklingsarbete

I sin beskrivning av bakgrund och nuläge i fråga om forsknings- och utvecklingsarbetet inom vuxenpedagogiken framhåller utredningen å ena sidan att inläring i vuxen ålder utgör ett av de tidigaste problemområdena för experimentell pedagogik. Å andra sidan har forskningen en blygsam omfattning när det gäller vuxnas studier och utbildning, dvs. utformningen av de vuxnas inläringssituation och de faktorer som på olika sätt påverkar denna situation. En del forsknings- och undersök-

ningsrapporter har under årens lopp publicerats om skilda vuxenpedagogiska frågor. Det är dock först under de allra senaste åren som ett flertal aktiviteter startats kring sådana problem.

Utredningen som försökt kartlägga de senaste årens och nu pågående forskningsprojekt framhåller i anslutning härtill.

En genomgång av de redovisade undersökningarna i bilagan ger vid handen att forskarnas val av problemställningar hittills koncentrerat sig till de traditionellt accepterade psykologisk-pedagogiska forskningsfältet, individanalyser och resultatmätningar. Analys av vilka faktorer, som stimulerar eller hämmar en individs deltagande i vuxenundervisning resp. analys av vilka individer som aktivt deltar i vuxenundervisning har nu börjat uppmärksammas av forskarna, liksom utvärdering av vuxenutbildning i olika former. Det är påfallande, att det råder en nästan total brist på undersökningar, som belyser vuxenutbildningens organisatoriska förhållanden eller systemundersökningar inom vuxenutbildningen. Påtaglig är också bristen på undersökningar, som belyser effekten av olika metoder i vuxenundervisningen och relationerna mellan lärare och deltagare i vuxenutbildningssammanhang. Studievägledningens betydelse för deltagarna i olika former av vuxenutbildning resp. deltagarnas inflytande på val och utformning av utbildningsmål och arbetsformer är andra exempel på forskningsproblem, som ej gjorts till föremål för undersökningar i någon nämnvärd omfattning.

Valet av forskningsproblem torde endast i begränsad utsträckning styras av de behov som upplevs av praktiskt verksamma vuxenutbildare. Det är därför angeläget att i forsknings- och utvecklingsarbetet med vuxenpedagogisk inriktning engagera personer med praktisk erfarenhet från området.

I sitt första betänkande (SOU 1970: 22) Pedagogisk forskning och utbildning har utredningen beskrivit hur den pedagogiska forskningen kan indelas. En indelning tar fasta på olika komponenter i utbildningen, uppfattad som system. De pedagogiska problemställningarna betraktas därvid från i princip tre olika utgångspunkter, nämligen som förutsättningar, som process och som resultat. Dessutom kan systemet som helhet bli föremål för analys.

Med utgångspunkt häri anger utredningen några viktigare problem inom dessa områden för forsknings- och utvecklingsarbetet. Undersökningen om studerandeklientel, rekryteringsvägar och rekryteringshinder nämns därvid som betydelsefulla. Det är vidare viktigt att kartlägga olika arbetsformers effekt på rekryteringen till vuxenutbildningen samt att utveckla utbildningsmetoder som syftar till att förändra attityden till utbildningen. Behovet av att utveckla metoder och material och att kombinera olika medier framhävs. En utvärdering av utbildningens resultat är också angelägen. Det kan också visa sig nödvändigt att mera systematiskt pröva olika studiesociala förmåner, skilda former för medinflytande och medansvar, olika verksamhetsformer och olika system för återkoppling.

Utredningen erinrar om att det i vissa avseenden kan vara nödvändigt

att anpassa forskningsverksamheten till de skilda områdena inom vuxenutbildningen. En rad anordnare av vuxenutbildning finns och utredningen redovisar vissa problem inom bl. a. arbetsmarknadsutbildning, folkbildning och kommunal vuxenutbildning.

Som nyss framhållits har forskningsarbetet inom vuxenutbildningen varit av blygsam omfattning. De åtgärder som enligt utredningen nu är nödvändiga bör utgå från bl. a. följande förutsättningar.

1. De stora reformerna inom barn- och ungdomsutbildningens liksom inom lärarutbildningens och senast universitetsutbildningens område har tilldragit sig stort intresse inte blott från ansvariga myndigheters och allmänhetens utan också från de pedagogiska forskarnas sida. Vuxenutbildningsfrågorna har länge inte uppmärksammats i samma grad. Därför är en precisering av problemställningar för det pedagogiska forsknings- och utvecklingsarbetet inom vuxenutbildningsområdet en viktig första uppgift. Utredningens behovsanalyser är ett led i detta arbete.

2. Expansionen inom vuxenutbildningen har varit särskilt snabb under senaste tiden, varför uppgifterna för forsknings- och utvecklingsinsatser i större skala fått aktualitet först under senare år. Vuxenutbildningsområdet har därvid tett sig svåröverskådligt, varför det varit svårt att se var och på vilket sätt forsknings- och utvecklingsarbetet bör sättas in. En strukturell och funktionell kartläggning av hela vuxenutbildningsområdet får därför bedömas som en nödvändig förutsättning. Utredningen har låtit utföra en analys som kan tjäna som grund för fortsatt arbete.

3. En mera samlad »bevakning» av hela vuxenutbildningsområdet har knappast ägt rum tidigare. Det fortsatta utvecklingsarbetet bör därför anknytas till en systematisk bevakning.

4. Kommunikationen mellan forskare och vuxenutbildare har varit bristfällig. Detta kan ha berott på flera omständigheter. En har varit att dessa grupper ofta fungerar i olika institutionella sammanhang, vilket lett till bristande kontakt. Med de åtgärder som utredningen föreslår bör man skapa förbättrade förutsättningar härvidlag. Det har vidare saknats naturliga rekryteringsvägar till högre vuxenpedagogisk utbildning och forskning. Utredningen bedömer dessa frågor vara av central betydelse.

5. Den naturliga kontakten via lärarutbildning, där ofta problemen görs medvetna för forskaren och där forskningsresultaten förs ut till praktisk tillämpning, har i betydande utsträckning saknats tidigare. Under de senaste åren har förutsättningar börjat utvecklas för kontakt mellan lärarutbildning och vuxenpedagogisk forskning genom de nya lärarutbildningslinjerna i Linköping och Stockholm. Utredningen finner det nödvändigt att denna kontakt stärks och utvecklas.

6. Personella och ekonomiska resurser för forsknings- och utvecklingsarbetet inom vuxenutbildningen har varit begränsade. Förutom andra åtgärder för att stimulera detta arbete kan därför särskilda resurser behöva ställas till förfogande.

Med hänvisning till utredningens genomgång av behoven av forsknings- och utvecklingsarbete inom vuxenpedagogiken finner utredning-

en det nödvändigt att särskilda resurser ställs till förfogande för genomförande av angelägna uppgifter inom detta område. Väl styrkta behov av minst ett 10-tal forsknings- och utvecklingsprojekt finns. En forskningsvolym av denna omfattning kan beräknas medföra ett årligt behov av ca 2 milj. kr. för forsknings- och utvecklingsarbete inom vuxenutbildningsområdet under de närmaste åren.

Utredningen diskuterar frågan om formerna för att ge kontinuitet och stadga i forskningen. Utredningen pekar, i fråga om insatser som gäller betcendevetenskaplig personal, på två möjliga vägar. Sålunda bör enligt utredningen projektledare och annan kvalificerad personal som avlönas av medel från anslaget till pedagogiskt utvecklingsarbete, kunna anställas för längre tid än som nu tillämpas. Vidare bör man kunna inrätta tjänster, inriktade speciellt mot det vuxenpedagogiska området, som forskarassistent och c. o. forskare vid statens råd för samhällsforskning. Även möjligheten att för särskilt framstående forskare inrätta c. o. professorer vid rådet bör kunna prövas.

Det är enligt utredningen angeläget att till forskarutbildningen i pedagogik rekryteras personer med intresse för vuxenpedagogiska frågor och att tillfredsställande forskarhandledning med anknytning till vuxenpedagogiska forskningsproblem kan meddelas. Rekrytering till forskarutbildning av personer med erfarenhet från det vuxenpedagogiska fältet bör underlättas av ändrade bestämmelser om tillträde till universitet och genom förläggningen av lärarutbildning i vuxenpedagogik till vissa lärarhögskolor. Utredningen bedömer dessa åtgärder och bl. a. förslaget om ökade medel för projektverksamheten som f. n. tillräckliga för att åstadkomma den behövliga forskarutbildningen och det nödvändiga rekryteringsunderlaget.

4.3.1.2 Utbildning i vuxenpedagogik

Utredningen pekar, i avsnittet om utbildning i vuxenpedagogik, på att ett mycket stort antal personer har vuxenpedagogiska uppgifter på heltid eller som del i eller bredvid andra arbetsuppgifter. Inom kooperativa och privata företag kan totalt ca 1 000 personer beräknas vara anställda på heltid för läraruppgifter. Det totala antalet lärartimmar i den kommunala vuxenutbildningen beräknas av utredningen budgetåret 1971/72 motsvara ca 1 000 heltidslärartjänster.

Utredningen erinrar om de insatser i fråga om utbildning som i dag görs. Vid lärarhögskolan i Linköping anordnas en särskild praktiskpedagogisk utbildning av lärare för folkhögskolan m. m. Vid lärarhögskolan i Stockholm anordnas en ämneslärarutbildning, särskilt avpassad för den kommunala och statliga vuxenutbildningen. Undervisning i vuxenpedagogik ingår i begränsad utsträckning i vanlig ämneslärarutbildning. Vissa åtgärder görs även på fortbildningens område.

Utredningen anser att olika grupper kan komma i fråga för utbildning i vuxenpedagogik. Det gäller bl. a. dem som har sitt arbete huvudsakligen inom annat verksamhetsområde men med vissa uppgifter på vuxenutbildningens område samt dem som får heltidsuppgifter som undervisare. Vidare nämner utredningen personer med uppgifter av planerande eller administrativ karaktär, personer som är sysselsatta med läromedels- och programkonstruktion, personer som är verksamma inom grundutbildning och fortbildning av lärare, cirkelledare samt personer som är sysselsatta med forsknings- och utvecklingsarbete inom vuxenutbildningsområdet.

Utredningen, som ej har till uppgift att lägga fram förslag om lärarutbildning för vuxenutbildningen, vill dock fästa uppmärksamhet på att särskild vuxenpedagogisk utbildning kan behövas för lärare inom samhällets arbetsmarknadsutbildning och i yrkestekniska ämnen inom den kommunala vuxenutbildningen. En sådan utbildning kan få form av särskilt avpassad lärarutbildning, ökade inslag av vuxenpedagogik i den ordinarie yrkeslärarutbildningen eller särskilt anordnade kurser. Formerna för sådan utbildning bör övervägas ytterligare.

Lärare med vanlig ämneslärar- eller klasslärarutbildning kan enligt utredningen förväntas i ökad utsträckning komma att tjänstgöra på deltid eller heltid inom vuxenutbildningen. Den nuvarande grundutbildningen ger inte en tillfredsställande sådan utbildning.

Man bör i framtiden därför dels öka inslagen av vuxenpedagogik inom grundutbildningen, dels ge möjligheter till fortbildning. Utredningen föreslår, att utbildning i vuxenpedagogik skall vara ett obligatoriskt inslag i all lärarutbildning. Omfånget av och innehållet i denna utbildning i olika slags lärarutbildning bör göras till föremål för fortsatt utredning inom skolöverstyrelsen. Det är också angeläget, att de som inte tidigare fått en pedagogisk utbildning avpassad för uppgifter inom vuxenutbildningen, kan erbjudas en sådan. Därför bör lärarhögskolornas kursverksamhet kring vuxenpedagogiska frågor utökas.

En sådan utökning av utbildningen i vuxenpedagogik kommer emellertid att ställa ökade anspråk på bl. a. de pedagogiska institutionernas personella resurser. Vid i varje fall de större lärarhögskolorna bör en av lärarna i pedagogik ha som huvuduppgift att ansvara för utbildningen i vuxenpedagogik. Därför bör man vid tillsättning av nya tjänster tillse att institutionerna får vuxenpedagogisk expertis. Därvid är det angeläget att den reella kompetensen verkligen prövas, och det kan därför visa sig nödvändigt att ge dispens från vissa formella behörighetskrav.

Utöver dessa åtgärder i anslutning till lärarutbildningen föreslår utredningen ökade möjligheter och resurser för universitetsutbildning i pedagogik med vuxenpedagogisk inriktning. Bl. a. för dem som tidigare genomgått lärarutbildning med vuxenpedagogisk inriktning bör erbjudas

das möjlighet till studier på 40-poängsnivå med viss vuxenpedagogisk profilering av studierna. Detta kan ske inom ramen för nuvarande bestämmelser genom uppdelning i studiegrupper och särskilt avpassade litteraturkurser. Sådana fortsatta studier med vuxenpedagogisk inriktning bör lämpa sig bl. a. för handledare och metodiklärare vid lärarutbildningen och för lärare vid cirkelledarutbildningen.

För dem som avser att arbeta med läromedelsproduktion och programkonstruktion för vuxenutbildning bör den av utredningen tidigare föreslagna utbildningsteknologiska inriktningen vara lämplig, eventuellt i form av särskilt yrkesinriktade studiekurser (SOU 1970: 22, s. 77). För personer med teknisk eller ekonomisk grundutbildning bör motsvarande yrkesinriktade studier övervägas i vuxenpedagogik, framför allt avpassade för lärare och utbildningsledare inom näringslivet. Det bör uppdras åt universitetskanslersämbetet att ytterligare utreda utformningen av sådan utbildning.

4.3.1.3 Dokumentation och information

Delvis på grund av vuxenutbildningsfältets komplexitet, svåröverskådlighet och snabba utveckling har behovet av information och dokumentation kring vuxenutbildningsfrågor vuxit mycket kraftigt samtidigt som tillgången på sådan information varit begränsad eller svåråtkomlig.

Utredningen har funnit det angeläget att åtgärder vidtas i syfte att åstadkomma en grundlig genomgång av den vuxenpedagogiska dokumentationen i Sverige och sådan internationell dokumentation, som är av betydelse för vuxenutbildningen i Sverige. En kontinuerlig bevakning av dokumentationen kring vuxenpedagogiska frågor och en dokumentationsservice med anknytning till andra länders dokumentationsservice bör komma till stånd. Vidare bör en kontinuerlig och allsidig information kring vuxenpedagogiska frågor och vuxenpedagogiskt forsknings- och utvecklingsarbete ges.

Utredningen förutsätter att huvudansvaret för den service som behövs i vuxenutbildningsfrågor kommer att ligga på den särskilda enhet inom skolöverstyrelsen, som beräknas komma att få ansvaret för vuxenutbildningsfrågor. Inom överstyrelsen finns f. n. konsulenttjänster för skilda utbildningsområden. Vid länskolnämnderna finns vidare konsulenttjänster för fortbildningsuppgifter inom olika ämnen och stadier. Utredningen finner det önskvärt, att sådana konsulenttjänster inom överstyrelsen och vid länskolnämnderna i framtiden i avsevärt vidgad omfattning inriktas mot olika vuxenutbildningsområden.

Det behov av information kring vuxenpedagogiska frågor, som nu gör sig så starkt gällande och i framtiden kan förväntas öka, bör enligt utredningens uppfattning åtminstone delvis kunna tillgodoses genom en

tidskrift kring vuxenpedagogik. En sådan bör kunna utges av skolöverstyrelsen.

Utredningen föreslår vidare att ett särskilt projekt, med inriktning på dokumentations- och informationsfrågor kommer till stånd inom ramen för anslaget till pedagogiskt forsknings- och utvecklingsarbete. Den kontinuerliga bevakningen av vuxenutbildningen och utvecklingsarbetet inom området bör åvila skolöverstyrelsen samt de organisationer och vetenskapliga institutioner, som är engagerade inom området.

Enligt utredningens uppfattning är det angeläget att behovet av dokumentationsservice för vuxenutbildningen tillgodoses på samma sätt som motsvarande behov inom utbildningsområdet i övrigt, sålunda i anslutning till statens psykologisk-pedagogiska bibliotek. I början av år 1971 påbörjades där en försöksverksamhet med dokumentationsservice. Denna bör enligt utredningens mening omfatta också vuxenutbildningsfrågor och ske i samarbete med andra länder.

4.3.1.4 Organisatoriska frågor

I det tidigare har utredningens förslag till förstärkning av resurserna för vuxenpedagogiskt forsknings- och utvecklingsarbete redovisats. Utredningen hänvisar när det gäller formerna för forskningsorganisationen till sitt huvudbetänkande, vilket anses ha giltighet också för det här aktuella området. Utredningen diskuterar emellertid särskilt frågan om ett speciellt vuxenpedagogiskt forskningsinstitut i relation till projektorganiserad uppdragsforskning förlagd till universitets- och högskolinstitutionerna.

Ett institut för forsknings- och utvecklingsarbete inom vuxenutbildningen har enligt utredningen ansetts ha vissa fördelar. Personalen inom ett sådant institut skulle kontinuerligt kunna följa utvecklingen inom vuxenutbildningen. Fruktbarande kontakter skulle därigenom kunna utvecklas mellan institutioner å ena sidan och å den andra olika myndigheter, organisationer och företag med verksamhet inom vuxenutbildningen. Detta skulle medverka till dels att forskningen koncentrerades på angelägna problem, dels att forskningsresultaten lätt kunde nå fram såväl till beslutsfattare inom verk och myndigheter som till dem som är praktiskt verksamma inom vuxenutbildningsområdet. Samtidigt kunde man inom institutet samla information kring vuxenpedagogiskt forsknings- och utvecklingsarbete och ge viss service i fråga om vuxenutbildningsfrågor till personer, organisationer och institutioner verksamma inom området.

Vägande invändningar kan emellertid enligt utredningen anföras mot ett institut. Vuxenpedagogisk forskning arbetar med väsentligen samma forskningsmetoder som annan pedagogisk forskning. Vill man åstadkomma en differentierad och effektiv forskning inom området bör man där-

för repliera på samtliga forskningsresurser inom det pedagogiska området. Väljer man i stället att koncentrera det vuxenpedagogiska forsknings- och utvecklingsarbetet till ett institut isoleras detta lätt från annan forskning och utveckling inom utbildningsområdet. Kontakten med forskarutbildning och vuxenpedagogisk utbildning försvåras, vilket även minskar möjligheterna till en allsidig forskarrekrutering. Om vuxenutbildningsforskningen koncentreras till ett institut minskar över huvud både den volymmässiga, geografiska och metodiska flexibiliteten.

Forskning baserad på forskargrupper (projektgrupper), som sammansätts allt efter problemets art och som tilldelas medel genom särskilda anslag (uppdragsforskning) uppfyller enligt utredningen högt ställda krav på anpassbarhet och ändamålsenlighet. En värdefull anknytning till annan forskning, till forskarutbildning och till utbildning för vuxenpedagogiska uppgifter nås. Man får en större organisation med mera varierade resurser att falla tillbaka på. Utredningen anser därför att övervägande skäl talar för att resurserna för vuxenpedagogiskt forsknings- och utvecklingsarbete ges i form av projektanslag till pedagogiska institutioner vid lärarhögskolor och universitet men också, då så är lämpligt, till andra betecknedevetenskapliga och socialvetenskapliga institutioner.

Utredningen har pekat på angelägenheten av att snabbt få till stånd en förstärkning av det vuxenpedagogiska forsknings- och utvecklingsarbetet. Särskilda medel bör avdelas för detta ändamål under viss tid framöver. Medlen bör disponeras av skolöverstyrelsen. I den årliga medeltilldelningen till skolöverstyrelsen bör medelsanvisningen för vuxenpedagogiskt forsknings- och utvecklingsarbete utmärkas särskilt.

Vid bedömning av frågor om vuxenpedagogiskt forsknings- och utvecklingsarbete krävs enligt utredningen en ingående kännedom om hela vuxenutbildningsfältet. I avvägningen mellan olika aktuella vuxenpedagogiska projekt måste vidare utbildningspolitiska synpunkter spela in. För att biträda skolöverstyrelsen bör enligt utredningens mening en särskild *vuxenutbildningsnämnd* knytas till skolöverstyrelsen. Denna nämnd bör ha som huvuduppgift att bevaka det vuxenpedagogiska forsknings- och utvecklingsarbetet genom att ta initiativ till åtgärder, föreslå angelägna projekt, verka för en koordinering av verksamheten, utforma den långsiktiga planeringen av arbetet, följa den pågående verksamheten och medverka till att resultat från forsknings- och utvecklingsarbetet tillförs den praktiska vuxenutbildningen. Nämnden bör främst vara av rådgivande karaktär, men man bör kunna pröva att delegera till nämnden beslutanderätt i vissa grupper av ärenden, t. ex. fördelningen av medel till forsknings- och utvecklingsverksamhet. Härigenom skulle man också få ett starkare inflytande, engagemang och ansvarstagande från olika verksamhetsområden inom vuxenutbildningen. Skolöverstyrelsens vuxenutbildningsnämnd bör även kunna ha rådgivande och initierande funk-

tioner i fråga om annan verksamhet inom den vuxenutbildning, som sammanhänger med överstyrelsens arbetsområde, t. ex. lärarutbildning. Nämndens verksamhet bör bedrivas i nära samverkan med bl. a. universitetskanslersämbetet och arbetsmarknadsstyrelsen. Nämnden bör få en allsidig och representativ sammansättning.

Detta förslag har enligt utredningen som förutsättning att ingen förändring sker i de rutiner som tillämpades vid avgivandet av betänkandet när det gäller bl. a. fördelningen av resurser för forsknings- och utvecklingsarbetet.

4.3.2 Remissyttranden

4.3.2.1 Allmänna synpunkter

Den expertutredning (DsU 1971: 1) Vuxenutbildning i Sverige som ligger till grund för utredningens analys av vuxenutbildningen utgör en betydelsefull bas för information om denna utbildning, anser *SCB* och *SÖ* i sina remissyttranden. Likartade synpunkter framförs av *FÖVUX* som bedömer pedagogikutredningens undersökning som varande den hittills mest grundliga kartläggningen av detta slag i Sverige.

Även *UKÄ* ger sitt erkännande till utredningens strukturanalys och framhåller den som ett förtjänstfullt pionjärbete. *UKÄ* anser dock inte att rapporten ger en tillräckligt klarläggande beskrivning av samhällets och individens olika motiv till vuxenutbildning, och därmed en bild av det innehåll och den form som utbildningen planeras få.

Enligt *LO:s* mening bör expertutredningens rapport bedömas som en betydelsefull, strukturell översikt av vuxenutbildningen i Sverige. Någon motsvarighet har hittills inte utgetts, påpekar *LO*.

Vikten av att invandrarnas problem uppmärksammas inom ramen för vuxenutbildningen understryks av *SCB* och *SÖ*.

UKÄ, *SÖ* och *SFS* anser att definitionen av begreppet vuxenutbildning i betänkandet är stel och traditionell, eftersom den utesluter den reguljära universitets- och högskoloutbildningen. Det förekommer, påpekar man, otvetydigt studerande vid universiteten som är att betrakta som vuxenstuderande. Till denna grupp, som sannolikt kommer att öka, hör t. ex. studerande som inskrivits enligt reglerna för vidgat tillträde till högre utbildning.

SÖ redogör i sitt remissyttrande för planerna på att i samarbete med *SCB* utarbeta ett individ-baserat informationssystem över elever i vuxenutbildning, omfattande bl. a. folkbildning och arbetsmarknadsutbildning. De främsta fördelarna med ett sådant system skulle vara, att det kunde ge vidgad kunskap om de vuxenstuderande och därigenom gynna utvecklingsarbetet inom området. Ett mål för detta arbete borde, enligt

SÖ, vara att bredda vuxenutbildningens andel i den årliga statistikproduktionen. Ett viktigt underlag för planerings- och forskningsprojekt tillkommer dock när uppgifter ur 1970 års folk- och bostadsräkning görs tillgängliga.

4.3.2.2 Forsknings- och utvecklingsarbete

SÖ tillstyrker utredningens förslag att vid statens råd för samhällsforskning inrätta tjänster som forskarassistent och e. o. forskare. Därigenom kan relativt snabbt basen för vuxenpedagogisk forskning vidgas ytterligare.

Till pedagogikutredningens förslag om att underlätta rekryteringen till forskarutbildningen för personer med erfarenhet från det vuxenpedagogiska fältet, ansluter sig bl. a. LO, SVUX och FÖVUX. SVUX framhåller särskilt vikten av att det stora antal lärare som redan i dag är verksamma inom vuxenutbildningens olika sektorer, erbjuds möjlighet till fortbildning och vidareutbildning.

Forskare och annan kvalificerad personal skall kunna anställas för hela den tid ett projekt avser i stället för som nu, för endast ett år i taget. Denna utredningens ståndpunkt delas av bl. a. UKÄ, SACO och statens råd för samhällsforskning. Rådet tillämpar för eget vidkommande ett arrangemang av liknande slag, nämligen att — i förekommande fall — beslut om anslag för projektets år ett åtföljs av beslut om preliminärt rekommenderade anslag för år två och tre.

För att medge en långsiktig planering av forsknings- och utvecklingsarbete föreslår SÖ att forskningsprojekten ges planeringsramar för tre år framåt efter medelsfördelningsåret, i analogi med vad som sker i fråga om skolbyggnadsinvesteringar.

FÖVUX framhåller att den vuxenpedagogiska forskningen borde i ökad utsträckning inriktas på frågor som hänger samman med hur rekryteringen skall breddas och undervisningen läggas upp för personer utan studievana.

Flera remissinstanser, däribland SÖ, SVUX och FÖVUX, understryker att vuxenpedagogisk forskning inte får begränsas till att beröra frågor om pedagogisk utformning. De praktiska, ekonomiska, sociala och psykologiska problemen fordrar också sin lösning. Forsknings- och utvecklingsarbetet bör därför ha en vid målsättning, anser SVUX.

Vad beträffar läromedel för vuxenundervisning föreslår kommittén att staten skall stimulera forsknings- och läromedelsutveckling inom detta område. Svenska kommunalförbundet accepterar detta som en angelägen resursinstans, men vill påpeka de ogynnsamma ekonomiska följder det kan få om man i läromedelsutvecklingen inte tar tillräcklig hänsyn till den tekniska utrustning och standard som normalt finns i skolan, och i första hand anpassar vuxenläromedlen till denna.

SCB betonar att det föreligger en brist på fortlöpande statistik beträffande vuxenutbildning; endast folkhögskolorna och den kommunala vuxenutbildningen redovisas f. n. i SCB:s statistik. Reformerna på vuxenutbildningens område bör enligt SCB innefatta insamling och analys av statistik som belyser reformerna. Statistiken bör förutom uppgifter om elev- och lärarantal även omfatta resultat från undersökningar rörande studieavsikter, studieavbrott samt elevernas senare yrkesverksamhet, anser SCB.

4.3.2.3 Utbildning i vuxenpedagogik

SÖ understryker att man, som utredningen föreslagit, vid tillsättningen av nya pedagogiklärartjänster med sikte på vuxenutbildning, bör se även till reella meriter hos de sökande. För att undvika ett kategori-tänkande bör man dock ej göra alltför stora avsteg från de formella meriterna.

Förslaget om obligatorisk utbildning i vuxenpedagogik vid all lärarutbildning tillstyrks av flertalet remissinstanser. SFS motiverar sitt ställningstagande med att pedagogiska brister är särskilt allvarliga på vuxenutbildningens område, eftersom eleverna där visar stora variationer i utbildningsbakgrund och individuella förutsättningar.

Ett visst inslag av vuxenpedagogik förekommer redan nu inom grundutbildningen för alla slag av lärare, erinrar SÖ. Man kommer i samband med SÖ:s översyn av kursplanerna i pedagogik att överväga en ökning av dessa inslag. Vad gäller grundutbildningen för klasslärare, ifrågasätter dock SÖ huruvida det vuxenpedagogiska momentet bör beredas nämnvärt utrymme med hänsyn till den mängd barn- och ungdomspedagogiska frågor som där måste prioriteras. Av detta skäl föreslår SÖ att utbildning i vuxenpedagogik för denna lärarkategori erbjuds i form av fortbildning.

LUK delar pedagogikutredningens åsikt att en av lärarna vid de större lärarhögskolorna bör ha huvudansvar för utbildningen i vuxenpedagogik.

UKÄ anser det lämpligt, att minst ett på vuxenutbildningsfrågor speciellt inriktat lektorat inrättas vid varje större lärarhögskola eller universitet.

LO tillstyrker i stort vad som i betänkandet föreslås i fråga om utbildning i vuxenpedagogik. Här bör dock kraftigt understrykas, säger LO, vad som redan utträttats inom exempelvis folkbildning och folkhögskolor. Det gäller nu att samordna teori med praktiska erfarenheter, hävdar man. Denna åsikt har även ABF, som anser att utredningen ignorerat såväl erfarenheter som behov av vuxenpedagogik inom folkbildningsorganisationerna. En betydande kunskap och erfarenhet finns samlad hos de olika studieförbunden. Att arrangera särskilda kurser för 40 poäng

i pedagogik för studerande med vuxenpedagogisk inriktning, vilket utredningen föreslår, är i princip möjligt redan nu inom ramen för nuvarande bestämmelser, påpekar UKÄ. Arrangemang av detta slag kan vara aktuella för bl. a. lärare inom olika specialområden av vuxenutbildning. UKÄ avser att så långt möjligt tillgodose önskemål av detta slag liksom även önskemål om variation av kurser för 20 poäng vid den fortsatta översynen av studieplanerna i pedagogik.

LO, LUK, FÖVUX och Svenska kommunförbundet ställer sig positiva till kommitténs förslag om utökad kursverksamhet för dem som inte fått en pedagogisk utbildning avpassad för vuxenutbildning. Efterfrågan på fortbildning av lärare är mycket stor, påpekar Svenska kommunförbundet, och menar att staten bör ställa medel till förfogande så att en fortbildning kan komma till stånd av samma kvantitativa och kvalitativa standard som för ungdomsskolans lärare. Detta bör gälla lärare såväl inom den kommunala vuxenutbildningen som inom studieorganisationernas verksamhetsområde. Även kommunerna är beredda att ta sin del av ansvaret för fortbildningens genomförande, säger kommunförbundet i sitt remissvar. Formerna för denna fortbildning bör dock närmare utredas, liksom ansvars- och kostnadsfördelningen mellan stat och kommun.

Utredningens uppfattning om det ökade behovet av utbildning i vuxenmetodik för dem som är eller kommer att bli verksamma i vuxenundervisning delas av ABF och FBF. SACO anser att det är nödvändigt att bygga ut de särskilda linjer för utbildning av lärare för folkhögskola och statlig och kommunal vuxenutbildning som i dag finns i Linköping och Stockholm till att omfatta fler lärarhögskolorter. Även VRO anser det angeläget med en utbyggnad av denna utbildning. För specialister inom visst område utan pedagogisk erfarenhet erfordras kortare pedagogiska kurser. PUN önskar inom denna sektor få till stånd erfarenhetsutbyten samt även forskning om hur sådan undervisning lämpligen bör bedrivas.

SFS påpekar i sitt remissyttrande, att utredningen i sin uppräknings av målgrupper som kan bli föremål för utbildning i vuxenpedagogik, ej medtagit lärare på universitets- och högskolenivå. Dessa lärare, som även har vuxenpedagogiska uppgifter, saknar som regel helt pedagogisk utbildning, framhåller SFS.

4.3.2.4 Dokumentation och information

I utredningens förslag i fråga om information och service på vuxenutbildningens område instämmer UKÄ, SÖ, LO, SVUX, LUK, FÖVUX, FBF, SFS, PA-rådet och statens råd för samhällsforskning.

SÖ påpekar, att det projekt för sammanställning av erfarenheter från tidigare forsknings- och utvecklingsarbete, som utredningen föreslagit.

kan anknytas såväl till statens psykologisk-pedagogiska bibliotek som till dokumentationsverksamheten inom European Bureau for Adult Education. SÖ omtalar att man kommer att ta ställning till behov och utformning av det föreslagna projektet vid nästa anslagsframställning.

Statens psykologisk-pedagogiska bibliotek säger i sitt remissyttrande, att med hänsyn till den ökade internationaliseringen är det betydelsefullt att svensk publik ges fortlöpande information om utländskt material. Det synes sålunda mycket lämpligt, om den 1971 påbörjade försöksverksamheten med dokumentationsservice vid statens psykologisk-pedagogiska bibliotek finge omfatta även vuxenutbildningsfrågor, anser biblioteket.

Enligt *Svenska kommunförbundets* bedömning är dokumentations-, informations- och servicefunktionerna ett nödvändigt led i uppbyggandet av en praktiskt inriktad vuxenpedagogisk forskning, som kan göras tillgänglig för alla intresserade. Kommunförbundet ansluter sig också helt till utredningens förslag om inrättandet av en särskild tidskrift kring vuxenpedagogiken. En annan åsikt vad gäller en särskild vuxenpedagogisk tidskrift har SÖ, som inte anser att vuxenpedagogikens särdrag motiverar en särskild tidskrift. Man hävdar att material av denna karaktär i stället bör infogas i PM, och omtalar att man har för avsikt att utvidga Pedagogiska meddelanden och kommer att ägna specialnummer åt olika sektorer av utbildning, däribland också vuxenutbildningen.

4.3.2.5 Organisatoriska frågor

Till samma slutsats som kommittén, nämligen att resurserna för vuxenpedagogiskt forskningsarbete bör ges i form av projektanslag, har UKÄ, SÖ, AMS, LUK, *Svenska kommunförbundet* och SFS kommit. Även SAF delar denna åsikt, men hävdar samtidigt, att en viss specialisering torde visa sig önskvärd när det gäller yrkestekniska ämnen, främst i lågfrekventa yrken. ABF motsätter sig däremot förslaget att vuxenpedagogisk forskning i framtiden endast skulle användas som projektanslag till vetenskapliga institutioner. Förbundet finner det utomordentligt väsentligt, att man även framledes skall kunna satsa på projekt liknande FÖVUX, vilket avsiktligt saknat anknytning till universitet och högskolor. Över huvud taget anser man det viktigt att inte koncentrera forskningen till den akademiska världen. Till detta ställningstagande ansluter sig också PA-rådet, som anser att möjligheterna till forskning inom institution utanför universiteten bör tillvaratagas. FÖVUX redovisar i sitt remissyttrande egna erfarenheter beträffande projektanslag och beskriver sitt nära samarbete med fackliga organisationer och studieförbund som något mycket positivt. Därmed har personer med praktisk erfarenhet från vuxenutbildningsområdet kunnat knytas till utredningsarbetet.

För att överbrygga utbildningsklyftorna i samhället anser FÖVUX att forsknings- och utvecklingsarbete även i fortsättningen bör läggas upp på detta sätt. Av denna orsak motsätter sig kommittén att anslag endast ges till projektforskning vid universitet och högskolor.

Många remissinstanser ställer sig positiva till förslaget om inrättande av en till SÖ knuten särskild vuxenutbildningsnämnd. Sålunda ansluter sig LO, SAF, SVUX, FÖVUX, FBF, Svenska kommunförbundet och VRO till detta förslag; FBF och FÖVUX dock under förutsättning att studieförbund och andra i folkbildningsarbetet engagerade får en tillfredsställande representation. FÖVUX anser, att nämnden bör ges verkliga möjligheter att styra forskningen mot de från utbildningssynpunkt angelägnaste forskningsområdena. AMS finner utredningens förslag väl motiverat. Man ser det som angeläget att ett nära samarbete kommer till stånd mellan nämnden och arbetsmarknadsstyrelsen.

En avvikande uppfattning i vad avser den till SÖ knutna vuxenutbildningsnämnden uppvisar UKÄ, SÖ, statens råd för samhällsforskning, LUK och SFS. Dessa remissinstanser påpekar, att den genom riksdagens beslut år 1971 upprättade pedagogiska nämnden vid SÖ har arbetsuppgifter, som nära överensstämmer med dem som föreslås för vuxenutbildningsnämnden. Man finner det därför naturligt, att SÖ:s pedagogiska nämnd även får handha frågor som är förknippade med vuxenutbildning och att nämnden därvid utökas något.

Enligt TRU-kommitténs och ABF:s mening vore ett särskilt institut för forsknings- och utvecklingsarbete på vuxenutbildningsområdet en bättre lösning än den av utredningen föreslagna nämnden. Ett sådant institut skulle, tror ABF, ge bättre stabilitet och ökade möjligheter för tvärvetenskaplig forskning samt samla tillgängliga resurser kring utbildningspolitiskt väsentliga problem och utvecklingsprojekt. Om denna lösning av praktiska och forskningspolitiska skäl inte visar sig möjlig, kan de bägge remissinstanserna ansluta sig till den av utredningen förordade modellen, under förutsättning att denna nämnd får en självständig, styrande ställning med egna beslutsfunktioner.

4.4 Vidareutbildning av mellanstadielärare m. m.

4.4.1 Gällande bestämmelser

F. n. kan den som avlagt examen på mellanstadielärlinjen enligt stadgan (1968: 318) för lärarhögskolorna (omtryckt 1971: 463) eller folkskolärläroexamen enligt äldre bestämmelser vidareutbilda sig och förvärva behörighet till tjänst som lärare nr 18 eller 16 i grundskolan i svenska, matematik, främmande språk, religionskunskap, samhällskunskap, historia, geografi, biologi, kemi, fysik och teknik (s. k. läroämnen). För

enkelhetens skull kallar jag dessa tjänster i fortsättningen för ämneslärartjänst resp. adjunktstjänst. För att lärare i klass på mellanstadiet (mellanstadielärare) skall bli behörig till ordinarie ämneslärartjänst fordras f. n. *dels* en eller flera studiekurser om sammanlagt minst 40 poäng inom ramen för grundläggande utbildning vid de filosofiska fakulteterna i ett eller två ämnesområden, *dels* en biämneskurs på omkring tre veckor (dock inte i främmande språk), *dels* en kurs i psykologi och pedagogik på omkring tre veckor samt *dels* minst två läsårs full tjänstgöring som lärare i s. k. läroämnena.

Av mellanstadielärare som önskar bli behöriga till ordinarie adjunktstjänst i grundskolan krävs *dels* studiekurser om sammanlagt minst 80 poäng inom ramen för grundläggande utbildning vid filosofisk fakultet, *dels* examen på ämneslärarlinje enligt stadgan (1968: 318) för lärarhögskolorna eller två terminers praktisk lärarutbildning enligt äldre bestämmelser, *dels* minst två läsårs full tjänstgöring som lärare i läroämnena. Av de 80 poängen skall minst 40 avse vart och ett av tjänstens ämnen. Ingår svenska i tjänsten krävs 60 poäng i svenska och 40 poäng i tjänstens andra ämne.

4.4.2 Skolöverstyrelsen

Efter att ha redovisat de olika ställningstaganden som statsmakterna tagit till vidareutbildningen av mellanstadielärare, redogör skolöverstyrelsen för lärarsituationen på grundskolans högstadium. De översiktliga beräkningar som gjorts i skrivelsen visar enligt skolöverstyrelsen att behovet av lärare i läroämnena mot slutet av 1970-talet mer än väl kan tillgodoses genom utbildning av personer som ej förut skaffat sig mellanstadielärarutbildning, s. k. direktutbildade, vid oförändrad intagningskapacitet vid lärarhögskolornas ämneslärarlinjer. Tillströmningen till dessa linjer är också betydligt större än det fastställda antalet utbildningsplatser.

Som skäl för att upprätthålla en vidareutbildning av mellanstadielärare kan enligt skolöverstyrelsen åberopas *dels* bristen på lärare i läroämnena, *dels* nödvändigheten att överbrygga klyftan mellan mellanstadiet och högstadiet, *dels* den enskildes önskemål om och intresse för vidareutbildning.

Enligt skolöverstyrelsen utgör inte längre lärarbristen — det motiv som enligt skolöverstyrelsen ledde till införandet av ämneslärarkåren — tillräckligt skäl för särskilda vidareutbildningsåtgärder. Genom den nya lärarutbildningen blir mellanstadieläraren vidare kompetent att i viss utsträckning undervisa på högstadiet. Härigenom torde önskemålet om att skapa kontinuitet i studiegången för de enskilda eleverna i grundskolan i varje fall delvis ha nåtts. Beträffande det tredje skälet för behovet av lärarutbildning — den enskildes önskemål och intresse — kon-

staterar skolöverstyrelsen att detta skäl gäller oberoende av tillgången på lärare.

Skolöverstyrelsen har utarbetat sitt förslag till vidareutbildning av mellanstadielärare från följande utgångspunkter.

1. Vidareutbildningen kan inte längre motiveras av brist på lärare i läroämnena.

2. Enligt beslut av Kungl. Maj:t skall skolöverstyrelsen efter utgången av juni 1969 inte anordna terminskurser annat än i yrkesvägledning. I förslaget till vidareutbildningsmodell har skolöverstyrelsen därför utgått från att den ämnesteoretiska utbildningen skall bedrivas inom ramen för grundläggande utbildning vid filosofisk fakultet.

3. För att den vidareutbildade mellanstadieläraren skall kunna betraktas som helt jämställd med den direktutbildade bör de allmänna bestämmelserna i skolstadgan (1971: 235) om studiekurser för behörighet till adjunktstjänst på grundskolan i princip uppfyllas beträffande de ämnen som ingår i vidareutbildningen (bil. 1 till skolstadgan 16.1.1.1).

4. Vid fastställandet av ämneskombinationer bör nuvarande bestämmelser i 15 kap. 4 § skolstadgan (1971: 235) för ordinarie adjunkt- eller ämnesläraertjänst gälla.

5. Utöver ämnesteoretisk utbildning bör vidareutbildningen omfatta ett rimligt mått av praktisk lärarutbildning med inriktning på högstadiets särskilda problem, särskilt beträffande ämnesmetodiken.

6. Examen på mellanstadielärlinjen enligt stadgan (1968: 318) för lärarhögskolorna bör, med undantag för musik och gymnastik, anses ge kompetens att undervisa på högstadiet i tillvalskombinationens ämnen.

7. Vidareutbildningen bör bl. a. kunna genomföras i form av decentraliserade studier. Dessutom bör den ämnesteoretiska utbildningen, om så är möjligt, kunna genomföras i form av deltidsstudier.

Med dessa utgångspunkter föreslår skolöverstyrelsen, efter att ha analyserat den lärarsituation som kan förväntas under 1970-talet samt de utbildningskrav som den reviderade läroplanen för grundskolan ställer, en vidareutbildning av mellanstadielärare som enligt skolöverstyrelsens bedömning leder till en kompetens som är jämbördig med den direktutbildade adjunktens. Som en konsekvens av detta föreslås att vidareutbildningen skall leda till full behörighet för adjunktstjänst. Den ämnesteoretiska utbildningen för vidareutbildade lärare som avlagt examen på mellanstadielärlinje enligt stadgan (1968: 318) för lärarhögskolorna föreslås omfatta 40+40, eller om svenska ingår 40+60, poäng inom ramen för grundläggande utbildning vid filosofisk fakultet i två av de ämnen som ingår i adjunktstjänst. För behörighet i tjänstens tredje ämne bör utan ytterligare påbyggnad tillvalskurs i ämnet i mellanstadielärarens grundutbildning godtas.

I samband med diskussionen av hur en ny vidareutbildning bör konstrueras framhåller skolöverstyrelsen att genomgång av tillvalskurs inte bör få tillgodoräknas som ett visst generellt fastställt antal studiepoäng vid filosofisk fakultet. Som skäl för detta anges bl. a. att de moment som är gemensamma för studiekurs vid filosofisk fakultet och tillvalskurs inom mellanstadie­lärarutbildning sällan har samma omfattning. Skolöverstyrelsen förutsätter dock att de kunskaper som mellanstadie­lära­ren tillägnat sig genom studiet av tillvalskurs avsevärt bör underlätta och i vissa fall också förkorta den faktiska studietiden för erforderliga 40 poäng i motsvarande universitetsämne.

Ifråga om den närmare utformningen av vidareutbildningens ämnes­teoretiska del föreslår skolöverstyrelsen två modeller. Enligt den första modellen omfattar den dels ett ämne som ligger utanför tillvalskombi­nationen, dels det ena ämnet i tillvalskombinationen. Tillsammans med det andra ämnet i tillvalskombinationen ger denna modell behörighet för treämnestjänst. Enligt den andra modellen omfattar vidareutbild­ningens ämnes­teoretiska del två ämnen som ligger utanför tillvalskombi­nationen. Det tredje ämnet i en treämnestjänst eller i förekommande fall s. k. angränsande ämne bör läsas till tillvalskombinationens ämnen. I denna modell omfattar alltså adjunkt­kompetensen ett fjärde ämne, nämligen tillvalsämne två, och ger därmed möjlighet att söka flera tjänstekombinationer.

Den praktiska utbildningen för den mellanstadie­lära­re som vill vidareutbilda sig till adjunkt bör enligt skolöverstyrelsens för­slag bestå av en metodikkurs på 95 timmar och ca 180 timmars prak­ tiktjänstgöring. Metodikkurser bör anordnas en gång om året och för­ läggas till lärarhögskola med ämneslära­rutbildning 3—4 veckor före höstterminens början. Praktiktjänstgöringen bör antingen genomföras i form av en ca 10 timmars tjänstgöring på högstadiet som inryms i tjänst som lärare 2 eller i form av enbart högstadielära­rtjänstgöring. I båda fallen skall praktiktjänstgöringen avse de ämnen som ingår i vidareutbildningen.

För antagning till praktisk lära­rutbildning bör enligt skolöverstyrelsen fordras att den sökande före ansöknings­ tillfället fullgjort minst tre års tjänstgöring på mellanstadiet. Vid beräkning av dessa tjänsteår skall endast tjänstgöring efter avlagd examen på mellanstadie­lära­rlinje eller folkskollära­re­examen räknas.

Prövning av lära­rskick­ligheten bör äga rum efter genomgången ämnes­ mässig vidareutbildning och praktisk lära­rutbildning.

Beträffande dimen­ sionering­en av den praktiska lära­rutbild­ningen anser skolöverstyrelsen att det antal som vidareutbildas inte bör läggas som ett tillskott till utan inrymmas i det totalt beräknade utbild­nings­behovet på ämneslära­rlinjerna. Bl. a. med hänsyn till antalet an­ söknin­gar till biämneskurs 1970 föreslås en intagningskvot på 100 för

mellanstadielärare som vidareutbildar sig till adjunkt. Det bör uppdras åt skolöverstyrelsen att fortlöpande föreslå Kungl. Maj:t eventuella ändringar av intagningskapaciteten.

Skolöverstyrelsen anser att en liknande vidareutbildningsmodell bör kunna tillämpas för mellanstadielärare som avlagt examen enligt bestämmelser som gällde före den 1 juli 1968. Dessa lärare har inte erhållit fördjupad utbildning genom tillvalskurs. Den ämne-teoretiska utbildningen bör för dem omfatta två ämnesområden på vardera minst 40 poäng och tillsammans med den föreslagna praktiska lärarutbildningen ge behörighet till två-ämnestjänst som adjunkt på grundskolans högstadium.

För lärare som genomgått tidigare vidareutbildning för behörighet till ämneslärartjänst för folkskollärare och önskar vidareutbilda sig till adjunkt bör krävas att den ämne-teoretiska utbildningen kompletteras med minst 40 poäng för ytterligare ett läroämne eller att 20-poängs-ämnen som ingår i den tidigare utbildningen kompletteras upp till 40 poäng i vardera ämnet. Den praktiska lärarutbildningen bör endast omfatta en metodikkurs på 115 timmar. Prövning av lärarskickligheten bör inte ske. För tillträde till metodikkursen bör krävas minst tre års full tjänstgöring på grundskolans högstadium. Även denna vidareutbildning bör ge behörighet till tvåämnestjänst på grundskolan men inte till treämnestjänst.

Enligt skolöverstyrelsen medför den föreslagna praktiska lärarutbildningen inga ökade kostnader för statsverket, eftersom den förutsätts ligga inom ramen för ämneslärarlinjernas totala kostnad.

4.4.3 Remissyttranden

Den övervägande delen av remissinstanserna, bl. a. *UKÄ*, *AMS*, *flertalet länskolnämnder*, *lärarhögskolan i Umeå*, *Svenska kommunförbundet*, *TCO*, *SACO* och *SFS* anser att vidareutbildning av mellanstadielärare bör anordnas också i fortsättningen och tillstyrker skolöverstyrelsens förslag att vidareutbildningen bör ge **a d j u n k t s k o m p e t e n s**. *UKÄ* understryker att det — förutom de personalpolitiska skälen -- är av betydelse att även i fortsättningen vissa högstadielärare har erfarenhet från det underliggande stadiet.

Länsskolnämnden i Östergötlands län finner däremot att skolöverstyrelsens förslag om adjunktskompetens knappast baserats på en totalanalys av skolvardagens funktionella behov av varierande lärarutbildning, -erfarenheter och -intressen. Förslaget synes tvärtom leda till en situation med ökad lärarlönekostnad utan garantier för en mot kostnadsökningen svarande höjning av den pedagogiska effekten. Förslaget bör därför inte leda till beslut om förändring av klasslärares vidareut-

bildning till ämneslärare. I första hand bör de iakttagelser och ställningstaganden som utredningen om skolans inre arbete (SIA) eventuellt kan komma med beträffande lärarrollens utformning och utbildningsbehov avvaktas, innan man frånhänder högstadiet en lärargrupp vars insats är och varit av mycket stor betydelse.

Beträffande omfattningen av den ämnesteoretiska vidareutbildningen framhåller *UKÄ* att skolöverstyrelsens förslag innebär en rimlig avvägning mellan å ena sidan den enskildes önskemål om begränsning av studiernas omfattning och å andra sidan högstadielärens behov av kunskaper och färdigheter. Även *AMS*, *flertalet länsskolnämnder* och *Svenska kommunförbundet* tillstyrker förslaget på denna punkt. *SACO* anser däremot att den ämnesteoretiska vidareutbildningen bör omfatta universitetsstudier om 120 poäng. Även *länsskolnämnden i Skaraborgs län* och *lärarhögskolan i Linköping* anser detta.

SL delar inte skolöverstyrelsens uppfattning att tillvalskurserna inte bör tillgodoräknas i form av ett visst generellt fastställt antal studiepoäng vid filosofisk fakultet. Förbundet hävdar att det inte kan föreligga oöverstigliga hinder för en bättre synkronisering av de olika lärarutbildningslinjernas ämnesteoretiska studier än vad som nu är fallet. Frågan om samordning av mellanstadielärarnas ämnesteoretiska utbildning med de akademiska studiekurserna bör prövas på nytt.

UKÄ har inga erinringar mot skolöverstyrelsens förslag beträffande utformningen och omfattningen av den praktiska lärarutbildningen. Även *flertalet länsskolnämnder* stöder förslaget. *Länsskolnämnderna i Värmlands, Västernorrlands* och *Jämtlands län* anser dock att kraven är alltför omfattande. *AMS* framhåller att mellanstadielärarnas praktiska lärarutbildning samt minst tre års praktik bör medföra att den avslutande utbildningen vid lärarhögskola får karaktär av fortbildning i likhet med den utbildning som föreslås för folkskollärare med examen enligt stadgan före den 1 juli 1968.

Svenska kommunförbundet understryker att en alltför omfattande vidareutbildning, speciellt beträffande den praktiska delen, inte minst i ekonomiskt hänseende kan te sig mindre lockande för lärare med flera års utbildning och många års tjänstgöring. För bl. a. norrlandslänen kan en vidareutbildningslinje som inte är attraktiv ur lärarsynpunkt innebära att det totala antalet vakanta tjänster på högstadiet ökar. Vidareutbildningsalternativet blir inte tillräckligt lockande för de lärare som finns på mellanstadiet och de adjunkskbehöriga söker sig inte till dessa län i tillräckligt stor omfattning. En reform som har till syfte att höja standarden skulle då för dessa län få motsatt verkan. Genom att ge möjlighet till dispens från praktiktjänstgöringen skulle man kunna skapa möjlighet för lärare i kommuner med uppenbar brist på ämneslärare att efter genomgången metodikkurs vinna behörighet till adjunktstjänst.

SL avvisar kravet på ytterligare praktisk lärarutbildning. Man framhåller att metodisk utbildning i och för sig kan anses vara av stor betydelse i en lärarutbildning. Med utgångspunkt från förbundets principiella synsätt rörande lärarfunktionen enligt vilket målet för lärarverksamheten genom hela skolsystemet är detsamma, nämligen att medverka till varje elevs allsidiga och kontinuerliga utveckling, anser emellertid förbundet att mellanstadielärare inte skall behöva genomgå en ny formell lärarutbildning enbart av den orsaken att han ytterligare fördjupat sina rent ämnesteoretiska kunskaper.

För vissa ämnen som ingår i en behörighetsgivande utbildning kan dock en väl motiverad ämnesmetodik accepteras som ett komplement till en helt ny ämnesteoretisk utbildning.

SACO anser att den föreslagna praktiska lärarutbildningen är otillräcklig. Den praktiska utbildningen bör omfatta en termin.

UKÄ, *flertalet länskolnämnder*, *AMS* och *SACO* tillstyrker skolöverstyrelsens förslag att dimensioneringen av vidareutbildningen av mellanstadielärare bör ske med utgångspunkt från en intagningskvot på 100.

TCO anser däremot att skolöverstyrelsens förslag innebär en radikal nedskärning av en stor lärargrups vidareutbildningsmöjligheter. I skolöverstyrelsens förslag framhålls den ökade tillströmningen till direktutbildningen som det avgörande skälet för den föreslagna nedskärningen. Med samma motivering skulle i dag en rad återkommande utbildningsvägar och internutbildningar kunna skäras ner eller utmönstras. *TCO* anser inte att några skäl av pedagogisk natur föreligger att nu ändra sammansättningen av högstadiets lärarkår. Det är till stor fördel för högstadiet att där finns ett betydande antal lärare med tidigare erfarenhet av och utbildning för mellanstadiet samt att vidareutbildningen av mellanstadielärare skall ha ställning som en reguljär utbildningsväg till högstadiets ämneslärartjänster. Om inte detta skall bli ett närmast illusoriskt arrangemang måste denna utbildningsväg ha en betydande kvantitativ omfattning.

Beträffande skolöverstyrelsens förslag angående vidareutbildning av lärare som inte avlagt examen på mellanstadielärlinje vid lärarhögskola har framför allt *SL* närmare utvecklat sina synpunkter. Förbundet anser bl. a. att för de folkskollärare som avlagt examen enligt stadgor som gällde före 1968 bör en redovisning av den fortbildning de genomgått i anslutning till sin tjänstgöring kunna läggas till grund för en behörighetsprövning i det tredje ämnet i en treämneskombination, varefter den återstående vidareutbildningen skulle kunna omfatta 40+40 poäng i tjänstens andra två ämnen.

5 Föredraganden

5.1 Inledning

Ett av de viktigaste målen för utbildningen är att befordra jämlikhet. Detta gäller dels innehållet i utbildningen, dels fördelningen av utbildning mellan olika grupper i samhället. Genom utbildning skall de studerande bl. a. ges möjlighet till en allsidig verklighetsupplevelse och vidgade kunskaper samt förbättrad förmåga till kontakt med andra människor. Utbildning ökar också människors möjlighet till ett kulturellt rikare liv samt bidrar till att göra det möjligt för alla att delta i samhällsarbetet. En särskilt viktig roll spelar härvid vuxenutbildningen.

Som framgår av bl. a. låginkomstutredningens material är de kortutbildade i allmänhet missgynnade också när det gäller inkomst och förmögenhet, status och inflytande. Personer med lång utbildning har oftast goda möjligheter att erhålla värlönlade och stimulerande arbeten samt har bättre förmåga att hävda sina intressen i skilda sammanhang. Reformen inom utbildningsområdet är därför bara en del av de förändringar som krävs för att utjämna skillnader i levnadsförhållanden mellan olika grupper. En förutsättning för att åstadkomma förändringar är emellertid att det stora flertalet aktivt deltar i samhällsarbetet.

Under de senaste decennierna har samhället satsat betydande resurser på utbildnings- och kulturområdet. Dagens ungdom erbjuds rika möjligheter till utbildning. En obligatorisk nioårig skola har genomförts för alla barn och ungdomar. Intagningskapaciteten vid gymnasieskolan motsvarar ca 90 % av en årskull — även om den faktiska andelen 16-åringar som studerar är lägre — och många ungdomar genomgår sedan någon form av högskoloutbildning. Parallellt härmed har möjligheterna till utbildning för vuxna successivt ökat.

År 1970 hade 68 % av befolkningen i åldrarna 20—64 år genomgått endast folkskola och eventuell yrkesutbildning samt 23 % realskola, grundskola eller annan likvärdig utbildning. Hänsyn har därvid inte tagits till folkhögskoloutbildning, kommunal vuxenutbildning c. d. och inte heller till deltagande i studiecirkelverksamhet.

Även många unga människor har emellertid fått en bristfällig grundutbildning eftersom grundskolan först läsåret 1972/73 är utbyggd i samtliga kommuner. År 1970 var det närmare en miljon personer i enhets- och grundskolgenerationen, dvs. i åldrarna under 35 år, som endast erhållit folkskoloutbildning eventuellt i kombination med yrkesutbildning.

För att minska utbildningsklyftan mellan generationerna måste samhället, vilket jag tidigare flera gånger framhållit, öka sina insatser på vuxenutbildningens område. Särskilt angelägna är därvid åtgärder som

syftar till att nå de utbildningsmässigt mest missgynnade grupperna. Vuxenutbildningen är också ett betydelsefullt instrument i en arbetsmarknadspolitik som syftar till att värna om den fulla sysselsättningen.

Vi har i dag flera olika former av samhällsstödd vuxenutbildning. Studiecirkelverksamheten samlade förra året ca 1,6 milj. deltagare. Kommunal vuxenutbildning anordnas i ca 320 kommuner. I Norrköping och Härnösand finns statliga skolor för vuxna, som bygger på en kombination av lärarledd undervisning och korrespondensundervisning. En annan form av vuxenutbildning är arbetsmarknadsutbildningen, där numera utbildning i allmänna ämnen på grundskolenivå ingår. Folkhögskolorna utgör också en viktig studiemöjlighet för de vuxna. Vuxenutbildningsprogrammen via radio och tv är för många ett komplement och för andra ett alternativ till andra utbildningsmöjligheter. Dessutom förekommer utbildning inom löntagarorganisationer, statlig och kommunal förvaltning, privata företag osv. Det totala antalet elever som deltar i någon form av vuxenutbildning överstiger 2 milj. Den expertstudie som pedagogikutredningen överlämnat visar också på en snabb expansion på alla områden av vuxenutbildningen.

De studieformer som i dag kan erbjudas de vuxna har vuxit fram successivt. 1967 års beslut om vuxenutbildningen (prop. 1967: 85, SU 1967: 117, 129, rskr 1967: 277) kan betraktas som startpunkten för de senaste årens reformarbete. 1967 års beslut innebar bl. a. avgiftsfria studier enligt läroplanerna för grundskolans högstadium och gymnasieskolan. Resurserna för folkbildningsarbetet förstärktes genom att statsbidraget till studiecirkelverksamheten höjdes från 15 kr. till 20 kr. per timme. År 1967 tillkallades vidare kommittén för tv och radio i utbildningen (TRU-kommittén).

Denna satsning ledde till en mycket kraftig expansion av vuxenutbildningen. Det var emellertid i stor utsträckning de relativt unga och välutbildade som utnyttjade möjligheterna att förbättra sina kunskaper. 1967 års beslut inom vuxenutbildningsområdet har därför under de två senaste åren kompletterats med åtgärder som varit direkt riktade mot grupper med kort och bristfällig utbildning. År 1970 (prop. 1970: 35, SU 1970: 107, rskr 1970: 273) förbättrades statsbidragen till folkbildningsorganisationerna genom att bidraget till studiecirkel höjdes från 20 kr. till 30 kr. per studietimme. Dessutom infördes ett särskilt tilläggsbidrag på 10 kr. per studietimme. Tilläggsbidraget utgår till studiecirkelverksamhet på grundskolenivå i ämnena svenska, engelska, matematik och samhällskunskap, dvs. cirklar som i första hand vänder sig till personer som endast har sex- eller sjuårig folkskola (i förevarande proposition benämnda kortutbildade). Samma år tillkallades kommittén för försöksverksamhet med vuxenutbildning (FÖVUX) som har till uppgift att bedriva uppsökande verksamhet bland dem som har en kort utbildning och som har arbetsförhållanden som försvårar regelbundna

studier i nu tillgängliga former. Vidare infördes ett särskilt statsbidrag till löntagarorganisationernas centrala kursverksamhet. Även i fråga om den kommunala vuxenutbildningen har de två senaste årens beslut syftat till att i första hand erbjuda plats åt kortutbildade som vill förbättra sina kunskaper på grundskolenivå.

Reformarbetet på vuxenutbildningens område har sålunda under de senaste åren i första hand varit inriktat på att nå dem som har den svagaste skolunderbyggnaden och därmed också det största behovet av ytterligare utbildning. Vuxenutbildningsorganisationen skall emellertid också ge möjligheter till kompletterande studier för den som t. ex. i ett tidigare skede valt fel studiegång. För att tillfredsställa de olika utbildningsbehov som finns hos de studerande krävs ett mångsidigt utbud. I prop. 1971: 37 framhöll jag bl. a. att en fortsatt utbyggnad av vuxenutbildningen är en av de mest angelägna uppgifterna inom utbildningssektorn. Jag pekade också på att flera utredningar behandlar frågor av central betydelse inom vuxenutbildningsområdet, bl. a. FÖVUX, kommittén för studiestöd åt vuxna (SVUX) och 1968 års utbildningsutredning (U 68). Jag vill i detta sammanhang påminna om att jag nyligen tillkallat tre sakkunniga för att utreda frågan om den fortsatta verksamheten med television och radio i utbildningen.

Utbildningsutskottet (UbU 1971: 13) anslöt sig till den prioritering av åtgärder som föreslogs i propositionen (1971: 37). Utskottet ansåg det vidare angeläget med en fortlöpande redovisning av utvecklingen och utredningsläget på området. Redovisningen borde innefatta även de förslag som kunde förutses komma att bli föremål för statsmakternas beslut. Dessutom crinrade utskottet om de samordningsproblem som finns på vuxenutbildningens område och framhöll att dessa har samband med lösningen av studiefinansieringsfrågorna. De borde därför enligt utskottets mening kunna belysas genom arbetet i SVUX.

Jag har i det föregående lämnat den av riksdagen önskade redovisningen. Denna är grundad på rapporter från myndigheter och utredningar och har kompletterats med en beskrivning av nuvarande utbildningsvägar för vuxna.

Det viktigaste inslaget i de närmaste årens arbete med vuxenutbildning måste förbli att nå dem som är i störst behov av vuxenutbildningen. Hittills vidtagna åtgärder måste därför ständigt underkastas en kritisk granskning för att man skall kunna bedöma om reformerna har lett till de avsedda resultaten. Ett uttryck för denna önskan att analysera vuxenutbildningsorganisationen är de tilläggsdirektiv till SVUX som jag nyligen anmält.

Kommittén skall undersöka hur de olika formerna av samhällsstödd vuxenutbildning skall stödja och komplettera varandra. Det är därutöver nödvändigt att även i bl. a. organisatoriskt och studiesocialt avseende göra prioriteringar mellan olika åtgärder. I direktiven påpekas

också att det inom ett totalt givet utbildningsprogram kan bedömas vara angeläget med tyngdpunktsförskjutningar.

SVUX skall pröva vilka åtaganden som en utvidgad uppsökande verksamhet skulle medföra och därmed beakta erfarenheterna från FÖVUX:s försöksverksamhet. Kommittén skall vidare pröva de tankegångar som förts fram av bl. a. LO:s arbetsgrupp för vuxenutbildning om en särskild insats för de relativt unga som på grund av att grundskolan genomförts successivt inte fått tillgång till den nioåriga obligatoriska skolan. Kommitténs bedömning skall även innefatta en avvägning mellan heltids-, deltids- och fritidsstudier. Övervägandena kan leda fram till en prövning av det statliga stödet till olika former av vuxenutbildning.

I direktiven påpekas att den enskilde möter ett stort utbud av utbildning, som svarar mot skilda behov. I vissa fall kan det emellertid vara svårt, trots de många olika formerna, att få till stånd utbildning. För den enskilde kan det vidare ibland vara svårt att orientera sig om de olika studiemöjligheterna. Det kan därför vara angeläget med en lokal och regional samordning av utbildningsinsatserna. SVUX skall enligt direktiven närmare undersöka hur man skall kunna nå fram till en sådan samordning. De lokala vuxenutbildningsrådets uppgifter skall härvid särskilt beaktas. SVUX skall vid fullgörandet av sitt uppdrag samråda med FÖVUX.

Jag har i det föregående redovisat innehållet i SVUX:s debattskrift, som remitterats till ett stort antal instanser. Min förhoppning är att denna skrift kommer att leda till en intensiv debatt om den framtida vuxenutbildningen och i synnerhet om konstruktionen av ett studiesocialt system för vuxenutbildningen. I avvaktan på ställningstagande till ett kommande utredningsförslag kan det emellertid vara motiverat att redan nu vidta vissa förändringar i det studiesociala systemet. Jag föreslår i annat sammanhang att Kungl. Maj:t i en särskild proposition lägger fram ett principförslag om att s. k. äldre studerande vid studievägar som nu tillhör studiehjälpssystemet förs över till studiemedelssystemet fr. o. m. budgetåret 1973/74. Härigenom uppnås en större likformighet i studiesocialt avseende för vuxna oavsett på vilket stadium studierna bedrivs. Vidare vinner man den fördelen att de vuxna som fortsätter att studera vid t. ex. någon högskola får samordnade återbetalningar.

Det är angeläget att man söker finna nya former för att nå även de personer som har svag motivation att delta i utbildning. Jag har tidigare redogjort för den uppsökande verksamhet som FÖVUX bedriver, varav bl. a. framgår att 52 % av de uppsökta önskade studera. Erfarenheterna från FÖVUX-verksamheten visar, som jag framhållit i prop. 1972: 1 (bil. 10 s. 425) att försöksperioden bör förlängas för att få det underlag för en säkrare bedömning av de kortutbildades utbildningssituation som fordras för mer systematiska insatser. Jag förordar att kostnaderna

för försöksverksamheten får bestridas med medel från reservationsanslaget Kommittéer m. m. under åttonde huvudtiteln även under budgetåret 1972/73. I sammanhanget förtjänar framhållas att man också på det lokala planet har tagit flera initiativ till uppsökande verksamhet. Som exempel vill jag nämna den verksamhet som bedrivs av Skaraborgs ABF-distrikt i samarbete med Kommunalarbetareförbundets avdelning 25 i Mariestad; samarbetet mellan Volvo verkstadsklubb och den kommunala vuxenutbildningen i Göteborg, där man förlagt grundskolutbildning till Torslandaverken; vuxenutbildningskampanjen vid Svenska kullagerfabriken i Göteborg, som genomförs i samverkan mellan ABF, TBV, den kommunala vuxenutbildningen och personalorganisationerna; den uppsökande verksamhet, som bedrivs av Sundsvalls och Njurunda kommuner, där kursdeltagarna bedriver det huvudsakliga arbetet i hemmet; den verksamhet som bedrivs på några arbetsplatser av ABF i Stockholm. De erfarenheter vi f. n. har av den uppsökande verksamheten är synnerligen goda och de visar att man är inne på rätt väg när det gäller att nå dem som har kort och bristfällig utbildning. Jag vill erinra om att skolöverstyrelsen fr. o. m. innevarande budgetår förfogar över vissa medel (för budgetåret 1971/72 260 000 kr.) för att stödja olika projekt med bl. a. uppsökande verksamhet.

Vid beredningen av de i förevarande proposition föreslagna åtgärderna har samråd skett med den särskilda interdepartementala arbetsgruppen för låginkomstfrågor.

5.2 Folkbildningsarbete

Folkbildningsarbetet är en mycket viktig del av vuxenutbildningsorganisationen bl. a. därför att folkbildning visat sig ha goda förutsättningar att nå ut till och aktivera de stora grupper i samhället som av olika anledningar har begränsade möjligheter att delta i andra former av studier och kulturliv. De senaste årens debatt om vuxenutbildningens framtida utformning har markerat folkbildningens roll och uppgifter på detta område. Detta har särskilt kommit till uttryck i rapporterna från LO:s arbetsgrupp för vuxenutbildningsfrågor (LOVUX). Även FÖVUX:s försöksverksamhet har visat att cirkelstudier är en lämplig studieform för kortutbildade vuxna.

Som ett uttryck för den stora betydelse statsmakterna tillmäter folkbildningsarbetet har insatserna för denna verksamhet också getts förtur under senare år. Bidrag till studiecirkelverksamhet utgår, som jag redan nämnt, f. n. till allmän studiecirkel med 75 % av kostnaderna för ledararvodé och studiematerial, dock högst med 30 kr. per studietimme. Sedan år 1970 utgår, som jag också redovisat, ett tilläggsbidrag om högst 10 kr. per studietimme till cirklar på grundskolenivå i ämnena svenska, engelska, matematik och samhällskunskap. Av tilläggsbidraget får högst

8 kr. avse ledararvode. Det är här fråga om en verksamhet som i första hand vänder sig till kortutbildade personer. Omkring 47 000 sådana cirklar startades under läsåret 1970/71. Ämnena engelska och samhällskunskap svarar för det största antalet av dessa studiecirklar. Denna s. k. prioriterade studiecirkelverksamhet betraktar jag som synnerligen viktig när det gäller att tillgodose grupper som missgynnats i utbildningshänscende. Allteftersom antalet prioriterade cirklar ökar blir det fråga om betydande kostnader för studieförbunden för att organisera detta slag av cirklar. Många studieförbundsavdelningar har också anordnat uppsökande verksamhet för att rekrytera deltagare till de prioriterade cirklarna. För att särskilt stödja denna cirkelverksamhet vill jag föreslå ett särskilt bidrag på 5 kr. per studietimme till de prioriterade studiecirklarna för administration och uppsökande verksamhet. Det nu föreslagna bidraget bör ses som en motsvarighet till det särskilda statsbidrag, som skall användas till kostnader för intagning av elever till kommunal vuxenutbildning och därmed sammanhängande verksamhet och som utgår med 2 % av statsbidraget till lönekostnad.

Detta särskilda bidrag bör även utgå till den del av den prioriterade studiecirkelverksamheten, som avser att utveckla kommunikationsfärdigheten hos handikappade, t. ex. i åtbördsspråket, blindskrift och maskinskrivning för blinda.

Jag vill i detta sammanhang också påpeka att kommunerna genom avsevärda ekonomiska insatser hittills markerat folkbildningsarbetets betydelse i vuxenutbildning och kulturliv. Jag utgår från att det höjda statsbidraget kommer av kommunerna att uppfattas som en bekräftelse på folkbildningens stora betydelse.

5.3 Kommunal vuxenutbildning

Den kommunala vuxenutbildningen har sedan den 1 juli 1968, då nuvarande organisation infördes, genomgått en snabb expansion. Läsåret 1967/68 fanns kommunala kvällsgymnasier på ca 30 orter. F. n. finns kommunal vuxenutbildning i ca 320 kommuner. Det totala antalet elever i den kommunala vuxenutbildningen uppgick läsåret 1970/71 till ca 166 000. Som jag tidigare nämnt har de åtgärder som under de två senaste åren vidtagits inom denna del av vuxenutbildningen i första hand syftat till att bereda plats och ge stöd åt elever som studerar på grundskolenivå.

År 1970 höjdes schablon tillägget för studiehandledning samt studie- och yrkesorientering från 13 % av det totala antalet lektioner till 25 % för kurser på grundskolenivå. Dessa timmar får användas också till stödundervisning, särskilt för personer med enbart sex- eller sjuårig folkskola utan studievana. År 1971 drog statsmakterna upp riktlinjer för en starkare styrning av den fortsatta utbyggnaden av den kom-

munala vuxenutbildningen (prop. 1971: 37, UbU 1971: 13, rskr 1971: 170). Syftet var att tillgängliga resurser i större utsträckning skulle ställas till förfogande för dem som är utbildningsmässigt mest missgynnade. Kurserna på gymnasieskolnivå skulle få öka med 10 %. Enligt vad jag erfarit har den totala efterfrågan på gymnasieskolutbildning i hela riket i stort sett motsvarat en ökning på 10 % medan ökningen i fråga om grundskolekurserna varit större. Det är enligt min mening riktigt med denna förskjutning mot fler grundskolekurser och därmed också mot de kortutbildade grupperna. Även för nästa år bör antalet undervisningstimmar i gymnasieskolkurserna få öka med 10 %. Som jag påpekade i prop. 1971: 37 varierar den relativa omfattningen av den kommunala vuxenutbildningen på gymnasiestadiet mellan olika kommuner. Det är enligt min mening angeläget att man når en jämnare fördelning inom landet. På gymnasieskolstadiet bör man vidare särskilt inrikta sig på att yrkesinriktade kurser kommer till stånd. Liksom under innevarande år räknar jag dock med att en generell ökning av antalet undervisningstimmar skall komma till stånd i samtliga kommuner. Det ankommer på Kungl. Maj:t att meddela närmare bestämmelser i dessa frågor.

En grundläggande princip för urvalet till gymnasieskolkurser inom kommunal vuxenutbildning som fastslogs i statsmakternas beslut våren 1971 (prop. 1971: 37 s. 95) var att i första hand de skall tas in som är i störst behov av utbildningen. Jag förordade bl. a. i prop. 1971: 37 (s. 96) att sådana sökande till gymnasieskolkurser som vill komplettera för att höja ett tidigare erhållet betyg i ämnet inte bör beredas plats i vuxenutbildningen. En bestämmelse av sistnämnda innehåll har tagits in i 34 § kungörelsen (1971: 424) om kommunal och statlig vuxenutbildning. Det ovillkorliga förbudet att ta in eleven synes emellertid föra för långt. Kommun eller landstingskommun som är huvudman för vuxenutbildning bör ha rätt att i gymnasieskolkurs ta emot även elev som redan har betyg i ämnet, under förutsättning att plats kan beredas eleven utan ökade kostnader för statsverket. En sådan elev bör dock inte få betyg över det ämne i vilket han tidigare har fått betyg.

Jag har tidigare redogjort för skolöverstyrelsens förslag om att kommunerna fr. o. m. den 1 juli 1972 skall få omvandla högst 40 % av schablontillägget för studiehandledning samt studie- och yrkesorientering inom den kommunala vuxenutbildningen till hel- eller deltids-tjänst som studie- och yrkesvägledare. De vuxenstuderande har ofta ett stort behov av studie- och yrkesvägledning och jag biträder därför skolöverstyrelsens förslag om en sådan omvandling av schablontillägget. Det ankommer på Kungl. Maj:t att meddela erforderliga bestämmelser även i denna fråga.

Förra året gjordes en ändring beträffande minimiantal elever för inrättande av kurs. Dittills hade för alla kurser krävts ett stadigvarande

3. 75. raderna 1—8 uppföras utbytes mot: munala vuxenutbildningen (prop. 1971: 37, UbU 1971: 13, rskr 1971: 170). att tillgängliga resurser i större utsträckning skulle ställas till förfogande för dem som är utbildningsmässigt mest le. Kurserna på gymnasieskolnivå skulle få öka med 10 %. Efter vad jag erfarit har den totala efterfrågan på gym-bildning i hela riket i stort sett motsvarat en ökning på 10 % medan ökningen i fråga om grundskolekurserna varit

antal om tolv elever, vilket förorsakat problem för glesbygdskommuner. F. n. gäller att elevantalet får vara så lågt som åtta endast på de orter inom det allmänna stödområdet som ligger utanför s. k. g-ort. Eftersom det på många orter med hög frekvens skiftarbete visat sig svårt att få ihop ett tillräckligt antal elever som samtidigt är lediga från arbetet förordar jag att på försök, efter medgivande av skolöverstyrelsen, skall få anordnas 100 kurser med lägst åtta elever på sådana orter där skiftarbete förekommer i större omfattning, och vilka är g-orter eller ligger utanför det allmänna stödområdet.

Lärare inom den kommunala vuxenutbildningen är i regel anställda som timlärare i fråga om kurs som motsvarar utbildning enligt läroplanen för grundskolans högstadium eller enligt kursplanerna för någon av följande linjer i gymnasieskolan, nämligen tvåårig ekonomisk linje, tvåårig social linje, tvåårig teknisk linje, treårig linje och fyraårig linje. I fråga om övriga gymnasieskolkurser fullgörs undervisningen i allmänhet av lärare vid kommunens gymnasieskola. Förra året beslutade statsmakterna (prop. 1971: 37) att medge lärare inom den kommunala ungdomsutbildningen med tjänst inom det allmänna stödområdet utanför s. k. g-ort möjlighet att i tjänsten inräkna undervisning inom kommunal vuxenutbildning. Önskemål har framförts att man nu förutsättningslöst bör pröva konsekvenserna av att inrätta tjänster inom den kommunala vuxenutbildningen i landet i dess helhet. I samband med en sådan åtgärd måste frågan om särskilda kompletterande regler för behörighet och meritvärdering beträffande tjänster inom vuxenutbildningen tas upp till prövning. Man bör enligt min mening försöka få garantier för att lärarna har erfarenhet och fallenhet för vuxenundervisning. Jag avser att i annat sammanhang föreslå Kungl. Maj:t att ge skolöverstyrelsen i uppdrag att utreda denna fråga.

Enligt praxis har statsbidrag till avgifter till försäkring för tilläggs-pension utbetalts för ordinarie rektorer och ordinarie studierektorer vid särskild skolenhet för kommunal vuxenutbildning samt i viss utsträckning även för lärare inom den kommunala vuxenutbildningen. Kungl. Maj:t bör bemyndigas att meddela bestämmelser om statsbidrag till sådana avgifter.

Jag vill vidare påpeka att de uttalanden som gjordes av chefen för dåvarande ecklesiastikdepartementet i 1957 års proposition angående riktlinjerna för förfarandet vid tillsättning av vissa lärartjänster m. m. och av utskottet vid behandlingen av propositionen (prop. 1957: 61 s. 64, SU 1957: 97 s. 47) givetvis bör gälla också vid tillsättning av skolledartjänster vid särskilda skolenheter för kommunal vuxenutbildning.

5.4 Fortbildning

Som jag redovisat i det föregående anordnas utbildning av lärare för vuxenutbildningen vid lärarhögskolorna i Linköping och Stockholm. Skolöverstyrelsen har föreslagit att vissa åtgärder vidtas för att få till stånd fortbildning av lärare inom vuxenutbildningen. Enligt förslaget skall det vara obligatoriskt för lärare inom kommunal vuxenutbildning att delta i speciella program för vuxenutbildning under minst en studiedag. Skolöverstyrelsen anser dock att man av praktiska och ekonomiska skäl ej bör ålägga timlärare med annan huvudarbetsgivare eller utan annan arbetsgivare att delta i studiedagar. Skolöverstyrelsen föreslår inte någon ytterligare studiedag utöver de högst fem som föreskrivs i skolstadgan, vilket innebär att den föreslagna fortbildningen med inriktning på undervisning av vuxna skall rymmas inom nuvarande resurser. Med hänsyn till att lärarna inom den kommunala vuxenutbildningen i stor utsträckning har grundutbildning med inriktning på undervisning i ungdomsskolan, anser jag det synnerligen viktigt att dessa lärare ges fortbildning med inriktning på undervisning av vuxna. Jag tillstyrker därför skolöverstyrelsens förslag om att en av studiedagarna skall tas i anspråk för fortbildning med inriktning på undervisningen av vuxna. Jag avser att i annat sammanhang uppdra åt skolöverstyrelsen att meddela erforderliga bestämmelser härom. Som skolöverstyrelsen uttalat gäller åliggandet att delta i studiedagar även för lärare vid de statliga vuxenskolorna i samma omfattning som för lärare i ungdomsskolan.

5.5 Pedagogiskt forsknings- och utvecklingsarbete

Pedagogikutredningen har i sitt sista betänkande (SOU 1971: 24) tagit upp en rad viktiga problem i fråga om det pedagogiska forsknings- och utvecklingsarbetet inom vuxenutbildningen. Efter att ha gjort en genomgång av de senaste årens och nu pågående projekt konstaterar utredningen att det råder brist på undersökningar, som belyser vuxenutbildningens organisatoriska förhållanden. Påtaglig är enligt utredningen också bristen på undersökningar som belyser effekten av olika metoder i vuxenundervisningen och relationen mellan lärare och deltagare i vuxenutbildningssammanhang. Med hänvisning till behoven av forsknings- och utvecklingsarbete inom vuxenpedagogiken anser utredningen det nödvändigt att särskilda resurser ställs till förfogande för detta ändamål. Enligt utredningen finns det väl styrkta behov av minst ett tiotal forsknings- och utvecklingsprojekt. En forskningsvolym av denna omfattning kan enligt utredningen beräknas medföra ett årligt behov av ca 2 milj. kr. under de närmaste åren.

I likhet med utredningen och remissinstanserna anser jag att det är synnerligen angeläget att inom ramen för anslaget Pedagogiskt utvecklingsarbete inom skolväsendet ökade resurser satsas på pedagogiskt ut-

vecklingsarbete inom vuxenutbildningsområdet. Det av utredningen föreslagna beloppet på ca 2 milj. kr. bör enligt min mening vara ett lämpligt riktmärke för dessa insatser nästa läsår.

Beträffande inriktningen av det vuxenpedagogiska forsknings och utvecklingsarbetet understryker flera remissinstanser utredningens uppfattning att det inte får begränsas till att beröra frågor om pedagogisk utformning. De praktiska, ekonomiska, sociala och psykologiska problemen fordrar också sin lösning. FÖVUX framhåller att den vuxenpedagogiska forskningen i ökad utsträckning bör inriktas på problem som hänger samman med frågorna hur rekryteringen skall breddas och undervisningen läggas upp för personer utan studievana. Enligt min mening är det väsentligt att nyss refererade synpunkter på inriktningen av det vuxenpedagogiska forsknings och utvecklingsarbetet beaktas i det fortsatta arbetet. Inom detta arbete kan det givetvis bli fråga om både mer renodlade forskningsprojekt och utvecklingsarbete, vilket i likhet med verksamheten vid de pedagogiska utvecklingsblocken, bör kunna förläggas också utanför de vetenskapliga institutionerna.

Utredningens förslag om en särskild vuxenpedagogisk utbildning för lärare inom samhällets arbetsmarknadsutbildning och i yrkestekniska ämnen inom den kommunala vuxenutbildningen övervägs enligt vad jag erfarit f. n. av skolöverstyrelsen.

Utöver åtgärder i anslutning till lärarutbildningen föreslår utredningen ökade möjligheter och resurser för universitetsutbildning i pedagogik med vuxenpedagogisk inriktning. Universitetskanslersämbetet har i sitt remissyttrande redovisat att man så långt möjligt kommer att tillgodose önskemål av detta slag. Det är enligt min mening angeläget att utbildning med vuxenpedagogisk inriktning kommer till stånd även på universitetsområdet.

Enligt utredningen bör man öka inslagen av vuxenpedagogik inom utbildningen av vad som tidigare benämnts ämneslärare och klasslärare. Skolöverstyrelsen påpekar i sitt remissyttrande att ett visst inslag av vuxenpedagogik redan nu förekommer inom grundutbildningen för alla slag av lärare och att överstyrelsen i samband med sin översyn av kursplanerna i pedagogik kommer att överväga en ökning av dessa inslag. Jag vill understryka vikten av att inslagen av vuxenpedagogik ökar i lärarutbildningen och finner det tillfredsställande att skolöverstyrelsen beaktar dessa frågor vid översynen av kursplanerna. Beträffande utbildningen i vuxenpedagogik utgår jag från att skolöverstyrelsen i detta sammanhang, som LO och ABF framhållit, beaktar såväl erfarenheter som behov av vuxenpedagogik inom folkbildningsorganisationerna.

För att bevaka det vuxenpedagogiska forsknings- och utvecklingsarbetet bör enligt utredningen inrättas en särskild vuxenpedagogisk nämnd. Nämnden skall enligt förslaget främst vara av rådgivande karaktär, men man bör kunna pröva att delegera beslutanderätt till nämnden

i vissa ärenden. Beträffande detta förslag påpekar dock utredningen att om en väsentlig omorganisation skulle komma att genomföras t. ex. i fråga om den dåvarande pedagogiska nämndens sammansättning och uppgifter, kan detta självfallet påverka den av utredningen föreslagna organisationen. I likhet med bl. a. universitetskanslersämbetet och skolöverstyrelsen anser jag att man bör låta det vuxenpedagogiska forsknings- och utvecklingsarbetet få ankomma på den genom statsmakternas beslut (prop. 1971: 38, UbU 1971: 12, rskr 1971: 169) under år 1971 inom skolöverstyrelsen omorganiserade pedagogiska nämnden. Nämndens uppgifter har för övrigt inte avgränsats till att avse någon viss del av utbildningsväsendet utan omfattar detta i dess helhet. Som utredningen påvisat bör emellertid bevakningen av de vuxenpedagogiska frågorna framgent tillmätas ökad betydelse. Detta bör leda till en utökning av nämnden. Det ankommer på Kungl. Maj:t att utfärda närmare bestämmelser härom.

Pedagogikutredningens förslag om ett särskilt projekt med inriktning på dokumentations- och informationsfrågor inom vuxenutbildningsområdet bör prövas. Jag avser att i annat sammanhang uppdra åt skolöverstyrelsen att utreda frågan.

5.6 Vidareutbildning av mellanstadielärare

Undervisningen på grundskolans högstadium i de ämnen som tidigare benämnts läroämnen har sedan 1950-talets mitt ombesörjts av i huvudsak två olika tjänstekategorier, adjunkter och ämneslärare. Med den senare gruppen avses här folkskollärare (numera mellanstadielärare) som har viss ämnesutbildning — f. n. en eller flera studiekurser vid filosofisk fakultet om sammanlagt minst 40 poäng — jämte två kortare kurser. En sådan vidareutbildad folkskollärare kan efter genomgång av lärarhögskolas ämneslärlinje erhålla ordinarie tjänst som adjunkt, om han har genomgått studiekurser om sammanlagt minst 80 poäng vid filosofisk fakultet.

Ämneslärarna har gjort skolundervisningen värdefulla tjänster särskilt under skolreformernas genomförande. Bristen på lärare gjorde det angeläget att få fram lärare till försöksskolans och senare grundskolans högstadium. Pedagogiskt har det vidare varit en fördel att inom högstadiet ha tillgång till lärare med erfarenhet från undervisning på mellanstadiet. Men införandet av de särskilda vidareutbildningsmöjligheterna innebar också att en viktig utbildningspolitisk princip förverkligades på detta område, nämligen önskemålet att till ett yrke rekrytera personer med skiftande erfarenheter och varierande förkunskaper liksom strävan att ge den enskilde möjlighet att komma vidare inom sitt fackområde. I prop. 1967: 4 angående reformerad lärarutbildning uttalade chefen för dåvarande ecklesiastikdepartementet att det fort-

farande borde finnas en särskild vidareutbildningsmöjlighet för mellanstadiets lärare. Skolöverstyrelsen har nu som jag redovisat i det föregående lagt fram förslag om detta.

I enlighet med utgångspunkten för överstyrelsens utredningsuppdrag räknar jag med att det alltså bör finnas två lärarkategorier som skall svara för undervisningen i läroämnena på grundskolans högstadium. Den kvantitativa avvägningen av antalet ordinarie tjänster mellan dessa båda tjänstetyper kan givetvis anpassas efter förändrade förhållanden. Avvägningen mellan andelarna ordinarie tjänster för adjunkter och ämneslärare kan således komma att omprövas.

Jag övergår nu till att behandla de krav i olika avseenden som bör ställas för behörighet till ordinarie ämneslärartjänst vid grundskola för mellanstadielärare liksom för behörighet till ordinarie adjunktstjänst för vidareutbildad mellanstadielärare.

En viktig princip som fastställdes i samband med 1967 års lärarutbildningsreform var att högstadiets ämneslärare skulle vara behöriga att undervisa i tre ämnen. Motsvarande krav bör gälla för den vidareutbildade mellanstadieläraren. I den nya mellanstadielärarutbildningen finns två s. k. tillvalskurser, vilka ger en sådan fördjupning att mellanstadieläraren i dessa ämnen skall kunna undervisa på högstadiet. I två av tre ämnen som skall ingå i ämneskombinationen enligt skolstadgan bör behörigheten grundas på sådana tillvalskurser. I det tredje ämnet bör läraren ha utbildning om minst 40 poäng i fil. kand. examen. I enlighet med det önskemål som förts fram av bl. a. Sveriges lärarförbund avser jag att föreslå Kungl. Maj:t att uppdra åt dels universitetskanslersämbetet att i samråd med skolöverstyrelsen undersöka möjligheterna att vid studierna för 40 poäng tillgodoräkna tillvalskurs i mellanstadielärarutbildningen, dels skolöverstyrelsen att utreda förutsättningarna att låta vidareutbildningen omfatta en tredje tillvalskurs.

I mellanstadielärarutbildningen ingår av naturliga skäl endast i ringa utsträckning metodik avpassad för undervisning på högstadiet. En särskild metodikkurs om ca sex veckor bör därför anordnas inom vidareutbildningens ram. Det är också angeläget att som skolöverstyrelsen påpekat lärarna före metodikkursen förvärvat en längre tids erfarenhet av undervisning på mellanstadiet. Som inträdeskrav till metodikkursen bör därför gälla att läraren efter examen tjänstgjort minst tre år på mellanstadiet. Efter metodikkursen bör läraren med full tjänstgöring tjänstgöra en termin på grundskolans högstadium, innan han kan anses behörig för ordinarie ämneslärartjänst.

Jag avser senare att föreslå Kungl. Maj:t att skolöverstyrelsen skall få i uppdrag att komma in med förslag om innehåll m. m. i metodikkursen.

Möjligheten skall givetvis stå öppen för en mellanstadielärare som blivit ämneslärare att vidareutbilda sig till adjunkt. När det gäller den

ämnesteoretiska behörigheten bör läraren i vart och ett av två ämnen ha utbildning om minst 40 poäng i fil. kand. examen. I det tredje ämnet grundas behörigheten på tillvalskurs i mellanstadieläroarutbildningen. Några ytterligare krav på praktisk-pedagogisk utbildning utöver vad som fordras för behörighet till ordinarie ämneslärartjänst bör inte ställas upp.

Behörig till ordinarie tjänst som adjunkt i grundskolan bör även den vara som med uppfyllande av de ämnesteoretiska kraven har genomgått den ettåriga ämneslärarlinjen på lärarhögskola och tjänstgjort två år som lärare i läroämnena. För mellanstadieläraren bör således även framdeles två vägar stå öppna för förvärv av behörighet till adjunktstjänst.

På grund av vad jag förordat i det tidigare om krav på viss tids tjänstgöring på mellanstadiet bör den nya metodikkursen anordnas första gången under sommaren 1974.

Det ankommer på Kungl. Maj:t att utfärda erforderliga bestämmelser dels för de mellanstadielärare som före den 1 juli 1974 förvärvat behörighet till här aktuella tjänster enligt äldre bestämmelser, dels för mellanstadielärare med äldre utbildning som vill vidareutbilda sig till ämneslärare eller adjunkt.

Jag avser att återkomma till Kungl. Maj:t beträffande överstyrelsens förslag om vidareutbildning av vissa andra lärarkategorier.

5.7 Övriga förslag

Statsmakterna beslutade år 1970 att statsbidrag fr. o. m. budgetåret 1970/71 skulle utgå till löntagarorganisationerna för deras centrala kursverksamhet (prop. 1970: 35). I propositionen redovisades utförligt motiven för statsbidraget och avgränsningen av stödet. Mot bakgrund av bl. a. önskemålet om att tyngdpunkten i utbildningsinsatserna skulle läggas på grupper med förhållandevis kort grundutbildning ansågs det motiverat att koncentrera de statliga medel som kunde ställas till förfogande till löntagarorganisationerna.

Vissa företagarorganisationer har nu begärt att bli delaktiga av det statliga stödet. Jag är inte beredd att nu frångå den principiella avgränsningen som fastlades år 1970. Däremot är jag med hänsyn till de skäl som förts fram från Lantbrukarnas riksförbund beredd att föreslå att denna organisations centrala kursverksamhet under budgetåret 1972/73 på försök inordnas under anslaget Bidrag till löntagarorganisationernas centrala kursverksamhet inom en kostnadsram av 200 000 kr. För att en av riksförbundet anordnad kurs skall hänföras till försöksverksamheten skall den till icke obetydlig del avse utbildning i allmänna ämnen, såsom samhällskunskap, nationalekonomi, psykologi, svenska, matematik eller produktionsteknik. En utvärdering av försöket bör sedan komma till

stånd. Kungl. Maj:t bör inhämta riksdagens bemyndigande att medge statsbidrag enligt grunderna för nu gällande bestämmelser till Lantbrukarnas riksförbund under budgetåret 1972/73 från anslaget Bidrag till löntagarorganisationernas centrala kursverksamhet.

Inom skolväsendet, vid bl. a. gymnasieskolan och den kommunala och statliga vuxenutbildningen, verkställs årligen ett mycket stort antal särskilda prövningar och fyllnadsprövningar. I många fall synes prövningarna äga rum i omotiverat stor skala, varigenom kostnaderna för statsverket blir betydande. Jag anser det därför rimligt att den som vill delta i sådan prövning fr. o. m. den 1 juli 1972 får erlägga en avgift om 50 kr. per prövning.

Avgifterna för särskild prövning och fyllnadsprövning bör redovisas särskilt som inkomst på driftbudgeten under uppbörd i statens verksamhet. Kungl. Maj:t bör inhämta riksdagens bemyndigande att meddela de bestämmelser som fordras för att sådana avgifter skall kunna tas ut vid skolor under skolöverstyrelsens inseende.

6 Hemställan

Jag hemställer att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att

- 1) medge att reservationsanslaget Kommittéer m. m. under åttonde huvudtiteln får tas i anspråk under budgetåret 1972/73 för försöksverksamhet med vuxenutbildning,
- 2) godkänna av mig i det föregående förordade ändringar av det statliga stödet till studiecirkelverksamheten,
- 3) godkänna vad jag i det föregående förordat i fråga om organisationen för studie- och yrkesvägledning samt om elevantalet inom den kommunala vuxenutbildningen,
- 4) bemyndiga Kungl. Maj:t att i enlighet med vad jag förordat i det föregående utfärda erforderliga bestämmelser om avgift för särskild prövning och fyllnadsprövning,
- 5) godkänna vad jag i övrigt förordat i fråga om fortbildning av lärare, pedagogiskt forsknings- och utvecklingsarbete, löntagarorganisationernas centrala kursverksamhet och vidareutbildning av mellanstadie lärare.

7 Anslagsberäkningar för budgetåret 1972/73

G 5. Bidrag till driften av kommunala skolor för vuxna

1970/71 Utgift	87 132 393
1971/72 Anslag	130 000 000
1972/73 Förslag	165 000 000

Kommunal gymnasial vuxenutbildning omfattar enligt beslut av 1967 års riksdag (prop. 1967: 85, SU 1967: 117 och 129, 2LU 1967: 45, rskr 1967: 277 och 290) utbildning motsvarande läroplanerna för grundskolans högstadium, fackskolan, gymnasiet och yrkesskolan. Statsbidrag utgår med 100 % av utgifterna för löner till lärare och skolledare. Bestämmelser om utbetalningar har meddelats i kungörelsen (1971: 424) om kommunal och statlig vuxenutbildning.

Skolöverstyrelsen

1. Överstyrelsens anslagsberäkning för budgetåret 1972/73 framgår av följande sammanställning.

	Skolöverstyrelsen
Lönekostnadspålägg m. m.	26 488 000
Gymnasieskolkurser	107 936 000
Grundskolekurser	65 100 000
Skolledare m. m.	13 028 000
Kostnader för intagning av elever	3 460 000
Tekniska stödåtgärder	250 000
Reseersättningar åt vissa lärare i allmänna stödområdet	75 000
Preparandkurser i svenska för invandrare ..	2 600 000
	218 937 000

2. För budgetåret 1972/73 räknar man med en ökning av gymnasieskolkurserna med 10 %. Beträffande grundskolkurserna uppskattar skolöverstyrelsen ökningen av elevantalet till ca 30 %.

3. För budgetåret 1972/73 beräknar skolöverstyrelsen medel för 40 tjänster som rektor och 40 tjänster som studierektor vid särskilda skolenheter samt 300 arvodestjänster som studierektor. Dessutom föreslår överstyrelsen att sammanlagt 320 arvodestjänster som huvudlärare inrättas vid de särskilda skolenheterna.

4. Enligt Kungl. Maj:ts beslut den 15 mars 1968 bör skolöverstyrelsen verka för avveckling av skolformen teknisk aftonskola, dock under förutsättning att jämförbara utbildningsalternativ skapas inom den kommunala vuxenutbildningen. Sedan fackskola införts på samtliga gymnasieorter är de tekniska aftonskolorna till största delen helt eller delvis av-

vecklade. Sålunda förekommer läsåret 1971/72 ingen intagning av elever i terminskurs 1. Antalet elever vid skolorna budgetåret 1972/73 uppskattar överstyrelsen till ca 2 400.

5. Överstyrelsen föreslår att rätten att i tjänsten inräkna tjänstgöring inom kommunal vuxenutbildning utsträcks att gälla generellt för alla lärare inom ungdomsutbildningen.

6. För att underlätta för invandrare att delta i vuxenutbildningen föreslår skolöverstyrelsen att inom den kommunala vuxenutbildningen får anordnas preparandkurser i svenska för invandrare.

Föredraganden

Jag delar skolöverstyrelsens mening om att utbildningskapaciteten vid de kommunala skolorna behöver utvidgas. Av beräkningstekniska skäl räknar jag dock med ett något lägre ökningsbelopp än skolöverstyrelsen. Förslagen om arvodestjänster som huvudlärare samt om preparandkurser för invandrare är jag inte nu beredd att tillstyrka.

Jag hemställer att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen

att till *Bidrag till driften av kommunala skolor för vuxna* för budgetåret 1972/73 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 165 000 000 kr.

G 6. Bidrag till studiecirkelverksamhet

1970/71 Utgift	121 043 293
1971/72 Anslag	130 000 000
1972/73 Förslag	165 000 000

Enligt bestämmelserna i kungörelsen (1963: 463) om statsbidrag till det fria och frivilliga folkbildningsarbetet (omtryckt 1970: 329, ändrad 1971: 341) utgår statsbidrag till studiecirkel i allmänhet med högst 75 % av de bidragsgrundande kostnaderna. Bidragets storlek bestäms av följande regler.

För allmän studiecirkel kan bidraget till kostnaderna för ledare och studiemateriel för varje studietimme utgöra högst 30 kr., varav högst 24 kr. för ledararvode. Statsbidrag kan i allmänhet inte utgå för mer än tre studietimmar vid varje sammankomst. Medverkar expert eller fackman i allmän studiecirkel, som han ej tillhör, utgår statsbidrag till kostnaderna för arvode, resekostnadsersättning och traktamente till högst 30 kr. för varje studietimme.

För studiecirkelverksamhet i vissa ämnen och på en nivå som svarar mot högst grundskolans årskurs 9 utgår ett tilläggsbidrag av högst 10 kr. per studietimme. Bidraget får användas till kostnader för såväl ledararvode som studiemateriel. Bidrag till dessa cirkel kan utgå med 100 %

av verifierade kostnader för ledararvode och studiemateriel, dock högst med 40 kr. per studietimme.

För universitetscirkel kan bidraget till kostnaderna för ledararvode och studiemateriel utgöra högst 75 kr. för varje studietimme, varav högst 60 kr. kan avse ledararvode.

Skolöverstyrelsen

För budgetåret 1972/73 räknar skolöverstyrelsen med en fortsatt ökning av antalet allmänna studiecirkel, varvid även ökning av antalet prioriterade studiecirkel kan förväntas. Likaså beräknas antalet universitetscirkel fortsätta att öka.

Föredraganden

Antalet statsbidragsberättigade studiecirkel har ökat mycket starkt under 1960-talet. Läsåret 1969/70 uppgick antalet till ca 158 000 och 1970/71 till ca 162 000. Samhällets stöd har varit av stor vikt för denna snabba ökning. Under de senaste åren har statsbidragen förbättrats. Beslut härom har fattats vid 1963, 1964, 1965, 1967 och 1970 års riksdagar. Jag har i det föregående redogjort för det stora intresse som vitsats för de s. k. prioriterade studiecirkel under det första året och därvid också mitt förslag om att höja statsbidraget till denna del av studiecirkelverksamheten med 5 kr. per timme.

Jag hemställer att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen

att till *Bidrag till studiecirkelverksamhet* för budgetåret 1972/73 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 165 000 000 kr.

G 7. Bidrag till studieförbund

1970/71 Utgift	8 400 000
1971/72 Anslag	8 900 000
1972/73 Förslag	9 400 000

Enligt de principiella grunder som godtagits av 1963 års riksdag (prop. 1963: 36, SU 1963: 74, rskr 1963: 190) utgår bidrag till av skolöverstyrelsen godkända studieförbund (f. n. elva). Bidraget utgår dels till organisationskostnader, dels till kostnader för pedagogisk verksamhet.

Bidraget till organisationskostnaderna skall fördelas mellan studieförbunden med hänsyn dels till kostnaderna för studiecirkelverksamhet, dels till den bidragsberättigade studiecirkelverksamhetens geografiska spridning. Till de poster som får beaktas vid beräkningen av detta bidrag hör utgifterna för instruktörer och centralt anställd personal

— även den personal som sysslar med pedagogiska uppgifter —, förbundsledningens lokaler, internationella förbindelser, instruktions- och inspektionsresor, konferenser och studiepropaganda.

Bidraget till pedagogisk verksamhet skall fördelas mellan förbunden i proportion till genomsnittliga antalet statsbidragsberättigade studietimmar under de tre senaste verksamhetsåren. Bidraget skall användas för åtgärder av pedagogisk natur inom studiecirkelverksamheten, i första hand till utgifter för utbildning av ledare för studiecirklar, framställning av studiemateriel och pedagogiska hjälpmedel, anskaffande av apparater för pedagogiskt bruk samt pedagogisk försöksverksamhet.

Sedan budgetåret 1967/68 utgår ett särskilt belopp till studieförbundens pedagogiska verksamhet bland handikappade. Medlen skall fördelas mellan studieförbunden med hänsyn till deras insatser för att utveckla studiehjälpmedel och studiemetoder för handikappade.

Skolöverstyrelsen

1. Överstyrelsen föreslår att bidraget till studieförbundens organisationskostnader höjs med 500 000 kr. till 4,9 milj. kr.

2. För att minska kursavgifterna för handikappade cirkeldeltagare, som behöver särskilda läromedel, och för att stimulera produktion av sådana läromedel föreslår skolöverstyrelsen ett särskilt bidrag på 300 000 kr. till produktion av studiematerial för handikappade.

Föredraganden

Jag förordar att anslaget höjs med 500 000 kr. från 8,9 milj. kr. till 9,4 milj. kr. Jag har därvid beräknat 4,7 milj. kr. till organisationskostnader, 4,1 milj. kr. till pedagogisk verksamhet, 400 000 kr. till pedagogisk verksamhet för handikappade och 200 000 kr. till produktion av studiematerial för handikappade.

Jag hemställer att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att till *Bidrag till studieförbund* för budgetåret 1972/73 under åttonde huvudtiteln anvisa ett anslag av 9 400 000 kr.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Britta Gyllensten

Innehåll

	Sida
1 Inledning	3
2 Nuvarande utbildningsvägar för vuxna	5
2.1 Kommunal vuxenutbildning	5
2.2 Statlig vuxenutbildning	7
2.3 Folkhögskola	7
2.4 Studieförbund	8
2.5 Kurser i radio och television	9
2.6 Arbetsmarknadsutbildning	10
2.7 Eftergymnasial vuxenutbildning	11
2.8 Korrespondensundervisning	12
2.9 Löntagarorganisationernas utbildning	13
2.10 Statlig personalutbildning	15
2.11 Svenska kommunförbundets utbildningsverksamhet	16
2.12 Svenska landstingsförbundets utbildningsverksamhet	17
2.13 Utbildningen inom det privata näringslivet	19
3 Utredningsläget på vuxenutbildningens område	20
3.1 Framlagda förslag	20
3.2 En strukturell översikt över vuxenutbildningen i Sverige	21
3.3 Kommittén för studiestöd åt vuxna	23
3.4 Kommittén för försöksverksamhet med vuxenutbildning	27
3.5 Kommittén för försöksverksamhet med tv och radio i utbildningen	33
3.6 1968 års utbildningsutredning	35
3.7 Skolöverstyrelsen	35
3.8 Universitetskanslersämbetet	38
4 Förslag på vuxenutbildningens område m. m.	39
4.1 Folkbildningsarbete	39
4.2 Kommunal vuxenutbildning m. m.	43
4.2.1 Kommunal vuxenutbildning	43
4.2.2 Studie- och yrkesorientering inom kommunal vuxenutbildning	45
4.2.3 Fortbildning av lärare inom vuxenutbildningen	46
4.2.4 Övriga förslag	48
4.3 Vuxenpedagogisk forskning och utbildning	49
4.3.1 Pedagogikutredningen	49
4.3.1.1 Forsknings- och utvecklingsarbete	49
4.3.1.2 Utbildning i vuxenpedagogik	52
4.3.1.3 Dokumentation och information	54
4.3.1.4 Organisatoriska frågor	55
4.3.2 Remissyttranden	57
4.3.2.1 Allmänna synpunkter	57
4.3.2.2 Forsknings- och utvecklingsarbete	58
4.3.2.3 Utbildning i vuxenpedagogik	59
4.3.2.4 Dokumentation och information	60
4.3.2.5 Organisatoriska frågor	61

	Sida
4.4 Vidareutbildning av mellanstadie lärare m. m.	62
4.4.1 Gällande bestämmelser	62
4.4.2 Skolöverstyrelsen	63
4.4.3 Remissyttranden	66
5 Föredraganden	69
5.1 Inledning	69
5.2 Folkbildningsarbete	73
5.3 Kommunal vuxenutbildning	74
5.4 Fortbildning	77
5.5 Pedagogiskt forsknings- och utvecklingsarbete	77
5.6 Vidareutbildning av mellanstadie lärare	79
5.7 Övriga förslag	81
6 Hemställan	82
7 Anslagsberäkningar för budgetåret 1972/73	83